

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OSMANLI COĞRAFYASINDA YAPILMIŞ FARŞÇA
MANZUM KASİDE-İ BÜRDE TERCÜMELERİ VE
MUHAMMED TEBÂDEKÂNÎ'NİN KASİDE-İ BÜRDE
TAHMİSİ
(MUHTEVA-İNCELEME)

Hayide IŞIL

2501171749

Orcid: 0000-0001-5848-8393

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ

İSTANBUL-2021

ÖZ

“OSMANLI COĞRAFYASINDA YAPILMIŞ FARŞÇA MANZUM KASÎDE-İ BÜRDE TERCEMELERİ VE MUHAMMED TEBÂDEKÂNÎ’NİN KASÎDE-İ BÜRDE TAHMÎSİ” (MUHTEVA-İNCELEME)

Hayide IŞIL

İslam coğrafyasında Peygamberimiz Hz. Muhammed’in medhine ilişkin geçmişten günümüze kadar çeşitli eserler kaleme alınmıştır. Bu eserlerin başında *Kasîde-i Bürde* olarak isimlendirilmiş ve İslam ülkelerinde şöhret bulmuş iki eser gelmektedir. Bunların birincisi Kâ’b b. Züheyr’in (ö. 645?) Bürde Kasîdesi ismiyle meşhur olan *Kasîde-i Bânet Süâd* adlı eseridir. Sahabeden olan bu zat Hz. Peygamber’e eserini bizzat okuyarak sunmuş ve Peygamberimiz de bu eseri çok beğenmiş karşılığında kendi hırkasını (Bürde) şaire hediye etmiştir. İkinci eser ise İmam Bûsîrî’nin (ö. 1296?) eseridir ki Kâ’b. Züheyr’in kasîdesi kadar meşhur olup özellikle ruhsal hastalıklara şifa niyetiyle okunarak İslam âleminde mukaddes bir hüviyet kazanmıştır.

İmam Bûsîrî’nin bu eseri farklı çağlarda birçok âlim tarafından terceme, şerh ve tahmis edilmiştir. Bu âlimlerden biri Horasan bölgesinde yetişmiş Muhammed b. Muhammed Tebâdekânî’dir (ö. 891). Bu âlim, İmam Bûsîrî’nin eserini önce Arapça sonra da Farsça tahmis etmiştir. Eserine *Terceme-i Tahmis-i Kasîde-i Bürde* adını vermiştir. Bu eser çalışmamızın konusunu teşkil etmektedir. Çalışmamızda öncelikle Osmanlı edebiyatında *Bürde* literatürü ve özel olarak da Farsça Bürde literatürü ele alınmıştır. İkinci bölümde Muhammed b. Muhammed Tebâdekânî’nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde tahmîs metninin muhteva ve şekil yönünden edebî incelemesi yapılmış ve metin verilerek günümüz Türkçesine çevrilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kasîde-i Bürde, Tahmîs, Horasan, Muhammed Tebâdekânî.

ABSTRACT

PERSIAN VERSE QASIDAH BURDAH TRANSLATIONS MADE IN THE OTTOMAN GEOGRAPHY AND TAHMIS QASIDAH BURDAH OF MUHAMMED TEBÂDEKÂNÎ

(CONTENT-EXAMİNE)

Hayide IŞIL

Throughout the centuries various works that praise our Prophet Muhammad have been written in the İslâmic world. The most important of these works are two works named Kasîde-i Bürde, which are very famous in İslâmic world. The first of these is Kaab b. Züheyr's (d. 645?) work named Kasîde-i Bânet Süâd, which is better known by the name Bürde Kasîdesi. This person, who was one of the Sahabah, presented his work to the Prophet by reading it personally, and the Prophet liked this work very much, in return he gave his burdah (cardigan) to the poet. The second work is the work of Imam Bûsiri (d. 1296?), named Kâ'b. It is as famous as Zuheyr's work, and since it is believed that reciting it can heal mental illnesses, it has gained a holy identity in the İslâmic world. This work of Imam Bûsiri has been translated and spread by many scholars in different ages and has also been converted to *tahmis* shape. One of these scholars was Mohammed b. Muhammed Tebâdekânî (d. 891). The scholar first translated this work of Imam Bûsiri into Arabic and then translated the Arabic tahmis text into Persian. He named his work as Terceme-i Tahmisi Qasidah Burdah. This work constitutes the subject of our thesis. Firstly, the literature about the burdah written in Persian during the Ottoman period was analyzed, and after that the information about the life and works of Muhammed b. Muhammed Tebâdekânî was given. At the end, a literary examination of tahmis text was detailed in terms of content and form.

Keywords: Qasidah Burdah, Tahmis, Horasan, Muhammed Tebâdekânî.

ÖNSÖZ

Edebiyatımızda asırlar boyunca sevilerek okunan ve okutulan *Kasîde-i Bürde* üzerine terceme, şerh, taştir ve tahmis yazma geleneği bütün İslam coğrafyasında çeşitli âlimler tarafından devam ettirilmiştir. Bu âlimlerden biri de Hicri 9. yüzyılda yaşamış olan Horasan bölgesi, meşhur sufilerinden ve Ali Şîr Nevâî'nin (ö. 1501) ilim meclisinde bulunmuş olan Mevlânâ Şemseddin Muhammed Tebâdekânî et-Tûsî'dir. Muhammed b. Muhammed Tebadekâni eserini önce Arapça tahmîs şeklinde kaleme almış ardından bu tahmîs metni Farsçaya terceme etmiştir. Söz konusu eserin nüshaları birçok ülkede bulunmaktadır. Çalışmamızda ele aldığımız nüsha Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 4080 numarada kayıtlıdır.

Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel olarak Osmanlı kültüründe *Bürde* literatüründen bahsedilmiştir. Ardından Türkiye'deki yazma eser ve diğer kütüphanelerde tespit edilen Farsça *Bürdeler* tespit edilmeye çalışılarak verilmiştir. İkinci bölümde Muhammed b. Muhammed Tebadekâni'nin hayatı ve eserlerine detaylı bir şekilde değinilmiş ve üçüncü bölümde tezin asıl konusunu teşkil eden Muhammed b. Muhammed Tebadekâni'nin *Tahmîs-i Kasîde-i Bürde* adlı manzum eseri şekil ve muhteva yönünden incelenmiş, günümüz Türkçesine tercüme edilmiştir. Tercümede Farsça tahmîs esas alınıp Türkçeye aktarılmıştır. Böylelikle Osmanlı edebiyatı dairesi içinde yer alan önemli bir Farsça *Kasîde-i Bürde* metni ve metnin Türk İslam edebiyatı alanına etkisi incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın başından sonuna kadar desteğini esirgemeyen çok kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ'ne, Farsça tahmîsleri talik hattan okumamda ve tercüme etmemde önemli katkıları olan çok kıymetli hocalarım Ghulam Hazrat MOTAVAZİ, Farhad AHRARİ, Ali AZİZİ ve çağdaş fikir ve yöntemler ile bana sürekli rehber olup yardımlarını hiç esirgemeyen Davutpaşa Medresesi çalışanlarına, manevi desteklerini her zaman hissettiğim ailem ve arkadaşlarıma minnet ve şükranlarımı arz ederim.

Kasîde-i Bürde gibi İslam coğrafyasında asırlarca insanların maddî ve manevî dertlerine derman olmuş bu nadide eseri bu vesileyle incelemiş olmaktan ve Farsça tahmîsini Türkçeye kazandırmaktan büyük bir mutluluk duymaktayım. Tüm

eksikliğime rağmen böyle bir çalışmayla Hz. Muhammed'in şefaatine nail olabilen bahtiyar insanlardan olma ümidini taşımaktayım.

İstanbul, 2021

Hayide IŞIL

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLIDA FARŞÇA BÜRDELER

1. OSMANLI KÜLTÜRÜNDE KASİDE-I BÜRDE	5
2. OSMANLIDA FARŞÇA BÜRDE LİTERATÜRÜ	10
2.1. Şerhler.....	10
2.1.1. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi F 247.....	10
2.1.2. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi F 848.....	11
2.1.3. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 4085.....	11
2.1.4. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Fatih Bölümü 3970	11
2.1.5. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hüsnüpaşa Bölümü 618/1.....	11
2.1.6. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi İzmir Bölümü 797	12
2.1.7. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nuruosmaniye Bölümü 4022	12
2.1.8. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Tahir Ağa Tekkesi Bölümü 286.....	12
2.1.9. Kastamonu Yazma Eserler Kurumu 303	12
2.1.10. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Atıf Efendi Bölümü 2163	12
2.1.11. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 4624	13
2.1.12. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 2751/10.....	13
2.1.13. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 3774/1	13
2.1.14. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hamidiye Bölümü 1454	13
2.1.15. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nuruosmaniye Bölümü 4015	14
2.1.16. Manisa Yazma Eser Kütüphanesi 1479.....	14
2.1.17. Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi GE 1450	14
2.2. Tercümeler	14
2.2.1. Kütahya Vahit Paşa Yazma Eser Kütüphanesi 1349	14
2.2.2. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 2285	14
2.2.3. Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesi 916/5	14

2.2.4. Manisa Yazma Eser Kütüphanesi 1643.....	15
2.3. Tahmisler.....	15
2.3.1. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Mihrişah Bölümü 399.....	15
2.3.2. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi F 573.....	15
2.3.3. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 4080.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED b. MUHAMMED TEBÂDEKÂNÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. HAYATI.....	16
1.1. Buhara Yolculuğu.....	16
1.2. Manevi Yönü	17
1.3. Muasırları.....	17
1.4. Vefatı	17
2. TEBÂDEKÂNÎ'NİN ÇİN'DEKİ NÜFUZU	18
3. ESERLERİ	18
3.1. Erbaîn-i Büldâniyye.....	18
3.2. Tesnîmü'l-Mukarrebîn	18
3.3. Manzume-i Selâsil-i Envar	18
3.4. Şerh-i Kasîde-i Bürde	18
3.5. Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ	19
3.6. Divan	19
3.7. Tahmîs-i Kasîde-i Bürde.....	19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUHAMMED b. MUHAMMED TEBÂDEKÂNÎ'NİN *TAHMÎS-İ KASÎDE-İ BÜRDE* ADLI ESERİ

1. ŞİİRİN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ.....	20
2. ŞİİRİN TERCÜME METODU.....	21
3. <i>TAHMÎS-İ KASÎDE-İ BÜRDE</i> METNİ	22
SONUÇ.....	190
KAYNAKÇA	191

GİRİŞ

Tarihe bakıldığında insanların duygu ve heyecanlarını anlatan birçok manzum eser meydana getirdikleri görülür. En kadim şiir biçimleri arasında ise kasîdeler öne çıkar. Kasîde aruz ölçüsü ve beyitlerle yazılan ve her beyit sonu ilk beyitle kafiyeli şiir biçimine denir. Şairler duygu ve düşüncelerini kasidelere dökerken sadece anlam bilgisine bağlı kalmamışlardır. Kasîde yazabilmek üst düzey marifet gerektirmektedir. Nitelikli şairler yazdıkları kasîdeleri anlam bilgisi ve duygu yoğunluğunun en üst noktasına taşımakta ve aradan yüzyıllar geçse de kasideleri tazeliğini korumaktadır. İşte bu yüzden şairlerin değeri ve onların şiirleri bir medeniyet göstergesidir.¹

İslamiyet'in gelişi ile iman etmeyen müşrikler duygu ve düşüncelerini aktarırken İslâmiyet'i ve Hz. Muhammed'i yeren kasîdeler yazmaya kalkışmışlardır. Onlara mukabil iman etmiş şair sahabeler de İslâmiyeti ve Hz. Peygamber'i öven kasîdeler kaleme aldılar. Böylelikle Hz. Peygamber'i metheden kasîdeler doğdu. Hz. Peygamber'e bizzat yaşadığı dönemde Abdullah b. Revâha (ö. 629), Ka'b b. Mâlik (ö. 670), Hassân b. Sâbit (ö. 680), Abbâs b. Mirdâs (ö. 644–656?) gibi sahabeler kasîdeler sunmuş ve eserlerinde Hz. Peygamber'i övmüşlerdir.²

Kasîde-i Bürde ismi, iki şairin şiiri için müşterek kullanılmıştır. İlk şiir Ebû'l-Mudarrab (Ebû Ukbe) Kâ'b b. Züheyr b. Rebîa (ö. 645 [?]) nın eseridir. Kâ'b b. Züheyr'in kardeşi kendisinden önce müslüman olmuştu. Şair, Hz. Muhammed'i ve ona tâbi olan kardeşini eleştiren bir şiir yazmıştı ve şiiri yüzünden ölüm cezasına çarptırılmıştır. Kardeşi Büceyr ise (ö. 631'den sonra), Ka'b'ı Müslüman olması ve yaptıklarından dolayı pişmanlığını dile getirmesi konusunda uyarmış ve böyle davranırsa Hz. Peygamber'in affına mazhar olacağını müjdelemiştir. Ka'b pişman ve yüzü örtülü şekilde Hz. Peygamber'in huzuruna gelip Müslüman olmak istediğini söyledikten sonra "Bânet Su'âd (Suâd ayrıldı)" diye başlayan kasîdesini okumuştur.

1 Abidin Paşa, **Sekiz Yüzyıldır Okunan Şiir Kasîde-i Bürde**, Çev. M.Sait.Karaçorlu, Türkiye Dil ve Edebiyat Derneği Kocaeli Şubesi Yay., 1, 2013

2 Bünyamin Ayçiçeği, "**Bûsîrî (ö. 696/1297 ?)'nin Kasîdetü'l-Bürde'sinin Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa (ö. 1308/1892) Tarafından Yapılan Mensur ve Manzum Tercümesi**", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 15, İstanbul 2015, s. 28

Bu şiir Hz. Peygamber tarafından büyük bir beğeni ile karşılanır. Hz. Peygamber şairi affetmekle kalmaz kendisine ait olan yemen kumaşından yapılmış hırkasını (Bürde) bizzat kendisi ona hediye eder. Böylece bu şiir *Kasîde-i Bürde* olarak isimlendirilir. Ka'b'ın Hz. Peygamber'e sunduğu şiirin beğenilmesi ve hediyeye mazhar olması bir şairin ulaşabileceği en değerli makamdır. Eser *müstef'ilün fâ'ilün müstef'ilün fâ'ilün* vezniyle yazılmış olup 55'le 60 beyit arasında değişen metinleri mevcuttur. Ayrıca beyitlerinin sırasıyla ilgili çeşitli rivayetler vardır. Günümüzde İstanbul Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilen Hırka-i Saâdet, Hz. Peygamber'in Kâ'b b. Züheyr'e hediye ettiği hırkadır.³

İkinci eser ise Ka'b b. Züheyr'den yaklaşık 670 sene sonra yaşamış olan Ebû Abdullah Şerefüddîn Muhammed b. Saîd b. Hammâd b. Muhsin el-Bûsîrî (ö. 1296 [?]) nin eseridir. Her ne kadar *Kasîde-i Bürde* ismi Ka'b b. Züheyr'in eserine verilmiş olsa da tezimizin de konusunu teşkil eden Bûsîrî'nin *kasîdesi* İslâm Coğrafyasında *Kasîde-i Bürde* ismi ile büyük bir şöhrete sahiptir. Bu eser Türk İslam edebiyatını derinden etkileyip geçmişten günümüze kadar üzerinde en çok çalışmanın yapıldığı eserlerden biri olmuştur⁴

Bûsîrî'nin bu eseri kaleme almasındaki sebep rivayete göre şöyledir: Bûsîrî hayatının son demlerinde felç olduğu sırada bir gece yatmadan önce Cenâb-ı Hakk'a dua ve niyazda bulunur. O gece rüyasında Hz. Peygamber ile şereflenir ve Peygamberimiz ondan kendisi için yazdığı kasideyi okumasını ister. Bunun üzerine Bûsîrî, “Ya Resûlullâh! Ben sizin için birçok kasîde yazdım, hangisini okumamı emredersiniz” deyince Hz. Peygamber dinlemek istediği kasîdenin ilk beytini okuyarak ona isteği kasideyi işaret eder. Bûsîrî kasîdesini okumaya başlar başlamaz Allah Resulü duyduğu zevk ve memnuniyetten şiiri, sağa sola sallanarak sonuna kadar büyük bir şevkle dinler. Şiir bitince Hz. Peygamber uzanmış olan hasta şairi mükâfatlandırmak üzere kendi hırkasını çıkarıp onun üzerine koyar ve bedeninin felçli kısımlarını mübarek elleriyle sıvazlar. Bûsîrî rüyanın verdiği zevk ve heyecandan ötürü ayağa kalkar bedeninde felçten eser kalmadığını görünce sevincinden şaşkına döner. O sırada sabah namazı vakti girmiştir. Derhal abdest alıp

3 Nurhan Atasoy, *Hırka-ı Saâdet*, TDV

4 Bünyamin Ayçiçeği, “Bûsîrî (ö. 696/1297 ?)'nin Kasîdetü'l-Bürde'sinin Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa (ö. 1308/1892) Tarafından Yapılan Mensur ve Manzum Tercümesi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 15, İstanbul 2015, s. 28

mescide gitmek için evden ayrılır yolda Ebû Recâ adında bir derviş ile karşılaşır. Derviş ondan kasîdesini okumasını ister. Bûsîrî de hangi kasîdeyi istediğini sorunca “Hani bu gece Resûlullâh’ın huzurunda okuyordun ve o da büyük bir zevk ve mutlulukla dinliyordu ya, işte o şiiri” der. Böylelikle Bûsîrî’nin bu eseri kendi verdiği isim olan *el-Kevâkibü’-d-Dürriyye fî Medhi Hayri’-l-Berîyye* ismiyle değil Hz. Peygamber tarafından rüyada üzerine örtülen hırka sebebiyle *Kasîde-i Bürde* diye anılmaya başlar.

Nihayetinde bu olay Müslüman halk arasında muteber bir yer kazandıktan sonra *Kasîde-i Bürde* büyük bir şöhret bulmuştur. Her ne kadar bu olay menkıbe halini almış olsa da ilgili kaynaklarda bu eserin şifa bulma münasebetiyle okutulduğu görülmektedir. Hatta günümüzde Afganistan ve Pakistan gibi birçok İslâm ülkesinde ruh hastalığından muzdarip kişilere şifa bulmaları maksadıyla *Kasîde-i Bürde* icazetli hocalar tarafından okunmaktadır. Hastalıktan kurtarması münasebetiyle bu esere *Kasîde-i Bür’e* ve *Kasîde-i Bürîyye* gibi isimler verilmişse de edebiyat dünyasında eser *Kasîde-i Bürde* ismi ile iştihar etmiştir.⁵

Kasîde-i Bürde muhtevası bakımından Hz. Peygamber’i konu almaktadır. Şair bu eseriyle ona duyduğu sevgi, saygı ve itaat hissini dile getirmiştir. Eserine nefsin fenalık ve desiselerinden bahsederek başlamıştır. Böylece kendi acizliğini vurgulayıp Hz. Peygamber’in üstünlüğü karşısında mahviyet göstermiştir. Şair ardından Hz. Peygamber’in sünnetine ittibâ, kâinatın yaratılmasının Hz. Muhammed’in varlığından olduğu ve vahyin önemi gibi konulara değinmiş ve Hz. Peygamber’in mucizelerine geniş yer vermiştir. Şair eserde Hz. Peygamber’in doğumu esnasında meydana gelen olağanüstü olaylar, Mecusilerin hiç sönmeyen ateşlerinin sönmesi, Save gölünün kuruması, cinlerin gökyüzünden artık haber alamayışları, ağacın onun risaletine şehadet etmesi gibi mucizeleri anlatılmıştır. Miraç mucizesine tafsilatlı yer verilmiştir. Sıddîk unvanına mazhar ve Peygamberimiz’in en yakını olan Hz. Ebubekir ile mağarada yaşadığı olaylar ve savaş yıllarında çektiği zorluklar konu edilmiştir. Son olarak kaside, dua kısmı ile sona ermiştir.⁶ Bazı nüshalarda farklılık göstermekle beraber *Kasîde-i Bürde*, 160

5 Mahmut Kaya, *Kasîde-i Bürde’yi Türkçe Söyleyiş*, Damla Yay, İstanbul 2011

6 Yusuf Turan Günaydın, “İbn-i Kemal Edebi Kişiliği ve *Kasîde-i Bürde* Tercümesi”, Yüksek Lisans

beyit ve 10 bölümden oluşmaktadır. Aruz ölçüsünün basit bahri ile kaleme alınmıştır. Son derece sağlam ve lirik bir üsluba sahiptir. Bundan dolayıdır ki İslam ülkelerinde büyük bir ilgi ile karşılanmış hatta dini toplantı, mübarek gün ve gecelerde sünnet düğünlerinde ve bayram günlerinde okunmuştur. Özellikle bazı ülkelerde 140. beyitten sonrası, felç hastalarına şifa maksadıyla teberrüken okunmaktadır. Hattatların da meşk derslerinde bu kasîdeyi yazdığı görülmektedir.⁷

Kasîde-i Bürde üzerine çok sayıda şerh, haşiye, tahmîs, tesdîs, tesbî‘, taştîr ve nazîreler yazılmıştır. İslam ülkelerinde bu kaside kadar meşhur olan ve sıklıkla okunan bir eser daha yoktur. *Kasîde-i Bürde*’nin kaleme alınması bütün İslam edebiyatını derinden etkilemiştir. Arapça konuşulmayan İslam coğrafyasında bu şaheser üzerine yerel dillerde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Arapçadan sonra *Kasîde-i Bürde* üzerine yapılan en çok çalışma Türkçe ve Farsçadır. Türkçe ve Farsça müstakil ya da çift dilli olarak *Bürde* literatürünü tam manasıyla tespit etmek oldukça güçtür. Ancak eldeki verilerden hareketle yazma eser kütüphanelerinde her iki dilde ortaya konan beş yüzü aşkın eser olduğu ifade edilmektedir.⁸ Ayrıca Yunanca, Latince, İtalyanca, Fransızca, İngilizce, Almanca, Afrika ile Güney Asya’daki mahallî dillere tercüme edilmiştir.”⁹

Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995

⁷ Mahmut Kaya, **Kasîde-i Bürde’yi Türkçe Söyleyiş**, Damla Yay, İstanbul 2011

⁸ Mahmut Kaya, **Kasîdetü’l-Bürde**, TDV, Cilt 24, 2001, s. 568-569

⁹ Bu konuda yapılan bir proje çalışması için bk.

Bünyamin Ayçiçeği, **“Busirî’nin Kasîde-i Bürde’sinin Geçmişten Günümüze Türkiye Toplumu Üzerindeki Akademik, Sosyal ve Dini Etkileri”**, 215K398 Numaralı Proje, TÜBİTAK, 2018

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLIDA FARŞÇA BÜRDELER

1. OSMANLI KÜLTÜRÜNDE KASÎDE-İ BÜRDE

Osmanlı kültüründe ilim ve irfana yüksek düzeyde ilgi gösterilmiştir. Padişahların hüküm yıllarında sanat ve edebiyat alanında telif edilen eserlerde dinî hassasiyetlerin muhafaza edildiği gözden kaçmamaktadır. Dinî kültür aynı zamanda klasik Türk edebiyatının zeminini teşkil eder ve İslam dininin verdiği yoğun duygu manzum ve mensur eserlere aktarılır. Dinî literatürde telif edilen eserler arasında Hz. Muhammed'e ithaf edilen manzum ve mensur eserler özel bir yere sahiptir. Bu eserlerin telif sebepleri arasında Hz. Peygambere olan sevgi ve itaat vardır ve bu duygular edebî bir dille eserlere işlenmiştir. Bilhassa her müslümanın, Peygamberimiz hakkında bilmesi gereken zarurî konular eser sahipleri tarafından işlenmiştir. Böylelikle Osmanlı ediplerinin bu samimi gayreti zengin bir dinî literatürü oluşturmuştur. *Kasîde-i Bürde* ve *Kasîde-i Bür'*eler de dinî edebiyatın öne çıkan eserleri olmuşlardır.

Hız. Peygambere ithaf edilen bu nadide eserler müelliflerine de maddi ve manevi şifa vesilesi olmuş, zamanla İslam ülkelerinde halk arasında önemli bir yer edinmiştir. Hatta bu eserler Osmanlı ilim ve irfan çalışmalarında mühim kaynaklar arasında yerini almış; Arapça, Farsça ve Türkçe olarak okutulmuştur.¹⁰

Osmanlı Döneminde tercüme ve şerh faaliyetleri, atfedilen öneme binaen hız kazanmıştır. Tercüme veya şerh faaliyetlerinde bilhassa dinî eserlerin ele alındığı görülmektedir. Örneğin bu eserler arasında Ka'b b. Züheyr ve Bûsîrî'nin *Bürde*'leri önemli bir yere sahiptir. *Kasîde-i Bürde*'nin yazılış sebebi müellifin peygamberimizi gördüğü rüyaya dayanmaktadır. Özellikle İmam Bûsîrî'nin *Kasîde-i Bürde*'si İslam

10 Vesile Albayrak Sak, "Said Paşanın Kasîde-i Bürde Tahmini", Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Türki, Volume 8/9 Sümer, Ankara 2013, s. 529

memleketlerinin kültür ve edebiyatını derinden etkilemiş nadide eserlerin başında gelir. *Kasîde-i Bürde* müellif tarafından Arapça kaleme alınmıştır. Ancak Türklerin kültür ve edebiyatlarını derinden etkilemiş söz konusu eser üzerine birçok tercüme ve şerh yazılmıştır. Hatta *Kasîde-i Bürde*; Arap, Fars ve Türk âlimleri ve şairleri tarafından şerh edilmiş olup çok sayıda tahmis, tesbî', tetsî', ta'sîr ve taştîrinin de yapıldığı gibi kendisine nazireler de yazılmıştır.¹¹

Şifa vermesi umuduyla teberrüken icazetli hocalar tarafından hastalara okunmuş; cami ve medreselerde makamla kıraat edilip ders olarak okutulmuştur.¹² *Kasîde-i Bürde* İslam Sanatları ve Türk musikisinin yanında hat, katı' ve tezhip gibi birçok sanata da yansımıştır. Osmanlı saray süslemelerinde dahi *Kasîde-i Bürde* izlerine rastlamak mümkündür. Topkapı Sarayı'nın çeşitli yerlerinde, Beylerbeyi Sarayı'nın Sultan II. Abdülhamid'in (1876-1909) çalışma odasının tavan kitabelerinde *Kasîde-i Bürde*'nin bazı beyitlerine yer verilmiştir. Bu noktada Osmanlı Padişahları nezdinde de *Kasîde-i Bürde*'nin hürmet gördüğü fikrine ulaşılabilir.

Bûsîrî'nin *Kasîde-i Bürde*'si, İslam coğrafyasının Arapça konuşulan bölgelerinde edebi güzelliğinin yanında hastalara şifa vermesi ve kıraatından bereket görülmesi sebebiyle okunmuştur. Kur'an-ı Kerimde Peygamberimiz Hz. Muhammed'e salâvat okunması emredildiğinden ve *Kasîde-i Bürde* de manzum salavât olduğundan dinî önem arz etmektedir. Peygamber Efendimizin zatının, yüksek sıfatlarının, mucizelerinin, miracının bu kasîde ile anılması salât ü selama vesile olmaktadır. İslam alemine yıllarca öncülük etmiş Osmanlı Devleti'nin büyük kısmında Arapçanın hâkim dil olmaması, dinî toplantılarda, düğün, cenaze cemiyetlerinde ve kandil gecelerinde *Mevlid* okutma geleneğini doğurmuştur. Asıl adı *Vesiletü'n-Necat* olan ve Süleyman Çelebi (ö. 1422) tarafından kaleme alınan

¹¹ Konu hakkında detaylı bir çalışma için bk. Bünyamin Ayçiçeği, “**Busirî'nin Kasîde-i Bürde'sinin Geçmişten Günümüze Türkiye Toplumunu Üzerindeki Akademik, Sosyal ve Dini Etkileri**”, 215K398 Numaralı Proje, TÜBİTAK, 2018

İsmail Hakkı SEZER, “**İmam Busirî ve Bürde'si**”, Öğretim Üyeliği Tezi, Yüksek İslam Enstitüsü, s. V+278, Konya 1980

Ebubekir Sıddık ŞAHİN, “**Kaşîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri**”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997, s. 151

¹² Sadık Yazar, “**Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği**”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul 2011

eser Osmanlıdan günümüz Türkiye'sine intikal eden bir mirastır. İslam coğrafyasının geri kalan kısmında ise bilhassa mevlid kandillerinde ve diğer dinî toplantılarda teberrüken okunan eser olarak *Kasîde-i Bürde*'nin yer aldığı görülmektedir.¹³ Her iki eserde de Peygamberimizin doğumu, miracı ve münacat gibi konuların ortak olması dikkat çekmektedir.

Osmanlı Medeniyetinde şerh edilen eser sayısının büyük bir külliyat teşkil etmesi ilme verilen ehemmiyetin bir tezahürüdür. Şerh faaliyetlerindeki âmil, tercüme veya telif türü eserlerin yazım sebepleri ile benzerlik arz etmektedir. Biz bunu şârihlerin eserlerinin sebep-i telif bölümlerinde açıkça görmekteyiz. Devlet erkânına bilgi verme, şeyhlere, dostlara bir şerh sunma isteği eserlerin telif sebepleri arasındadır. Kalplerine gelen hissiyatlar, tasavvufi eserlerde şeyhin, şârihe rüyada işareti etmesi de sebep olarak zikredilmektedir. Şerh eden kişi herhangi bir sebep açıklamadan da bu tür şerhler yapmış olabilir.¹⁴

Osmanlı kültüründe medrese dilinin Arapça olması hasebiyle dinî ve bilimsel alanda birçok Arapça şerh ve hâşiye çalışmasının icra edildiği görülmektedir. Bu gelenek hem Fars hem de Türk asıllı hükümdarların döneminde de devam etmiştir. Hatta bu çalışmalara hem İran hem de Türk âlimlerin büyük katkısı olmuştur. Bununla birlikte belli bir dönemden sonra Arapça şerh geleneğine Farsça ve Türkçe şerhler de eklenmiştir. İslami kültürde Farsça şerhler X. yüzyılın sonları ile XI. yüzyılın başlarında görülmeye başlanmıştır. XV. yüzyıldan itibaren de geniş bir Farsça şerh geleneği karşımıza çıkmaktadır.

Kasîde-i Bürde'nin Türkçe şerhleri, XVI. yüzyılda görülmeye başlar. Bu dönemde Ankaravî İbrâhîm b. Süleymân b. Sâdık b. Mürsil tarafından 1508'de şerh edilen kasîdenin daha sonra Le'âlî mahlaslı Ahmed b. Mustafâ (ö. 1563) ile Şeyh Sa'dullâh Halvetî'nin ismi tespit edilemeyen bir müridi tarafından şerh edildiği görülmektedir. Hatta bu dönemde Ka'b b. Züheyr'in *Bânet Su'âd* isimli kasîdesinin Ebû Edhem Mehmed Fâ'iz b. Ahmed Trabzonî (ö. 1618) ve Abdurrahmân Abdî Paşa (ö. 1692) tarafından şerh edildiğini görmekteyiz.

¹³ Ahmet ÖZEL, **MEVLİD**, TDV İslâm Ansiklopedisi, (çevrimiçi) <https://islammansiklopedisi.org.tr/mevlid#1> [Erişim Tarihi: 06.02.2021]

¹⁴ Ömür Ceylan, **Tasavvufî Şiir Serileri**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000, s. 310

XVII. yüzyılda Azîz Mahmûd Hüdâî'nin halifelerinden Aksaraylı Rızâî'nin, Bûsirî'nin *Kasîde-i Bürde*'sini manzum olarak şerh etmesi dikkate şayandır. Bu dönemde *Bânet Su'âd* kasîdesi Nahîfî (ö.1738), Raûfî mahlaslı Seyyid Ahmed Üsküdârî (ö.1757), Mustafâ İsâmeddîn Üsküdârî ve ismi belirsiz iki şârih tarafından beş defa şerh edildiği kayıtlarda yer almaktadır.¹⁵

Türk edebiyatında *Kasîde-i Bürde*'nin ayrı bir önemi olduğu, yazma eser kütüphanelerindeki tercüme ve şerh sayısından da anlaşılmaktadır. Hemen hemen her yazma eser kütüphanesinde Bûsirî'nin *Bürde*'sine yazılmış Türkçe birçok manzum-mensur tercüme ve şerhe rastlamak mümkündür. Bünyamin Ayçiçeği tarafından Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki *Bürde* nüshaları üzerine yapılan kapsamlı projede de bu durum ortaya koulmaya çalışılmıştır.¹⁶ Bu projede yer alan bilgilere göre Süleymaniye Kütüphanesi'nde Türkçe 382, Arapça 165, Farsça 79 *Bürde* şerh ve tercüme nüshası tespit edilmiştir.

Bürde'nin doğu Türkçesiyle de birçok tercüme ve şerhi bulunmaktadır. Hüseyin-i Harezmî tarafından 1431 yılında kaleme alınan, Karahanlı Türkçesinden Çağatay Türkçesine geçiş özellikleri gösteren eser ilk örneklerden olması bakımından önem arz etmektedir. Anadolu'da ilk manzum *Bürde* tercümesinin Abdurrahim Karahisârî'ye (ö.1483'ten sonra); ilk şerhin de İbrâhîm b. Süleymân el-Hanefî el-Ankaravî'ye (ö. 1508'den sonra) ait olduğu söylenmektedir.

Türk edebiyatında *Kasîde-i Bürde*'ye yazılmış belli başlı diğer şerhler şu şekilde sıralanabilir¹⁷: Şeyh Sa'dullâh el-Halvetî Müridi (1563-1617 arası), Şerh-i *Kasîde-i Bürde* ; Mehmed Ma'rûf b. Mehmed Şerîf et-Trabzonî (ö.1593), Şerh-i *Kasîde-i Bürde*; Şeyhülislam Bâlîzâde Mustafâ b. Bâlî b. Süleymân Rûmî? (ö. 1662), Şerh-i *Kasîde-i Bürde*; Yahyâ b. Abdullâh (XVII. yüzyıl-I. Ahmed devri (1603-1617)), Tercümetü'l-Esrâr fî Medhi Seyyidi'l-Ebrâr (Şerh-i *Kasîde-i Bürde*); Mustafâ b. Ahmed Bosnevî (XVII. yüzyıl –IV. Mehmed devri (1648-1687)), Zübdetü's-

¹⁵ Sadık Yazar, “Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul 2011, s.39

¹⁶ Bünyamin Ayçiçeği, “Busirî'nin Kasîde-i Bürde'sinin Geçmişten Günümüze Türkiye Toplumuna Üzerindeki Akademik, Sosyal ve Dini Etkileri”, 215K398 Numaralı Proje, TÜBİTAK, 2018

¹⁷ Konu hakkında detaylı bilgi için bk.

Bünyamin Ayçiçeği, *Necîb Efendi'nin Kasîde-i Bürde Şerhi Muhtasar Tevessül İnceleme-Tevessül'le Karşılaştırma-Metin*, DBY Yayınları, İstanbul 2020, s. 16-19.

Şürûhu't-Türkiyye ; Seyyid Hasan b. Abdurrahman Aksarayî (ö.1669), Miftâhû's-Sa'âde (Manzum Kasîde-i Bürde Şerhi) ; Şeyh Abdullâh b. Şeyh Ahmed (ö.1728), İrşâdiyye (Şerh-i Kasîde-i Bürde); Şeyh Abdullâh b. Şeyh Ahmed (ö.1728), Cübbe Şerh-i Kasîde-i Bürde; Mehmed b. Fazlullâh (ö. 1806'dan sonra), Şerh-i Kasîde-i Bürde; Akhisarlı Hâfız İsmâîl Nazîf b. Muhammed Efendi, İklidü's-Sa'âde (Manzum Kasîde-i Bürde Şerhi).

19. yüzyılda da birçok *Bürde* şerhi yazılmıştır. Bunlar içinde kütüphanelerde en fazla nüshası olan şerhin Âbidin Paşa'ya (ö. 1906) ait olduğu söylenebilir. Günümüzde de eserle ilgili birçok çalışma yapılmış, şerh birçok defa basılmıştır.¹⁸ *Bürde*'nin günümüzde de tercümelerinin yapıldığı, esere tahmisler yazıldığı, Türkçe dışındaki dillerde de kasîdeden mülhem eserlerin ortaya konulduğu görülmektedir.

Osmanlı Medeniyetinde ilim ve irfana verilen önem tercüme faaliyetleri ışığında da izlenebilmektedir. Medreselerde ilim ve kültür faaliyetlerinin hız kazanması devletin siyasi gelişimine paralellik arz etmektedir. Bu dönemde ediplerin *Kasîde-i Bürde* tercüme faaliyetleriyle hemhal olduğu gözden kaçmamaktadır. Onları bu tercüme faaliyetine yönelten başlıca sebep Hz. Peygamber'e duyulan derin sevgidir. Ayrıca bu kasîdenin hastalıklara şifa olacağı düşüncesi etkili olmuştur.

XVI. yüzyılda edebî tercüme faaliyetlerinin bir hayli hız kazandığını görülür. Özellikle Bûsîrî'nin *Kasîde-i Bürde*'sini manzum olarak tercüme eden şu isimler önem arz etmektedir: Ahmed-i Rıdvân, Kemâl Paşazâde, Le'âlî, Şemseddîn Sivasî, Kemâlâtî Mehmed, Müftüzâde, Zâtî, Esâsî, Hüseyinî, Divitçizâde Mehmed Tâlib, Sükûtî, Paşasaraylı Fazlî ve Abdülhay Celvetî. Bu yüzyılda daha ziyade edebî tercümeleri ile dikkat çeken bazı isimler de vardır. Türkçe tahmisler içinde de en önemlisinin gerek kütüphanelerdeki sayısından gerekse kaynakların aktardığından hareketle Nahîfî'nin eseri olduğu söylenebilir.¹⁹

¹⁸ Abidin Paşa, **Kasîde-i Bürde Tercüme ve Şerhi**, Haz. Ömer Faruk Harman, Kalem Yayınevi, İstanbul 2004

¹⁹ Haşim Keskinsoy, **"Mekkî ve Nahîfî'nin Kasîde-i Bürde Tahmisleri (Tenkitli Metin-İnceleme)"**, Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş 2001

2. OSMANLIDA FARŞÇA BÜRDE LİTERATÜRÜ

Osmanlıda yer alan geniş Türkçe *Bürde* literatürüne ek olarak Farsça *Bürde* literatürünün varlığı da göze çarpmaktadır. Ayrıca Türkçe, Arapça ve Farsça olarak yazılmış *Bürde*'leri derleyen mecmualar da İslamî eserlerin ortaya konduğu ve birbirinden ayrılmaz hale gelen bu üç dilin *Bürde* literatüründeki önemini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Yapılan incelemeler neticesinde Osmanlı *Bürde* literatüründe en çok istinsah edilen, hemen hemen her *Bürde* mecmuasında yer alan Farsça manzum tercüme Molla Hafız Şeref'e (ö. 1407'den sonra) aittir. Ardından İsmâüddin b. Arabşâh el-İsferâyînî'nin (ö. 1538) ve Ali b. Hasan Zevâreî'nin (ö. 1560) eserleri gelmektedir.

Biz çalışmamızda, Süleymaniye Kütüphanesi'nde yer alan Farsça *Bürde* nüshaları üzerine yapılmış çalışmadan²⁰ ve Türkiye Yazma Eser Kütüphaneleri kataloglarından yaptığımız incelemeler neticesinde elde ettiğimiz Farsça *Bürde* şerh ve tercümelerini incelemeye çalıştık. Ancak Hafız Şeref'in birçok nüshada tercümesi olduğundan ve yapılan projede bunlar verildiğinden tekrar buraya almadık. Sadece İstanbul dışındaki yazma eser kütüphanelerinde yer alan Hafız Şeref tercümelerini zikrettik. Bu inceleme neticesinde Osmanlı muhitinde *Kasîde-i Bürde*'ye Farsça olarak yapılmış toplam 24 şerh, manzum-mensur tercüme ve tahmise ulaştık. İlk kez bu tezle, Türk İslam edebiyatı içinde yer alan Farsça *Bürde* literatürü toplu halde ortaya konmaya çalışıldı. Müellifi belli olmayan kimi eserlerin müellifleri tespit edildi. Tarafımızca her bir eser incelendi ve tavsifleri verilmeye gayret edildi:

2.1. Şerhler

2.1.1. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi F 247

Eser 42 varak olup mensur *Bürde* şerhidir. Eser nesih hat ve siyah mürekkeple yazılmıştır. Kaynak metin ise surh mürekkeple yazılıdır. Şerhte öncelikle kelime anlamı verilmiş ardından her beyit ayrı başlık açılmadan birkaç cümle ile özetlenmiştir. Bu haliyle muhtasar şerh görünümündedir.

²⁰ Bünyamin Ayçiçeği, “Busirî'nin Kasîde-i Bürde'sinin Geçmişten Günümüze Türkiye Toplumu Üzerindeki Akademik, Sosyal ve Dini Etkileri”, 215K398 Numaralı Proje, TÜBİTAK, 2018

Temmet kaydına göre eser Mekke’de Salı günü zilhicce ayında Hicri 982 (Mart veya nisan ayı miladi 1575 yılında) tamamlanmıştır. Zahriye kayıtlarına göre eserin müellifi Ebû İshâk İsâmüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Arabşâh el-İsferâyînî’dir. (ö. 1538)

2.1.2. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi F 848

Eser 82 varak olup siyah mürekkep ve ta’lik hat ile başlıklar ise surh mürekkeple yazılmıştır. Kaynak beyit nesih hatla yazılı ve harekelidir. Öncelikle her beytin Farsça tercümesi verilmiş ardından “hâsılı mana” başlığı altında beyitler açıklanmıştır. Sonra “matla” başlığı ile beytin Farsça manzum tercümesi yapılmıştır. Son olarak lügat başlığı ile Arapça kelimelerin Farsça karşılığı yazılmıştır. Eserin müellifi Muhammed Mustafa Hâşimî’dir.

2.1.3. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 4085

Eser *Bürde*’nin Farsça şerhi olup 166 varaktır. Siyah mürekkep ve nesih hatla yazılmıştır. Arapça ibarelerin üstü surh mürekkeple çizilidir. Öncelikle kelimelerin anlamları tercüme edilip ardından bazı kavramlar ve nükteler izah edilmiştir. Son olarak “hâsıl-ı fehvâ” başlığı ile beyit özetlenmiştir. Temmet kaydına göre eserin müellifi Mevlânâ Şerefeddin Ali Yezdî’dir.

2.1.4. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Fatih Bölümü 3970

Eser ta’lik hat, siyah mürekkeple yazılmıştır. Yer yer surh mürekkep kullanılmıştır. Toplam 33 varaktır. Bu haliyle muhtasar şerh görünümündedir. Kaynak eser şerh edilirken birden çok beyit birlikte verilip şerh edilmiştir. Her kaynak beytin altında Hafız Şeref’in manzum tercümesi yer almaktadır. Müellifi ve istinsah tarihi belli değildir.

2.1.5. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hüsnüpaşa Bölümü 618/1

Eser 95 varak olup ta’lik hat ve siyah mürekkeple yazılmıştır. Kaynak beyitler surh ve harekelidir. Ayrıca başlıklar surh mürekkeple yazılmıştır. Şerhte öncelikle “lügat” başlığı altında her kelimenin Farsçası, ardından “irab” başlığı altında gramer bilgileri verilmiştir. Temmet kaydına göre eser 20 Recep Cuma gecesi Mekke’de yazılmıştır. Hangi yılda istinsah edildiği belli değildir. Hasan b. Ali İmâdî tarafından istinsah edilmiştir.

2.1.6. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi İzmir Bölümü 797

Eser bir mecmuanın içerisinde, 97b-257b varakları arasında yer alan *Bürde* şerhidir. Ta'lik hatla ve siyah mürekkeple başlıklar ise surh mürekkeple yazılmıştır. Ancak 196a sayfasından itibaren hat değişmiş kaynak beyitlerin yazılacağı kısım boş bırakılmıştır. Nüshanın farklı bir el tarafından devam ettirildiği açıktır. “Müfredat” başlığı ile kelime anlamı verilmiş, “hâsıl-ı fehvâ” başlığı ile beyitten anlaşılanlar yazılmıştır. Bazen müstakil bazen de birden çok beyit bir arada şerh edilmiştir. Temmet kaydı yoktur. Müellifi belli değildir.

2.1.7. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nuruosmaniye Bölümü 4022

Müstakil *Bürde* şerhi olup 186 varaktır. Kırık ta'lik hat ve siyah mürekkeple yazılmıştır. Ara başlıklar surh mürekkeple yazılmıştır. “Tenbih” ifadesi ile beyitte anlatılmak istenenler kaydedilmiştir. Temmet kaydına göre hicri 990/1582-1583 senesinde istinsah edilmiştir.

2.1.8. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Tahir Ağa Tekkesi Bölümü 286

Eser 133 varak olup ta'lik hat ve siyah mürekkep ile yazılmıştır. Kaynak beyitler surh mürekkeple yazılmıştır. Eserin müellifi Mevlânâ Şereffeddin Ali Yezdî'dir. Temmet kaydı yoktur.

2.1.9. Kastamonu Yazma Eserler Kurumu 303

Eser nesih hat ve siyah mürekkep ile yazılmıştır. Yer yer hareke verilmiştir. Bu haliyle Muhtasar şerh görünümündedir. Mukaddimedeki bilgilerden hareketle eser II. Selim (1566-1574) döneminde yazılmıştır. Temmet kaydı yoktur.

2.1.10. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Atıf Efendi Bölümü 2163

Eser Farsça *Bürde* şerhi olup nesih hat, siyah ve surh mürekkeple yazılmıştır. 1b-2a varakları tezhipli ve serlevhalıdır. Öncelikle şerhte “lügat” başlığı altında kelimelerin anlamı verilmiştir. “Nâzır” başlığı ile Hafız Şeref'in manzum tercümesi yazılmıştır. “İrab” başlığı ile her beytin gramer incelemesi yapıp açıklanmıştır. Tercüme başlığı ile beyitler Farsçaya tercüme edilmiştir. Kaynak beyitler bazen müstakil cetvel içerisinde surh mürekkeple yazılmıştır. İstinsah kaydı yoktur. Mukaddimeye göre eserin müellifi Muhammed bin Nâsır el-Hanbasî'dir.

2.1.11. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 4624

Eser mecmuanın 67b-110a varakları arasındadır. Ta'lik hat, siyah mürekkep, kaynak beyitler ise surh mürekkeple yazılmıştır. Öncelikle her kelimenin anlamı verilmiş, ardından toplu halde beytin manası izah edilmiştir.

2.1.12. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 2751/10

Eser mecmuanın 254b-299a varakları arasındadır. Ta'lik hat ve siyah mürekkeple yazılmıştır. Kaynak beyitler ve başlıklar ise surh mürekkeple yazılmıştır. Sadece beyitlerin muhtasar manaları verilmiştir. Her beytin sonunda Hafız Şeref'in manzum *Bürde* tercümesi yer almaktadır. İstinsah kaydına göre şerh 10 Rebiülahir 1194 yılında Salı günü istinsah edilmiştir.

2.1.13. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 3774/1

Eser 1b-59b varakları arasında olup ta'lik hat, siyah mürekkep ve kaynak beyitler harekeli yazılmıştır. Her kelimenin Farsçası üstünde surh mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca Kısa Farsça izahlar yapılmıştır. Bazen tek bazen de birden çok beyit bir arada açıklanmıştır. Bu haliyle Muhtasar şerhdir. Baş kısmında Mukaddimesi eksiktir. İstinsah kaydına göre rebiülevvel H.988 senesinde istinsah edilmiştir. Müellifi yoktur.

2.1.14. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hamidiye Bölümü 1454

Eser 1b-24b varakları arasında olup siyah mürekkep, nesih hat ve harekeli olarak yazılmıştır. Kaynak beyitlerin altında Hafız Şeref'in manzum tercümesi yazılıdır. Derkenarda Farsça izahlar yapılmıştır. Temmet kaydına göre eser 870/1465-1466 yılında yazılmıştır. Müellifi ybelli değildir.

2.1.15. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nurosmaniye Bölümü 4015

Eser mecmuanın 30b-73b varakları arasında olup kırık rik'a ile yazılmıştır. Müellifi İbrâhîm b. Muhammed b. Arabşâh el-İşferâyînî'dir (ö. 945/1538). Eserde öncelikle her kelimenin tek tek anlamı verilmiş ardından toplu halde beyitler açıklanmıştır. Muhtasar bir şerh görünümündedir.

2.1.16. Manisa Yazma Eser Kütüphanesi 1479

Eser 40 varak olup siyah mürekkep ve ta'lik hatla yazılmış müstakil bir şerhtir. Şerhte Hafız Şeref'in manzum Bürde tercümesi de yer almaktadır. Muhtasar bir şerh görünümündedir.

2.1.17. Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi GE 1450

Eser 270 varak olup siyah mürekkep ve kırık nesih hatla yazılmış müstakil bir şerhtir. Ara başlıklar surh mürekkeple yazılmıştır. Müellifi belli olmayan şerhin bir nüshası da Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi İzmir Bölümü 797'de bulunmaktadır. Uzunca bir mukaddimenin ardından "müfredât" başlığı altında önce her kelime Farsça izah edilmiş; "terkîb" başlığı altında kelimelerin gramer izahı yapılmış; son olarak "hâsıl-ı fehvâ" başlığı altında da beyitte ne ifade edildiği izah edilmiştir. Ketebe kaydına göre eser, Muhammed b. Mahmud el-Mevlevî el-Hüseynî tarafından 883'te Şevval ayında (m. 1478) istinsah edilmiştir.

2.2. Tercümeler

2.2.1. Kütahya Vahit Paşa Yazma Eser Kütüphanesi 1349

Eser mecmuanın 1b-25a varakları arasında olup ta'lik hat ve siyah mürekkeple yazılmıştır. Sadece Hafız Şeref'in manzum tercümesidir.

2.2.2. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 2285

Eser mecmuanın 150b- 218b varakları arasında olup ta'lik hatla, kaynak beyitler ve başlıklar ise surh mürekkeple yazılmıştır.

2.2.3. Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesi 916/5

Eser mecmuanın 16a-96a varakları arasında olup nesih hatla harekeli olarak yazılmıştır. Ancak bazı beyitler ta'lik hatla yazılmıştır. Sadece Hafız Şeref'in manzum tercümesi bulunmaktadır.

2.2.4. Manisa Yazma Eser Kütüphanesi 1643

Hafız Şeref'in manzum tercümesi, *Bürde*'ye ait birçok Türkçe ve Arapça manzum-mensur tercüme ve muhtasar şerhin yer aldığı bir mecmuanın 1b-46a varakları arasında yer almaktadır. Siyah mürekkep ve ta'lik hatla yazılmıştır.

2.3. Tahmisler

2.3.1. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Mihrişah Bölümü 399

Eser 210b-228a varakları arasında olup Nahîfî Mehmed Efendi'nin Farsça *Bürde* tahmisidir. Başta mensur Farsça mukaddime ardından 217b-228a varakları arasında da *Bürde* tahmis edilmiştir. Eser siyah mürekkep ve ta'lik hatla yazılmıştır.

2.3.2. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi F 573

Eser 46 varak olup Hafız Şeref'in manzum *Bürde* tercümesini ve müellifi belli olmayan tahmisini barındırmaktadır. Siyah mürekkep, ta'lik hatla yazılıp surh mürekkeple hareke konulmuştur.

2.3.3. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 4080

Tezimizin de konusu olan eser 47 varak olup siyah mürekkeple Arapça tahmisler nesih ve Farsça tahmisler ise ta'lik hatla yazılmıştır. Arapça tahmislerde yer yer hareke konulmuştur. Eserin ilk varaklarında müellif tarafından yazılmış Arapça bir mukaddime vardır. Bu mukaddimedeki eserin ilk önce Arapça tahmise dönüştürüldüğü ardından aynı müellif tarafından Arapçadan Farsçaya tercüme edildiği yazılmıştır. Zahriye kayıtlarına göre eserin müellifi Muhammed b. Muhammed Tebâdekânî müstensihisi ise Katip Ali Rıza'dır. Yazma 978/1570-1571'de istinsah edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED b. MUHAMMED TEBÂDEKÂNÎ’NİN HAYATI VE ESERLERİ²¹

1. HAYATI

Mevlânâ Şemseddin Muhammed Tebâdekânî et-Tûsî eskiden Tûs olarak adlandırılan Tebâdekân kasabasındandır. Tebâdekân, bugünkü Meşhed’in yedi köyünden biri olup yerel lehçelerinde Tebâdekûh olarak isimlendirilmiştir. Bu köy Meşhed’in doğusunda, Qara Sultan dağının kuzeyinde olup 176 küçük ve büyük yerleşim yerinden teşekkül etmiştir. Kasabadaki bütün soylu ve yüksek mertebeye ait rical ve ayanlar bu köye mensuptur.

Tam adı Mevlânâ Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Tâhir Kâzî Tebâdekânî olan şair, Herat’ta IX. asrın en yetenekli ayanlarından olup Sultan Hüseyin-i Baykara’nın (1470-1506) muasırır. Dönemin pirllerinden Ebû Bekir Zeynüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Hâfî’ye (ö. 1435) intisap edip onun ders halkasında eğitim almış ve kendisini geliştirmiştir. Döneme feyiz veren Şeyhülislâm Jendepîl Ahmed-i Câm (ö. 1141), Abdurrahmân-ı Câmî (ö. 1492) ve diğer meşâyih ve âriflerin tasavvuf anlayışından yararlanıp birçok başarı sağlamıştır.

Dönemin büyük Türk şairi ve edibi Ali Şîr Nevaî (ö. 1501), *Mecâlisü’n Nefâis* adlı eserinde ondan şöyle bahseder: “Son derece üstün inanca sahip olup dönemin mürşidi idi. Fazilet ve kemâlât yönünden üstünlüğü anlatılanlardan daha fazlaydı.”

1.1. Buhara Yolculuğu

Mevlânâ Tebâdekânî, Timur (1370-1405) döneminin eziyetlerinden muzdarip olmuş müderrislerdendir. O bulunduğu dönemin vahşetinden dolayı Herat’ı terk edip

²¹ Çalışmamızın bu bölümü hazırlanırken Tahran Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı bölümü Öğretim Üyesi Seyyid Muhammed Mansur Tebâdebâyî’nin “**Mevlana Şemseddin Muhammed Tebâdekânî Tûsî’nin Hayatı ve Eserleri**” adlı makalesinden yararlanılmıştır. Bk. Seyyid Muhammed Mansur Tebâdebâyî, “**Mevlana Şemseddin Muhammed Tebâdekânî Tûsî’nin Hayatı ve Eserleri**”, Fasilname-i Sebki Şinasi Nazım ve Nesir Farsi Bahar Edebiyatı Araştırma Dergisi 2, s. 382-394

Buhara'ya göç etmeye mecbur kalmıştır. *Tesnîmü'l-Mukarrebîn* adlı eserinin hicret babında dönemin zorluklarından bahseder. Horasan ve Irak'taki kanlı savaş ve zorluklarından dolayı ailesi ile beraber Herat'ı terk etmek zorunda kaldı. O, bu yolculukta defalarca yağmacılar tarafından saldırıya maruz kalmış, nihayet Buhara'ya ulaşmayı başarmıştır. Sâ mânî uleması ve şeyhlerinin yardımı ile mezun olup yeniden ilim ve irşada başladı. O dönemde *Menâzilü's-Sâirîn* üzerine çalışmaya başladı. Bu durum ona *Menâzilü's-Sâirîn*'i Farsça şerh etme fikri verdi. Ancak çeşitli sebeplerden dolayı Buhara'yı da terk etmek zorunda kaldı. Bundan dolayı *Menâzilü's-Sâirîn* adlı eseri Farsça şerh edip *Tesnîmü'l-Mukarrebîn* adını verdiği eserini yolculuğu sırasında bitirdi.

1.2. Manevi Yönü

Tezkire yazarlarının çoğunluğu eserlerinde Tebâdekânî'yi, ibadetleri ve riyâzetleri ile över ve takva sahibi olduğunu belirtirler. Seyyid Asiliddin Vâiz Herevî (ö. 1089) *Maksadu İkbali Sultaniye* adlı eserinin Kerâmet babında ondan şöyle bahseder: “Kerâmet ve makamat yönünden üstün bir mertebeye sahipti. Önemli bir işimin olduğu dönemde maruzatımı padişaha ileten bir yazı yazması için Tebâdekânî'nin huzuruna gitmiştim. Ben ona konu ile ilgili bir şey söylemeden mübarek, kolunun arasından bir kâğıt çıkarıp bana doğru uzattı, kâğıtta benim istediklerim yazılıydı. Kâğıdı padişahın huzuruna götürüp önemli işimi hallettim.

1.3. Muasırları

Muasırları arasında bir arada yaşayıp dostluk kurduğu sûfî ve âlim Abdurrahmân-ı Câmî'nin ismi geçer. Muhammed b. Hasan Musa Gavs-ı Şettarî Mânde vî (ö?), *Gülzar-ı Ebrâr* adlı eserinin mülakat babında, Tebâdekânî ile yaptığı görüşmelerini nakleder: Bir keresinde Abdurrahman-ı Câmî onun gizli hakikatlerini görmek için görmeye gitmişti, rafta iki cilt kitap görünce bu kitapların hangileri olduğunu sormuştu. Tebâdekânî de ona biri *Mushaf-ı Mecîd* diğeri ise zamanın bozguncularından sakladığım benim *Divan*'ımdır, diye cevap vermiştir.

1.4. Vefatı

Bütün tezkire yazarları onun 891/1486 tarihinde Herat'ta öldüğüne dair hemfikirdir. Herat civarında toprağa verilmiş olup dönemin emiri Ali Şîr Nevâi,

Tebâdekânî'nin anısına onun mezarının yanına türbe yaptırmıştır.

2. TEBÂDEKÂNÎ'NİN ÇİN'DEKİ NÜFUZU

Tebâdekânî, Çin'in batı bölgesindeki müslümanlar tarafından oldukça iyi tanınmaktadır. Tebâdekânî hürmet edilen bir zat olarak bilinmektedir. Tahran Üniversitesi öğretim üyelerinden Doktor Muzaffer Bahtiyar Türkistan Çin yolculuğunda hazırladığı *Sinkiang* adlı eserinin Fars Dili ve Mirası bölümünde Çinli Müslümanlardan oluşan Cehriye hanedanlığında Tebâdekânî'nin önemli bir konuma sahip olduğunu belirtmiştir.

Bu hanedan ve mensupları Tebâdekânî'yi Hz. Muhammed'den sonra en iyi müslüman olarak kabul ederler. Her gün görevliler sabah namazından sonra Bûsirî'nin *Kasîde-i Bürde*'sine Arapça ve Farsça yazılmış olan tahmisi okuyup ona olan bağlılıklarını dile getirirler. Bir rivayete göre Tebâdekânî'nin resmine sahip olduklarını ancak ne yazık ki ellerine ulaşmadığını naklederler.

Yazar Çin'deki bu etkinin sebebini onun ve müritlerinin uzun süre burada ikamet edip Çin Türkistan bölgesinde yayılmalarına bağlar.

3. ESERLERİ

3.1. Erbaîn-i Büldâniyye

Kırk hadis ve *Hediyetül Arifin* adlı eserin yazarından bahseden bir mecmuadan oluşmuştur.

3.2. Tesnîmü'l-Mukarrebîn

Menâzilü's-Sâirîn adlı esere yazdığı Farsça şerh kitabıdır.

3.3. Manzume-i Selâsil-i Envar

Sufilerin silsilesi ve senedleri hakkında yazılmış manzum bir eserdir. Eser Raci Mahmud Abad Likenhu 48 numaralı kütüphanede bulunmaktadır.

3.4. Şerh-i Kasîde-i Bürde

Bu eserini tahmisten ayrı olarak yazmıştır. Bu eserden bahseden tek kaynak Asîliddîn Vâiz'in *Maksud-ı İkbâl-i Sultaniye*'sidir. *Maksud*'da insanların esere

hayran kaldıkları nakledilmektedir.

3.5. Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ

Asîliddîn Vâiz'in *Maksud*'da verdiği bilgiye göre eser, esmaü'l-hüsna şerhidir.

3.6. Divan

Gülzâr-ı Ebrâr isimli eserde geçen bilgiye göre Tebâdekânî'nin *Divan*'ı bulunmaktadır. Verilen bilgi şöyledir: “Bir keresinde Abdurrahman-ı Câmî Tebâdekânî'nin gizli hakikatlerini görmeye gitmişti, rafta iki cilt kitap vardı. Bunların hangi kitaplar olduğunu sordu ve Tebâdekânî'den şu cevabı aldı: “Biri *Mushaf-ı Mecîd* diğeri ise zamanın bozguncularından saklanmış olan benim *Divan*'ımdır.” Buradan anlaşılacağı üzerine Tebâdekânî şiirlerini bir divanda toplamıştır. Ancak eser henüz tespit edilememiştir.

3.7. Tahmîs-i Kasîde-i Bürde

Tezimizin de konusunu teşkil eden Bûsîrî'nin *Kasîde-i Bürde*'sine yapılmış tahmistir. Bürde'ye yazılmış Farsça tahmisler içinde müstesna bir yere sahip olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir. Eser hakkında “Tahmisler” başlığı altında bilgi verilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUHAMMED b. MUHAMMED TEBÂDEKÂNÎ'NİN *TAHMÎS-İ KASÎDE-İ BÜRDE* ADLI ESERİ

1. ŞİİRİN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Muhammed Tebâdekânî eserinin mukaddimesinde, *Kasîde-i Bürde*'yi tahmis etmesine başlıca sebep olarak ömrünün son demlerine ulaştığını, ahiret hazırlıklarından aciz kaldığını ve bundan dolayı da şefaatten başka hiçbir umudunun kalmayışını ifade etmektedir. Şair son günlerini Allah'ın onu bağışlaması için tövbe ve istiğfar ile geçirdiğini ve günahlarının mağfireti için Allah'tan şiir yazabilmeyi nasip etmesini istediğini dile getirmiştir.

Şair şiirini yolculuğu sırasında keşfettiği Bûsîrî'nin *Kasîde-i Bürdesi* üzerine yazmaya karar vermiş ve eseri ilk önce terbi' etmiştir. Aradan bir müddet geçtikten sonra yapmış olduğu yolculuklardan dolayı metin tahrip olmuştur. Bu sebeple şair metni muhammese dönüştürmek istemiştir.

Mukaddimede verdiği bilgiye göre Tebâdekânî, bu muhammesi yazarken diğer *Bürde* tercümelerinden de istifade etmiştir. Özellikle Şeyhiyye el-Celâliyye Hocendiye'nin *Bürde* nüshasından istifade ettiğini ve asıl *Bürde* beyitlerini bir mücevher gibi zemine yerleştirip üzerine kendi şiirlerini eklediğini, ayrıca taç beyitlerle kendi eklediği şiirler arasında bağlantıyı sağlamak için çaba sarf ettiğini dile getirir.

Şair geleneğe uyarak eserine dualarla başlamış ardından şiiri yazma sebebini ve kullandığı kaynakları içeren mukaddime bölümünü oluşturmuştur. Sonrasında tahmis metnine yer vermiştir.

Şiirin diline baktığımızda Tebâdekânî ilk önce Arapça olarak muhammes haline getirdiği *Bürde* kasidesini tamamlayıcı kelimelerle Farsçaya çevirmiştir. Ve bu çeviri yaparken şiirin muhammes şeklini göz ardı etmemiştir.

Şiiri içerik yönünden ele aldığımızda metnin on bölümden oluştuğunu görmekteyiz. Her ne kadar eserde bölüm isimleri yazılı değilse de alt alta sıralanan tahmislerde anlatılanlardan hareketle konu sırasını şu şekilde ifade edebiliriz: Aşk-ı Resûl, Nefse Muhalefet, Medh-i Resûl, Velâdet-i Nebî, Dâvet-i Nebî, Kur'an-ı Kerim'in Şânı, Mir'âc-ı Nebî, Mağfîret, Şefaât talebi ve Hz. Peygamber'e İltica. Tebâdekânî, Hatime Bölümü'nü Hz. Peygamber'e, ashabına ve eşlerine selam ve övgü içeren bölüm olarak oluşturmuştur.

2. ŞİİRİN TERCÜME METODU

Müellif eserini ilk önce Arapça olarak tahmis etmiş asıl *Bürde* beyitlerinin üzerine kendi mısralarını eklemiştir. Kaynak beyitler ile kendi beyitleri arasındaki bağlantıyı âhenk ile sağlarken oldukça çaba harcadığı görülmektedir. Ardından Arapça olarak yazdığı bu tahmis metni Farsçaya tercüme etmiştir. Müellifin bu tercümede birçok yöntem kullandığını esere yönelik yaptığımız incelemede görmekteyiz. Böyle bir yol izlemesinin asıl sebebi *Bürde*'nin kaynak beyitleri ile diğer mısralar arasındaki âhengi sağlama endişesidir. Müellif çeviri yaparken bazı mısralarda özneyi bazı mısralarda nesneyi nadiren de olsa fiilleri yazmaktan kaçınmıştır. Müellifin bu şekilde tasarrufta bulunmasının sebebi, Arapça muhammesten hareketle Farsça tahmiste olmayan ifadelerin çıkarılabileceğini düşünmesi ve Farsçanın kendine has şiir dilini ve âhengini sağlama endişesi olabilir.

Tezimizin de ana konusu olması hasebiyle kaynak metin tarafımızca Türkçeye tercüme edilirken Farsça tahmis metni esas alınmıştır. Tercümede kaynak metne bağlı kalınmıştır. Yukarıda da zikrettiğimiz gibi müellifin Farsça muhammesin birçok mısraında özne, nesne ve fiil yazmadığı yerlerde kelimeler Türkçe tercümeyle, Arapça muhammesten hareketle tarafımızca eklenmiştir. Ayrıca bazı yerlerde anlamın kolaylaşması için tarafımızca tamamlayıcı kelimeler kullanılmıştır. Tercümede Arapçadan hareketle alınan ya da bizim tarafımızdan

eklenen tamamlayıcı kelimeler parantez içinde verilmiştir.²² Ayrıca tercümede şiir estetiği göz ardı edilmeyip âhengin sağlanmasına gayret edilmiştir.

3. TAHMÎS-İ KASÎDE-İ BÜRDE METNİ

1a

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذى هدانا لهذا و ما كنا لنهتدى لو لا ان هدانا الله. وقف محمود خان بن مصطفى شاه المظفر دائماً.

وقف السلطان الاديب الاربى والحليهة الخاقان الحسيب النسيب الشجاع الذى علم الاعداء بالقهر علم الادب و فاز بالمقامات النصره و عليهم غلب، السلطان ابن السلطان السلطان ابو الفتوح و المغازي محمود خان ابن السلطان مصطفى خان خلدالله سلطانه و انار في العالمين برهانه و انا الفقير اليه سبحانه و تعالى مصطفى طاهر المفتش بالحرمين الشريفين المحرمين غفر له .

(1b) بسم الله الرحمن الرحيم. و به تفتى باسمك اللهم و ذكرك فتحي و فتوحى

و بحمدك اللهم و شكرك مزيد روحى و حيوة روحى و بمديح نببك و ثناء حبيبك و صفبك نور قلبى.

(2a) و سرور سرى و بولاء آله و محبة صحبه وثوق امرى و خلوص برى. فلك الحمد حمداً يوافى النعم و يكافى المزيد عليه و عليهم الصلوة والسلام ما ينمو و يزيد ولا يبيد (2b) فلما كبر سننى ووهن العظم منى و اشتعل الرأس شيباً ولم ارنى آوان الرّحل ريباً و ضعف قواى عن استزادة الزاد ولم يبق سوى الاستشفاع ووسيلة للمعاد. توجهت نفسى فى النفس الانفس

²² Örnekler için bk.

6b,7a2,9b,10a2,10b2,11a,12a,12a2,12b2,13a,13a2,14b2,15b,15b2,16a2,17b,18a,19b,21b,21b2,22a,23b2,24a,24b,24b2,26a,25a2,28a,28b,29a2,29b,29b2,31a,31b2,32b,33b,34a2,34b2,36a,37a,38a,39b,40a,40b2,41a2,43a,44a2,44b.

الى الفيض الاكمل الاقدس لاستغفار ما فات من ايامى فى آثامى و استعمار ما ضاع من اعمارى فى اشعارى بانشاء قصيدة فريدة مدحاً و ايتاء جريدة جديدة نعتا اذا انبعث من قلبى داعية قديمة ؛ و تجددت فى سرى عزيمة عظيمة فقد كُنت فى بعض احيان السياحة اطلعت على مخمسٍ للقصيدة البردية البوصيرية روح الله روحه ناظمها بالتسليم والتحية و لاستعجال صاحبه لم نف الوقت باستيفاء فرايد فوايده و استتمام عوايده موايده فلما غاب و ألى مآبه مع مآبه أب فرغتها و ربعتها مرة و قطعتها و لمعتها مدةً فافتين الزمان والمكان و لزم

(3a) التزام الهجران و جلاء الاوطان و فانت نسخ المربع بخاصية التربيع و ضاعت صوراً لتفريع لشيوخ الفتور و عموم التضييع ما وجد منه اثر و لا سُمِعَ منه خبر فظهر فى القلب مخالجة المعود الى التأسيس و مجاوزة الفكر من التربيع الى التخميس منتظر الاقتضاء الحال موقوفاً على دخول الوقت و فراغ البال فبعد سكون و حصول المامن والنزول فى امكنة السلطانية العرفانية قدس الله سر صاحبها والوقوع فى الازمنة الامانية الخاقانية خلدالله ملك خاطبها تحركت العزيمة على تخميسها و بذل الوسع فى تجنيسها و تانييسها فتوجهت الى ذلك المرام ووفقت بحمد الله و منه على الاكمال والالتمام فَتَنَظَّمْتُ سَيِّحَ نَظْمِى الْفَاتِرُ فى سلك تلك الجواهر و ضَمَمْتُ خَرفَ شَعْرِى الْقَاصِرَ الى عَفْدٍ عَفْدٍ الزَّوَاهِرُ و نعم (3b) من قال ما قال:

در رشته کشیده با جواهر شبه را

فانها قصيدة رضىة مقبولة و جريدة مرضية موصولة لعل آثار قبولها و بركات انوار وصولها بسرى الى الكلمات مدرجة بين اصولها والمعانى المقحمة بين فصولها و لما كانت تسخ القصيدة متفاوتة تقديماً و تاخيراً و عبارةً و تحريراً اخترت النسخة التى شَرَّحَ عليها الحضرة الشيخية الجلالية الخجندية مقبول الحضرة النبوية صلوات الله و سلامه عليه فانه بعد ما التزم المجاورة الشريفة مدة مديدة عزم على الخروج لاجل اداء دينٍ وقع له فراى نقيب(قايد، مهتر) المدينة الكريمة رسول الله صلى الله عليه وسلم فى منامه فقال له أَدِّ دِينَ جَلَّالٍ و لا تدعْه يخرج من جوارنا و أَنَّهُ مَا اخبر احداً بدينه و عزم خروجه فلما حكى النقيب روياه له ترك عزم الخروج (4a) و التزم الملازمة الى آخر عمره الشريف روح الله رُوَحَهُ و له

مصنفات غفيرةً و مؤلفات كثيرةً و فى الحديث اسانيد العالية و عليه كل الاعتماد ثم انى بحمد الله ترجمت تركيبها و عجمت بعريبها و عشرت تخميسها و نشرت تانيسها بترجمة واضحة تسهيلا و تذنيبا و تكملة فاتحه تذييلا (تكميل و توضيح و اضافة كردن متنى) و تعقيبا فاتمت حامداً و مصلياً و مسلماً على رسول الله صلى الله عليه و على آله و اصحابه و احبائه و ازواجه و اتباعه و اشياعه و سلم و الحمد لله رب العالمين. قال الفقير الى عناية الله تعالى و يُعْظَمُ المفتقر (محتاج) الى شفاعة رسول الله صلى الله عليه و سلم متوجها الى الجنب القدسى القدوسى، محمد بن محمد بن محمد المولوى التبادكانى الطوسى عفا الله عنه و تقبل رسوله منه.

[Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Bize bu doğru yolu gösteren Allah'a hamd olsun. Bu eser edip bir sultanın vakfidır. Nesebi şeref olan bu kahraman ve cesur sultan Mahmut Mustafa Hanoğlu'dur ki her zaman Mekke'de Harem-i Şerif'te kalmıştır. Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla, zikir ve fetih olan adı ile başlarız. Allah'a çokça hamd ve şükür olsun. Kalbimizin nuru, mutluluk ve saadetimiz Peygamberimizi en üstün sıfatlarla överek başlarım. Mutluluk ve sevinçle Onun ehlini ve ashabını en fazla sevmekle Allah'a sonsuz nimetlerinden ötürü şükürler olsun. Salât ve Selam sonsuz ve daim onun üzerine olsun.

İhtiyarladığımdan dolayı kemiklerim zayıflayıp saçlarım beyazlamıştı. Ömrüm son demlerine ulaşmış, öyle güçsüz hale düşmüştüm ki ahiret hazırlıklarından aciz kalmıştım. Bundan sonra ahiret için şefaatten başka hiçbir umudum kalmamıştı. Son günlerimi Allah Teâlâ'nın beni bağışlaması için tövbe istiğfar ile geçirdim. Ve günahlarımın mağfireti için Allah Teâlâ dan şiir yazmamı nasip etmesini istedim. Yolculuğumda keşfettiğim Bûsîrî'nin Bürde kasidesi üzerine çalışmaya karar verdim. Zamanımı ganimet sayıp onun yararlarından faydalanıp kıt'alarını ayırıp rubai şekline soktum. Bir müddet geçtikten sonra hicretten dolayı rubai nüshası tamamen tahrip olmuş ve ondan hiçbir eser kalmamıştı. Daha sonraları bana bu rubai nüshasını muhammese dönüştürme fikri geldi. Onu rubai şeklinden muhammese dönüştürmede başarılı oldum. Elhamdülillah bu görevimi yerine getirdim ve hedefime ulaşmada muvaffak oldum. Onu bir mücevher gibi zemine yerleştirdim. Sonuna naçizane kendi şiirlerimi ekledim.

Dedikleri gibi ipe dizilmiş bu güzel mücevher memnun edicidir. İçeriğini arzu edilebilir kılmak ve aslı ile anlam açısından doğrudan bir ilişki kurmak için bir hayli çaba sarf ettim.

Kaside nüshaları bazen takdim, tehir ve ibare yönünden farklı olsa da Hazret-i Muhammed'i kabul eden Şeyhiyye el-Celaliyye Hocendiye'nin nüshalarından istifade ettim.

O uzun bir müddet Medine'de yaşamış ve sonraları dini hizmet için Medine'den ayrılmaya karar vermişti. O esnada Medine valisi Allah Resulü'nü rüyasında gördü. Rüyada ona yüce dinimizi yaymasını ve dinimizin, civarımızdan çıkmasına izin vermemesini istedi. Medine'den ayrılma niyetinden kimsenin haberi olmamasına rağmen ayrılmaktan vazgeçti ve ömrünün sonuna kadar Medine'de kaldı.

Bürde'nin birçok farklı rivayeti olsa da senedi muteber ve sahihtir. Elhamdülillah terkiibini Arapçadan Farsçaya tercüme ettim. Muhammesi onluk yaptım. Ve tamamlayıcı ek ve sıfatlarla kolay bir çeviri ile neşrettim. Ve hatime bölümünü Hz. Muhammed'e, dostlarına ve eşlerine selam ve övgü içeren bölüm olarak oluşturdum.]

يا ايها المحتظى من لذة الالم
يا ايها المعتدى من ذلة السقم
ما بالطرفك طول الليل لم تنم
أَمِنْ تَذَكُّرِ جِرَانِ بِذِي سَلَمٍ
مَزَجَتْ دَمْعًا جَرَى مِنْ مُقْلَةٍ بِدَمٍ

ای بهره مند جان تو از لذت الم
وی یافته غذا دلت از ذلت ستم
چشمت شب دراز ز چرا نامده بهم
باد سلام رفقه سلمی بذى سلم
آورده خون ز چشمه چشم تو دمبدم

Ey gönlü acı tatmaktan zevk duyan,
Ey hastalığın zilleti ile doyan!
Gözün bitmek bilmeyen gece gibi niçin kapanmıyor?
Zî-Selem'deki²³ dostların mı hatırına geldi?
Gözün kan ile dolup taşıtı.

²³ Peygamberimiz'in zaman zaman Medine-i Münevvere'de ashabı ile sohbet ettikleri ağaçlık bir mevkiin adıdır.

ام عَبَّتِ الْعَيْنُ فِي ارْجَاءِ كَاطِمَةٍ
وَصَبَّتِ النَّفْسُ فِي اِهْوَاءِ كَاطِمَةٍ
ام حَبَّتِ الرُّوحُ مِنْ بِنَاءِ كَاطِمَةٍ
أَمْ هَبَّتِ الرِّيحُ مِنْ تَلْقَاءِ كَاطِمَةٍ
وَ أَوْمَضَ الْبَرْقُ فِي الظُّلُمَاءِ مِنْ إِضْمٍ

یا موج بحر چشم تو از یاد کاظمه است
در جان شوقناک تو فریاد کاظمه است
یا روح ناصبور ز بیداد کاظمه است
یا این نسیم فاتحه از یاد کاظمه است
وین برق نور بخش درخشنده از اضم

Deniz gibi dalga dalga gözün, Kazime'yi²⁴ mi yâd etti?
Özlem duyan gönlün, Kazime diye feryat mı etti?
Ya bu ruhunun sabırsızlığı, Kazime'ye sitem etmeden midir?
Yahut Kazime'den bir rüzgâr esti de,
Veya İdam'da²⁵ nur saçan ışıktan mıdır?

²⁴ Medine-i Münevvere demektir.

²⁵ Medine-i Münevvere civarındaki bir dağın ismidir. İdam'da şimşek çakmaya başlayınca Medine-i Münevvere'de yağmur yağmaya başladığı rivayet edilmektedir.

لو لا الهوى و الجوى فى القلب قد خفتا
 و فى صميم فواد الصّب قد نكتا
 لو لا الضّرّى و الضنّى بالجسم قد سمتا
فَمَا لِعَيْنَيْكَ إِنْ قُلْتَ أَكْفُفَا هَمَّاتَا
وَمَا لِقَلْبِكَ إِنْ قُلْتَ اسْتَفِقْ يَهُمَّ

گر درد و سوز نیست ترا راز دار دل
 هر یک بنکته‌ای برپوده قرار دل
 گر تن نه زار و زرد شد از حال زار دل
پس چیست سیل چشم تو بی اختیار دل
یا چیست رفته هوش دل و جان تو بهم

Eğer sır dolu kalbinde heva ve heves yoksa,
 Gönlünün derinliği sır ile doludur.
 Eğer bedeninin zayıf gönlünden dolayı sararıp solmamışsa,
 Gözündeki istemsiz sel gibi akıp giden yaş ile
 Kalbinin dalıp gitmesi nedendir?

والعين باكية والدمع منسجم
والنفس شاكية و القلب مُضْطَرَم
والروح مضطرب والصبر منعدم
أَيَحْسَبُ الصَّبُّ أَنَّ الْحُبَّ مُنْكَتَمٌ
مَا بَيْنَ مُنْسَجِمٍ مِنْهُ وَ مُضْطَرِمٍ

با چشم خونشان و سرشک دوان دوان
با جان خون گرفته و با قلب ناتوان
با روح مضطرب ز غم و صبر بر کران
عاشق بخود ز ساده دلی می برد گمان
کین عاشقی ز خلق توان داشت منکتم

Kanlı gözünden yaş akar, sel olur gider.
Çaresiz kalp, kan dolu gönül ile beraber.
Gam ve sabırdan muzdarip ruhun vîran olmuş,
Âşık safdillilikten, aşkın yaratılıştan gizli olduğunu zanneder.

فكم تدور على الاحياء بالحيل
 وكم تروح الى سهل من الجبل
 تبكى و كل سبيل منك فى وحل
 لو لا الهوى لم تُرق دمعاً على طلل
 ولا أرقى لذكر البان والعلم

گردی بگرد هر در و کو بصد حیل
 گاهی بدشت گشت کنی گاه در جبل
 از آب چشم خاک رهش میکنی وحل
 گر نیست عشق اشک چه ریزی تو بر طلل
 شب ها حدیث بان چه و افسانهء علم

Her köşede bin türlü hile ile gezersen gez,
 Kâh çölde gezersin kâh dağda,
 Gözyaşın ile toprağı çamura verirsin.
 Aşk olmasaydı ne diye harabe üzerine gözyaşı dökesin de
 Geceleri Bân ağacı²⁶ ile Alem dağı²⁷ destanını yâd edip gözlerinden yaş akıtasın?

²⁶ Latif bir ağaç ismi. İstiare yolu ile sevgili kastedilir.

²⁷ Yüksek dağ manasındadır. Burada Hz. Peygamber'in hicret esnasında Hz. Ebu Bekir ile gizlendikleri Sevr mağarası ve o yüksek dağ kastedilmiştir.

تُخْفِي هَوَاكَ وَ نَارَ الْحُبِّ مَا حَمَدَتْ
مِنْ سَبِيلِ عَيْنِكَ دَارَ الْجَارِ مَا حَمَدَتْ
أَقْتُلُكَ تِلْكَ مِنْ الْأَسْقَامِ مَا حَمَدَتْ
فَكَيْفَ تُنْكِرُ حُبًّا بَعْدَ مَا شَهِدَتْ
بِهِ عَلَيْكَ عُذُولُ الدَّمْعِ وَالسَّقَمِ

پوشی تو راز و آتش عشقت علم کشد
ز آب سرشک خانهء همسایه نم کشد
زینسان که دل ز محنت هجران الم کشد
منکر مشو که زود گواهان بهم کشد
گاهی عدول اشک و گهی شاهد سقم

Gizlediğin heva ve aşk ateşin sır oldu.
Gözyaşından komşunun evi gam ile doldu.
Diğer yandan gönül mihnet ve hicrandan eleme döndü.
Gözyaşı ve hastalık üzerine adil şekilde şahitçi olduktan sonra,
Nasıl olur da aşkı inkâr edersin?

تريد إسرارَ أسرارٍ و فيك مُنَى
 تَبْدُو و تظهر بالآثار منك عَنَى
 فَأَثْبَتَ الحزن و هنا فيك بعدوني
 وَ أَثْبَتَ الْوَجْدُ حَظِي عِبْرَةَ وَضَنَى
 مِثْلَ الْبَهَارِ عَلَى حَدِّكَ وَالْعَنَمِ

خواهی تو درد عشق بنوشی زهی نبرد
 پیدا شود ز تو بصد آمین نشان درد
 زاری و ضعف چو اثبات عشق کرد
 بر صفحه رخ تو سجل زد بسرخ و زرد
 از اشک و لاغری جو بهار تر و عنم

Aşk derdini açmak istersen ne güzel savaştır!

Yüzlerce “âmin” ile derdin izi sende belli olur.

Ağıt ve zayıflık aşkın nişanesidir.

Hüzün yanaklarının üzerinde sarı ve kırmızı gözyaşı çizgileri açtı.

Gözyaşı ve zayıflıktan bahardaki kuzuya döndün.

دع كم تخاطبني والحبّ احرقني
اجيب سؤلك ان الصبر فارقتني
و كيف اخفي و سوق الشوق انطقني
نَعَمْ سَرَى طَيْفٌ مِّنْ أَهْوَى فَأَرْقِي
وَالْحُبُّ يَعْتَرِضُ اللَّذَاتِ بِالْأَلَمِ

تا کی عتاب آتش عشقم چو برفروخت
صبرم ز دل ربود و مرا با جهان فروخت
تا کی کنم خموش دلم زار زو بسوخت
آری خیال دوست لباس غم بدوخت
آمیخت عشق صفوت لذات با الم

Her ne kadar bana sitem ettin, aşk ateşim beni yaktıysa da,
Gönül sabrımı taşıyıp beni bu dünyaya sattı.
Ta ki perişan gönlümü susturmak istedim, yandı.
Evet, sevgilimin hayalî aşkı lezzet ve eleme karıştırıp gam elbisemi dikti.

نَعَمْ عَشِثْتُ وَ ارْجُو اللَّهَ مَغْفِرَةً
 وَقَعْتُ فِي الْعُسْرِ اَدْعُو اللَّهَ مَيْسِرَةً
 فَكَمْ تَلُومٌ وَ هَذَا لَيْسَ نَادِرَةً
 يَا لَأَيْمِي فِي الْهَوَى الْعُذْرِي مَعْدِرَةً
 مَنِّي إِلَيْكَ وَ لَوْ أَنْصَفْتَ لَمْ تَلُم

عاشق شدم بلی بخدایم امیدوار
 افتاده ام ز کار خدایا نگاه دار
 تا کی کنی ملامتم ای نا فتناده کار
 بر وامق از محبت عذرای گل‌عذار
 عذریست روشن ار بود انصاف از حکم

Evet, âşık oldum Allah'tan (mağfiret) umarak,
 İş ve güçten düştüm kurtar beni Allah'ım.
 Her ne kadar beni suçlasan da yine tekrar bulur.
 Ey Uzre²⁸ kabilesindeki Vamık'ın aşkı üzerine aşka müptela olduğum için beni
 kınayan kimse!
 Sana bir özür beyan edeyim ki eğer insaf etseydin beni ayıplamazdın.

²⁸ Yemende yaşayan bir kabiledir. Bu kabilenin bütün fertleri çok iffetli ve kara sevdalı oldukları için genç yaşlarında tutuldukları kara sevdadan dolayı hayatı terk edip huzuru aşk şehidi olmakta bulurlardı. Bk. Bünyamin Ayçiçeği, *Necîb Efendi'nin Kasîde-i Bürde Şerhi Muhtasar Tevessül İnceleme-Tevessül'le Karşılaştırma-Metin*, DBY Yayınları, İstanbul 2020, s. 95-98.

غیر مُعْتَذِرِ کَم لُئْتَنِی لَوْمَ عَمَدٍ
أَمَّا عَلِمْتَ بَأَنِّی غَیْرَ مُقْتَدِرٍ
هَلَا نَظَرْتُ بِحَالِی نَظْرَ مَعْتَبِرٍ
عَدْتُكَ حَالِی لَا سِرِّی مُسْتَتِرٍ
عَنِ الْوِشَاةِ وَلَا دَائِی مُنْحَسِمٍ

تاکی کنی تو طعن من ای عذر ناپذیر
هم غافلی بظاهر و هم غایب از ضمیر
ای پند ده ز حال دل پند گیر
یا رب شوی تو عاشق و گردی چو من اسیر
پیوسته در ملامت و دایم به درد و غم

Ey özürleri kabul etmeyen! Beni her ne kadar ayıptılsan da,
Hem zahirde hem batında vicdandan gafilsin.
Ey gönül halinden nasihat alan, nasihat ver!
Ya Rab! Daima dert ve gam ile müptela kılıp
Beni kendine âşık edip, esir eyledin.

تَلُومَنِي وَ بِرَسْمِ النَّصِيحِ تَرْفَعُهُ
 اِنْ النَّصِيحَةُ مَا لِلصَّبِّ تَنْفَعُهُ
 لَقَدْ نَثَرْتُ تَظَنُّ الشَّرِّ اَجْمَعُهُ
 مَحَضَّتَنِي النَّصِيحَ لَكِنْ لَسْتُ اَسْمَعُهُ
 اِنَّ الْمُحِبَّ عَنِ الْعُدَالِ فِي صَمَمٍ

طعنه زدی برسم نصیحت مرا چه بود
 عاشق بگو نصیحت واعظ کجا شنود؟
 کردی نثار بر سر من تو بسی فقود
 کردی بسی نصیحت خالص نداشت سود
 عاشق گرفته کو زهر پند در صمم

Ayıplamak için söylediğin nasihat ne idi?

Söyle âşık nerede kaldı vaizden işittiğin nasihat?

Üzerime bir hayli tenkitler yağdırdın.

Çok defa da nasihat ettin ancak bir fayda etmedi.

Oysa âşık, azar işitmekten sağırdır.

اقبلت اقبال مقبول بذالقبل
فكيف اقبل نصحاً منك بالعجل
و قد اعيتك في شعري و في غزلي
إِنِّي اتَّهَمْتُ نَصِيحَ الشَّيْبِ فِي عَذْلِي
وَالشَّيْبُ أَبْعَدُ فِي نُصْحٍ عَنِ التُّهَمِ

اقبال دل چو هست همیشه بدان قبل
قول تو چون قبول و بدان چون کنم عمل
عیب تو میکنم همه در شعر و در غزل
من نشنوم نصیحت پیری بصد حیل
پند تو هم کجا شنوم با بسی تهم

Gönlün her zaman ikbali olduğunu öncelikle kabul et!
Öyleyse nasıl hemen senin (nasihatini) kabul edip amel etsin.
Seni bütün şiir ve gazellerde ayıplıyorum.
Yüzlerce hileli yaşlılık nasihati duymayayım.
Senin çok ithamlı nasihatlerini gerçi nereden duyacağım?.

أَتَى الْمَشِيبُ وَ عَيْنُ النَّفْسِ مَا يَفْقُصَتْ
 لِلنَّصِاحِ مَا قَبِلْتُ لِلْوَعْدِ مَا لِحِظْتُ
 وَكَيْفَ اصْنَعُ بِاللَّوَامِ مَا وَعَظْتُ
 فَإِنَّ أَمَارَتِي بِالسُّوءِ مَا اتَّعَظْتُ
 مِنْ جَهْلِهَا بِنَذِيرِ الشَّيْبِ وَالْهَرَمِ

پیری رسید و چشمهء دل آگهی نیافت
 حاضر نشد بنصح اثر بند در نیافت
 پند جهان چه سود چو جان در بلا شتافت
 وین نفس شوخ سرکش اماره برنتافت
 نشنود پند شیب و نترسید از هرم

Başa geldi yaşlılık, kalp gözünün bundan haberi olmadı.

Öğüt verecek bir nasihatçi de bulamadı.

Dünya nasihati fayda vermeyip gelip geçti.

Her daim fenalığı emreden yaramaz ve serkeş nefsim,

Saç ağarmasından nasihat almadı, ihtiyarlıktan korkmadı.

سَرَى سَرَى شَبَابِي وَالْمَشِيبَ سَرَى

فَمَا اَمَمْتُ اَمَامَا اَوْ خَلَفْتُ وَّرَا

وَلَمْ تُبَحِّلْهُ تَوْفِيرًا وَاَنْتَ تَرَى

وَلَا اَعَدَّتْ مِنْ الْفِعْلِ الْجَمِيلِ قِرَى

ضَيْفٍ اَلَمْ يَرَأْسِي غَيْرَ مُحْتَشِمٍ

رفته جوانی ره پیری سپرده ام

بر حال خویش مانده بحیرت فسرده ام

مهمان شیب آمده خدمت نکرده ام

مهمانی ز حرمت و طاعت نبرده ام

شرمنده ام مدام ز مهمان محتشم

Geçip giden gençliği yaşlılığa emanet ettim.

Her ne izi kalmış olsa da hayret ile sildim.

Yaşlılık misafir gibi geldi ancak ona hizmet edemedim.

Hürmet ve taat ile misafirperverlik edemedim.

Her daim bu muhteşem misafirden utanç duyuyorum.

صَبَيْتُ كَبِيرَ فَمَالِي لَا أَكْبِرُهُ
 نُورٌ مَنِيرٌ وَ إِنِّي قَدْ أَكَلْتُهُ
 فَيَارِ ذَالَةَ نَفْسِي كَمْ أَحَقَّرُهُ
 لَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ أَنِّي مَا أُوقِرُهُ
 كَتَمْتُ سِرًّا بَدَا لِي مِنْهُ بِالْكَتَمِ

مهمان بس کبیر کبر من مقصرم
 هست او مرا منیر و من او را مکدرم
 بس این خجالتم که بدینسان محقرم
 گر دیدمی نخست که اینست آخرم
 بر بستمی حجاب حنا پردهء کتم

En büyük misafirime karşı mahcubum.
 O bana aydınlık iken ben ona karanlık oldum.
 Hakir gördüğümünden dolayı kendimden utanç duyuyorum.
 Eğer sonumun böyle olacağını baştan bilseydim,
 Ak saçımı kına ile boyar beyazları örterdim.

النَّفْسُ غَالِيَةٌ فِي الْعَيِّ غَايَتُهَا
أَسْعَى وَابْذُلْ وَسْعَى فِي كَفَايَتِهَا
مَنْ لِي بِكَشْفِ حِجَابٍ عَنْ هَدْيَتِهَا
مَنْ لِي بِرَدِّ جَمَاحٍ مِنْ غَوَايَتِهَا
كَمَا يُرَدُّ جَمَاحُ الْخَيْلِ بِاللُّجْمِ

نفسم ز گمراهی چو رسیده بغایتش
گفتم ببذل وسع توام کفایتش
قلب ملول را که نماید هدایتش
نفس جموح را که کشد از غوایتش
چون اسپ تند سرکش نارام زود رم

Nefsim sapkınlıkta sona ulaştı.

Dedim ki sen bunun yerine gayret ile elinden geleni yap!

Melül kalbim hidayete gelmez oldu.

Serkeş nefsimi kim kurtaracak gûnahtan?

Çünkü azgın at hemen ıslah olur mu?

فَلَا تَقْمِ بِالْمَشَاهِيِ اِثْرَ عَشْوَتِهَا
 وَلَا تُدْمِ فِيِي الْمَلَاهِيِ عِنْدَ هَفْوَتِهَا
 اِنْ الْجَرَائِمِ قَدْ زَادَتْ لِقَوَّتِهَا
 فَلَا تَرْمِ بِالْمَعَاصِيِ كَسَرَ شَهْوَتِهَا
 اِنَّ الطَّعَامَ يُقْوِي شَهْوَةَ النَّهْمِ

قایم مشو بنیل مشاهی ز عشوتش
 دایم مکن تو میل ملایی ز هفوتش
 باشد مراودات جرایم ز قوتش
 از انضمام ذنب مجو کسر شهوتش
 کافزاید از طعام یقین زحمت نهم

Şehvetini işve yapıp da istediği şeyde ısrarcı olma!

Sürekli günahlara yönelme!

Günahların dost olması nefsin kuvvetiyle olur.

Şehvetini kır da günahını artırmaya çalışma!

Zira oburluk ve açgözlülük zahmeti, yemekten olur.

وَلَا إِخْفَظْ لِنَفْسِكَ فِي كُلِّ الْأُمُورِ
تَهَاوَاهَا فِي الْمَنَاهِي تَبْتَنِي عَمَلًا
حَاسِبٌ وَ رَاقِبٌ هَهَا يَوْمًا خَلَا وَ مَلَا
وَالنَّفْسُ كَالطِّفْلِ إِنْ تَهْمَلُهُ شَبَّ عَلَى
حُبِّ الرِّضَاعِ وَإِنْ تَفْطِمُهُ يَنْفَطِمِ

محفوظ دار نفس جری ز دار و گیر
میل هوا چو کرد روان در هوا بگیر
دارش بدست دل بخلا و ملا اسیر
او را همان چو طفل پی جست و جوی شیر
از شیر باز دار بمیعاد منقطع

Nefsini meylettiği her türlü yasaktan uzak tut!
Yoldan çıkmaması için ona sorumluluk yükleyip gözet!
Topluluk arasında ve tek kaldığında onu kalbin ile kontrol et.
Nefis çocuğa benzer başıboş bırakırsan,
Gençliğe kadar süt emer, süttten kesersen kesilir.

فَاجْتَنِبْ رِضَاهَا وَ جَانِبْ اَنْ تَحْلِيَه
 فَاطْلُبْ صَفَاهَا وَ طَالِبْ اَنْ تَحْلِيَه
 فَاعْرِفْ وَعَاَهَا وَ بَادِرْ اَنْ تَحْلِيَه
 فَاصْرِفْ هَوَاهَا وَ حَازِرْ اَنْ تُؤَلِّيَه
 اِنَّ الْهَوٰى مَا تَوَلَّى يُضْمِ اَوْ يَصِمِ

ترک رضای نفس کن و نفی تجلیه
 کسب صفای نفس کن و کسب تخلیه
 قصد وعای نفس کن از بھر تخلیه
 صرف هوای نفس کن و عزل تولیه
 صرف هوای نفس طریقی است معتصم

Nefsin hoşuna giden şeyleri terk et ve onların meydana gelmesinden kaçın!

Nefsin samimi olmasını iste ve onun için uğraş!

Onun hilelerini ve kötü fikirlerini iyi bil!

O neye hâkim olursa onu ya öldürür ya soldurur.

Onu gözet ki kendi haline bırakırsan her yöne meyleder.

فَقَاسِهَا وَهِيَ فِي الْإِيَامِ صَائِمَةٌ
وَنَاسِهَا وَهِيَ فِي الْأَشْحَارِ قَائِمَةٌ
وَبَاصِهَا وَهِيَ فِي الْأَهْوَالِ هَائِمَةٌ
وَرَاعِهَا وَهِيَ فِي الْأَعْمَالِ سَائِمَةٌ
وَإِنْ هِيَ اسْتَحَلَّتِ الْمَرْعَى فَلَا تَسِمِ

با وی مساز گرچه همه روز صایم است
با وی مناز شب همه شب گرچه قایمست
آگاه باش کو همه احوال هایم است
بیدار باش گرچه در اعمال سایم است
بر وی چراگهی که پسندید گشت سم

Ne kadar o gündüzleri oruçlu ise de ona bağlanma!
Seher vakitlerinde ibadet ile kâim olsa da onunla iftihar etme!
Uyanık ol! Çünkü o her zaman şaşkındır.
İbadet halinde olsa bile onu gözetip kolla!
Şayet bu halden zevk alıp kibre düşer ise onu alıkoy!

كَمْ ارْتَضَتْ عَادَةً لِلْقَلْبِ عَاطِلَةً
 كَمْ اجْتَبَتْ طَاعَةً فِي الدِّينِ بَاطِلَةً
 كَمْ حَصَلَتْ خَصْلَةٌ لِلْإِذْنِ قَاتِلَةً
 كَمْ حَسَنْتَ لَذَّةً لِلْمَرْءِ قَاتِلَةً
 مِنْ حَيْثُ لَمْ يَدْرِ أَنَّ السُّمَّ فِي الدَّسَمِ

بس عادتی که نفس تو بگزید و عاطلست
 بس طاعت که نفس تو می دید و باطلست
 بس خصلتی گزیده که گوش تو قاتل است
 بس لذتی که نفس پسندید و قاتل است
 آخر ندیده که سم است اگر دسم

Her ne kadar nefsin güzide bazı huylar edinmiş olsa da bozuktur.

Her ne kadar nefsin dine itaat etse de bâtıldır.

Her ne kadar kulağına güzide hasletler ulaşsa da çarpıktır.

Nefis çok kere insana öldürücü olan şeyi lezzetli gösterip beğendirmiştir.

(Şöyle ki insan) yağın içindeki zehiri anlayamamıştır.

فَالِقَ النَّفَّاسِ مِنْ جَوْدٍ وَ مِنْ قَنَعٍ
وَارِقَ الْخَسَائِسِ مِنْ نُحُلٍ وَمِنْ طَمَعٍ
وَأَرْضَ الْوَسَائِطِ مِنْ صَبْرٍ وَ مِنْ جَزَعٍ
وَإِخْشَ الدَّسَائِسِ مِنْ جُوعٍ وَمِنْ شَبَعٍ
فَرَبَّ مَحْصَةِ شَرِّ مِنَ التُّخَمِ

خُلق نفیس گیر تو چون جود و چون قنع
خلق خسیس مان گذر از بخل و از طمع
حد وسط بگیر تو از صبر و از جزع
می بین فریب نفس هم از جوع و از شبع
بسیار محمصه که بتر باشد از تخم

Güzelliğin kaynağı cömertlik ve kanaattir.

Kötülüğün kaynağı ise cimrilik ve tamahtır.

Yeryüzündeki çizgiler sabır ve tahammülsüzlükten ibarettir.

Nefsin açlık ile tokluğun hilesini gör ki!

Nice açlığın şerri tokluktan beterdir.

وَاحْتَرِ لِنَفْسِكَ تَوْبًا كُلَّمَا جَرَأَتْ
 فَتُبَّ لَمَّا ظَهَرَتْ مِنْهَا وَ مَا اخْتَبَأَتْ
 وَأَسْتَغْفِرِ الْعَهْدَ مِنْ ذَنْبٍ وَ مِنْ خَطَأَتْ
 وَاسْتَغْرِغِ الدَّمَاعَ مِنْ عَيْنٍ قَدْ امْتَلَأَتْ
 مِنَ الْمَحَارِمِ وَالزُّمِّ حِمِيَّةَ النَّدَمِ

از توبهء نصوح دل خویش چاک کن
 از کردهء فضول تو بر فرق خاک کن
 عفوی طلب دوی دل دردناک کن
 ز آب سرشک دیده ناپاک پاک کن
 حامی جرم تو چه بود توبه و ندم

Samimi tövbe ile kalbini genişlet!

Yaptığın günahları toprak ile gark eyle!

Af talep edip gönül derdine deva kıl!

Gözyaşı ile günahkâr gözlerini pak kıl!

Günah yerine pişmanlık göstererek tevbeye himaye et!

اطع الهك طوعاً وَالنَّبِيَّ بما
عليه نَزَّلَ تَنْزِيلاً و مَا حَكَمَا
فَوَافِقَ الدِّينَ وَالْإِسْلَامَ مَا التَزَمَا
وَحَالَفِ النَّفْسَ وَالشَّيْطَانَ وَاعْصِيهِمَا
وَإِنْ هُمَا مَحْضَاكَ التُّصَحُّ فَاتَّهِم

فرمان بَرِ خدای و رسول خدای باش
بر حکم و امر نھی کلامش پبای باش
بر وفق دین و ملت احمد پبای باش
بر ضد نفس و خصمی شیطان بجای باش
می دارشان به پند و نصیحت تو متَّهِم

Allah ve Resulünün fermanına bağlı ol!

(Seni sorumlu tuttuğu) hükümlerde emir ve nehiy üzere ol!

(İslam) dini ile vakıf olup Ahmedin ümmeti ile payidar ol!

Nefsin ile şeytana isyan edip muhalif ol!

Öğüt verseler de kabul etme, şüphe üzere ol!

فاحذر خداعهما كيدا فويحك ما
 اطعت امرهما في كل ما حكما
 فلا تجب ههما قطعاً بما اختكما
 وَلَا تُطِيعْ مِنْهُمَا خَصَمًا وَلَا حَكَمًا
 فَأَنْتَ تَعْرِفُ كَيْدَ الْخَصْمِ وَالْحَكَمِ

چون مکر نفس و حيلهء شیطان شنیده ای
 ای وای تو چه طاعت ایشان گزیده ای
 زیشان رمیده ای و چه ازیشان رمیده ای
 گر خصم و گر حکم چو ازیشان بریده ای
 بشناس کید خصم و مرو بر در حکم

Nefsinden ve şeytandan işittiğin hilelerden (sakın!)
 Yoksa hükmettikleri emirlere boyun eğmek zorunda kalırsın.
 Sana hükmettiğinde asla onlara karşılık verme!
 Hasım olsun hakem olsun nefis ve şeytana uyma!
 Hasımın ve hakemin hilelerini iyi bil!

اصاح انصح و الأحوال فى خلل
اخذت فى الوعظ والاعمال فى زلل
اتى المشيب و ها قبرى الى اجل
استغفر الله من قول بلا عمل
لقد نسبت به نسلاً لذي عقم

ای یار من نصیحت و احوال پر خلل
گفتم بسی مواعظ و اعمال پر زلل
پیری و ضعف و سستی و نزدیکی اجل
یا رب تو در گذار ز من قول بی عمل
نسبت کجا درست کند کس بذی عقم

Ey nasihat ve ahvalinde noksan olan pür zelil!

Çok sözler söyleyip rezil işler yaptım.

Yaşlılık, zayıflık, gelip beni ecele yakınlaştırdı.

Rabbim,geçmiş amelsiz sözlerden ötürü senden (mağfiret dilerim)!

Ben o söz ile hadım kişiye nesil nispet ettim.

فما وعظت لكم ثم اشتهر به
 لما اتعظت به لما اجتهرت به
 مقت كبير شفيع وابندرت به
 امرتك الخير لكن ما ائتمرت به
 وما استقمت فما قولى لك استقم

گرچه به پند و موعظه مشهور گشته ام
 نشینده پند خویش چه مغرور گشته ام
 بر خود گرفته مقت و ز ره دور گشته ام
 فرموده ام بخیر نه مأمور گشته ام
 فرمودم استقامت و بی استقامتم

Vermiş olduğum nasihatlerden ötürü meşhur olmuşum.
 Dost sözüne kulak vermeyip mağrur olmuşum.
 Kendine (büyük) düşman edininip taat ve itaatten kaçınıp da,
 Hayrı emredip kendim uzak durmuşum.
 Müstakim olmadığım halde mustakim olmayı buyurmuşum.

وَجَدْتُ نَفْسِي مِنَ الْأَحْوَالِ غَافِلَةً

وَمَا اخَذْتُ مِنَ الْأَهْوَالِ كَافِلَةً

وَمَا اتَّبَعْتُ لِهَذَا السَّيْرِ قَافِلَةً

وَلَا تَزَوَّدْتُ قَبْلَ الْمَوْتِ نَافِلَةً

وَلَمْ أُصَلِّ سِوَى فَرَضٍ وَلَمْ أَصُمْ

نفس لئیم را که ز احوال غافلست

کو رهبری بگو که در احوال کافلست

نه راه برده پیش و نه رویش به قافله است

نه زاد ره تطوع و تسبیح و نافله است

صوم و صلوة نیست بجز فرض ملتزم

Nefsimi gafil halde (buldum).

Onu bu durumdan alıkoyamadım.

Ne de bu kervan yoluna tabi olabildim.

Ölüm gelmeden önce nafile ibadetlerden bir azık hazırlayamadım.

Farzlardan başka namaz kılamadım, oruç tutamadım.

افنیت عمری لا علما و لا عملاً
و ما اتبعْتُ رشیداً فی هدی کسلاً
وعشت اکلاً و نوما دایماً افلاً
ظَلَمْتُ سُنَّةَ مَنْ أَحْيَا الظَّلَامَ إِلَى
أَنْ اشْتَكَيْتُ قَدَمَاهُ الضُّرَّ مِنْ وَرَمٍ

عمرم به آخر آمد و نی علم و نی عمل
نارفته راه رشد و هدی از روی کسل
عمری به خواب و خور بگذشتست مبتدل
این بس ستم نسبت آن سرور اجل
کش داشت هردو پای ز احیاء شب ورم

Ömrüm ilimsiz ve amelsiz bir halde sona ulaştı.

Tembellikten dolayı hidayete giden yolu takip edemedim.

Ömrüm yemek ve uyku ile müptezel bir halde geçti.

Yeter bu kadar sitem! Geceleri ayakları şişene kadar ibadet ile ihya eden,

Resul'ün (sünnetini) terk ederek ona zulmettim.

وقد اغيـث بطه حـذ بطاً و بـحاً
يا بدر ما انزل القرآن فيك شقاء
ارتاض مُلْتَهِيّاً في شدة و جوى
وَشَدَّ مِنْ سَعَبٍ أَحْشَاءَهُ وَطَوَى
تَحْتَ الْحِجَارَةِ كَشْحاً مُتَرْفِ الأَدَمِ

فرياد او رسيد چو طه به طا و ها
کای ماه چارده نه ز قرآن بود شقا
کوشيده در رياضت و از شدت جوى
بسته ميان خود شده با جوع و بى نوا
در زير سنگ مانده برى مترف الادم

Feryadına Tâhâ'nın²⁹ “tâ ve hâ”sı ulaştı.

Ey bu “dolunay yarılması!” Kur'an'dan sana inendir.

Şiddetli tasa içinde inzivaya yöneldin.

Açlıktan taş bağladın karnına.

Sessizce cildini taş altında toplayıp бүktün.

²⁹ Kur'an-ı Kerim'in Mekke döneminde nazil olan 20. suresidir. Surede Allah'ın peygamberler aracılığıyla insanlara gösterdiği doğru yolun temel gerçeklerine işaret edilmekte, Hz. Peygamber teselli edilerek peygamberlik görevini mutlaka en güzel şekilde başaracağı müjdelenip kendisine karşı çıkanların uğrayacağı sonuçlar açıklanmaktadır.

بَكَتْ عَلَى جُوعِهِ صَدِيقَهُ انْبِى
 اَمَّا تَرَوْمُ طَعَامًا صَاحِبِ الرُّتْبِ
 اَتَى الْمَفَاتِيحِ اسْرَافِيلَ مَنْ حَجَبِ
 وَرَاوَدَتْهُ الْجِبَالُ الشُّمُّ مِنْ ذَهَبِ
 عَنْ نَفْسِهِ فَأَرَاهَا أَيَّمَا شَمِّ

بر جوع او گريست چو صديقهء عرب
 كز حق چرا طعام نجوى درين شغب
 تا خازن خزائن غيبى بصد ادب
 آورده كوهها همه از فضه و ذهب
 و او كرد صد تنزه صد ناز و صد شمم

Onun açlığına Arap dostu ağladı.

Mevki sahibinden neden yiyecek dilemiyorsun, diye.

Hazinelerin bekçisi (İsrafil) edep ile gaipten geldi ona.

Dağlar bütün altın ve gümüşlerini ona arz etti.

O ise naz ve büyüklük içinde onlardan uzaklaştı.

اتى الكتاب من الرحمن سورته
وكان مزبوره فيها حُطُورُهُ
معناه صين من الدنيا و صورته
وَأَكَّدَتْ زُهْدَهُ فِيهَا ضَرُورَتُهُ
إِنَّ الضَّرُورَةَ لَا تَعْدُو عَلَى الْعِصَمِ

نازل شده كتاب الهى و سورتش
بنمود پيش خلق غُلُو حُطُورَتش
معنى او مصون ز جهان بود و سورتش
تاكيد يافت زهد نبى از ضرورتش
هرگز ضرورتى نكند زور بر عصم

(Rahman'dan) ona ilahi kitap ve sureleri nazil oldu.

İçinde onun yaratılışının büyüklüğüne işaret ediliyordu.

Mana ve şekli dünyadan korunmuştu.

Nebi zarurette bile zühdünü arttırdı.

Hiçbir zaruret o masumu mağlup edemedi.

مَا كَانَ الْمُلْكُ فِي حِجَاهٍ وَ لَنْ
يَضْطَرَّ قَلْبٌ حَبِيبِ اللَّهِ فَاتَّبَعْنِ
وَ لَيْسَ هِمَّتِهِ مَفْتُونَةٌ بِفِتْنِ
وَكَيْفَ تَدْعُو إِلَى الدُّنْيَا ضَرُورَةٌ مَنْ
لَوْلَاهُ لَمْ تُخْرِجِ الدُّنْيَا مِنَ الْعَدَمِ

قدری نداشت نزد دلش حاصل جهان
هرگز نشد حجاب دلش حایل جهان
مفتون نگشت همتش از عاجل جهان
هرگز نشد ضرورت او مایل جهان
لیکن جهان بدولت او آمد از عدم

Onun gönlünde dünya malına hasıl olmak yoktu.

Dünya zorlukları gönlüne asla perde olmadı.

Onun himmeti dünyalık peşine düşmemişti.

Dünyaya meyletmeye asla ihtiyaç duymadı.

Lakin dünya yokken onun sayesinde var oldu.

محمد نصبت منه لواء لوى
محمد رفعت منه قصاء قصى
محمد مرشد يدعوا الى الى
مُحَمَّدُ سَيِّدُ الْكَوْنَيْنِ وَالْثَّقَلَيْنِ
بْنِ الْفَرِيقَيْنِ مِنْ عَرَبٍ وَمِنْ عَجَمٍ

هم شهرت لوا ز لوى محمد است
هم رفعت قصى ز قصاى محمد است
هم دعوت الى ز الاى محمد است
در كل كاينات صداى محمد است
فخر قريش شاه عرب سيد عجم

Lü'ey'in³⁰ şöreti Muhammed sayesinde.

Kusay'ın³¹ büyüklüğü Muhammed sayesinde.

Muhammed Allah yoluna davet eden mürşittir.

Onun daveti ile onlar mürşitlik makamını kazandı.

Kainatta Muhammed'in sesi vardır.

O ki (dünya ve ahiretin ins ve cinnin) Arap ve Acem'in efendisi (Muhammed Mustafa'dır).

³⁰ Hz. Peygamberin dokuzuncu kuşak dedesidir. Bk. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kureys-beni-kureys> (ET. 23.03.2020).

³¹ Hz. Peygamberin baba tarafından dördüncü dedesidir. Rivayete göre Mekke ve civarının hâkimiyeti kendi elindeydi. Bk. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kusay-b-kilab> (ET. 23.03.2020).

رسولنا الشَّافِع الشَّعَافِي لَنَا سَنَدٌ

حَبِيبُنَا الْكَافِل الْكَافِي لَنَا رِشْدٌ

صَفِيُّنَا الْبَاهِر الْبَاهِي لَنَا مَدَدٌ

نَبِيُّنَا الْأَمْرُ النَّاهِي فَلَا أَحَدٌ

أَبْرَ فِي قَوْلٍ لَا مِنْهُ وَلَا نَعَمُ

پیغمبر و شفیع و شفای دل و سند

محبوب حق و کافل و کافی ذی رشد

بگزیده خدا و همه خلق را مدد

در خیر و شر شد آمر و ناهی هر احد

بہتر ازو نگفته کسی لا و نی نعم

Gönüllere şifa ve şefaatchisin (ya Resulallah!)

Bizi hidayete götüren velî ve kâfîsin (ya Habiballah!)

Güzide-i Hüda, medet eyle bütün mahlûkata!

Hayır ve şerri de emir ve neyhi de,

Daha doğru kimse söylememiştir, ondan başka evet ve hayırı da!

عَلَيْهِ يَعْزُ كُلُّ مَا بَضَاعَتُهُ
وَ مِنْهُ يَأْمِلُ أَنْ يُعْفَى شِنَاعَتُهُ
هُوَ الْإِمَامُ الَّذِي يُجْزَى تَبَاعَتُهُ
هُوَ الْحَبِيبُ الَّذِي تُرْجَى شَفَاعَتُهُ
لِكُلِّ هَوَلٍ مِنَ الْأَهْوَالِ مُقْتَحِمٍ

هرکس بعرض او برساند بضاعتش
دارد امید عفو ز بھر شفاعتش
پرسد متابعتش بجزای تباعتش
باشد همه امم بامید شفاعتش
در محشر از فضیحت احوال مقتحم

Herkes onun vasıflarını arz eder.

Ve ondan günahlarının affı için şefa'at ümit eder.

O ki ona tabi olanları (şefa'at ile) ödüllendiren (imamdır).

O Allah'ın öyle bir sevgilisidir ki,

Mahşerde dehşet dolu durumlardan dolayı bütün ümmet ondan şefa'at ümit eder.

هَدَىٰ إِلَى اللَّهِ كُلُّ مُهْتَدٍ بِهِ
 عَلَا إِلَى اللَّهِ كُلُّ مُقْتَدٍ بِهِ
 سَرَىٰ إِلَى اللَّهِ سِرَىٰ كَىٰ يَكُونُ بِهِ
 دَعَا إِلَى اللَّهِ فَالْمُسْتَمْسِكُونَ بِهِ
 مُسْتَمْسِكُونَ بِحَبْلِ غَيْرِ مُنْفَصِمٍ

او ره بحق نموده همه مهتدی باو
 او راه برده پیش همه مقتدی باو
 راه خدا گرفته شده سرمدی باو
 او رو بحق و منتهی و مبتدی باو
 دست ولا بحبل ولا کرده محتکم

Bütün mühtediler Hak yoluna onunla varmıştır.

Bütün rehberler (Allah) yolunda onunla yükselmiştir.

Allah yolu ebedi olarak onunla elde edildi.

O ki insanları evvel ve ahir Hak yoluna (davet etmiştir.)

Onun dinine sarılanlar kopmayan sağlam bir ipe yapışmışlardır.

فَطَّلَ فِي ظِلِّ أُمَيَّيْنِ ذِي عُلْقٍ
وَبَاتَ فِي طَوْفِ عَلَيَّيْنِ مِنْ طَرَقِ
سَاقِ الصَّفِيِّيْنِ فِي بَحْرِ أَلَى عُمُقِ
فَاقَ النَّبِيِّيْنَ فِي خَلْقٍ وَفِي خُلُقِ
وَلَمْ يُدَانُوهُ فِي عِلْمٍ وَلَا كَرَمِ

بد روز ها بسایه خویشان پناه او
شبها بحر صافی وحدت پناه ازو
بودند اولیا ز پیش نور خواه ازو
برتر ز انبیا ز همه روی راه ازو
از وی گرفته اند همه علم و هم کرم

Gündüzleri akrabaları, gölgesine sığındı.

Ayrılık gecelerinde ise vahdet sığınağı yine o idi.

Veliler onun peşinden yürüyüp nur talep ederlerdi.

Onun yolu her yönden diğer tüm peygamberlerden daha üstündü.

Herkes hem ilmi hem de keremi ondan aldı.

حق الحقیقہ عند الخلق مُلتبسٌ
 لولاً ہدایہ فکل الخلق مُحْتَبِسٌ
 فَكُلُّهُمْ مِنْ حَبِيبِ اللَّهِ مُقْتَبِسٌ
 وَكُلُّهُمْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ مُلْتَمِسٌ
 عَرَفًا مِنَ الْبَحْرِ أَوْ رَشْفًا مِنَ الدِّيمِ

حق حقیقتست چو بر خلق ملتبس
 بی قدوہ ہدایہ او جملہ محتبس
 ہستند از حبیب خدا جملہ مقتبس
 ہستند از رسول خدا جملہ ملتمس
 یک کف ز بحر رحمت و یک قطرہ از دیم

Hakikatlerin hakikisi örtülü mahlukatın içindedir.

(Eğer onun) hidayeti olmasaydı mahlûkat hapsolunmuştu.

Böylelikle hepsi Habibullah'tan aldı.

(Peygamberlerin) hepsi Resulullah'a iltimas edip,

Rahmet denizinden bir avuç veya fazilet yağmurlarından bir yudum su isterler!

لَعَدَهُمْ وَكُلُّهُمْ مَعَ أَكْثَرِ
وَكُلُّهُمْ مَعَ تَكْثِيرِ لَكَدِّهِمْ
فَسَاءَ ثَرَوْنَ إِلَيْهِ جَزَرِ مَدِّهِمْ
وَوَاقِفُونَ لَدَيْهِ عِنْدَ حَدِّهِمْ
مِنْ نُقْطَةِ الْعِلْمِ أَوْ مِنْ شَكْلَةِ الْحِكْمِ

آن سروران بکثرت افراد و عدّ خود
وان رهبران بکثرت تفرید و کد خود
رفتند سوی او ز ره جزر و مدّ خود
استاده بر درش همه بر جا و حد خود
بر نقطه علمی و بر شکلهء حکم

Fertlerinin çokluğu ve sayısıyla o komutanlar,
Cemaatlerinin çokluğuyla o rehberler,
Kendi hallerine boyun eğerek ona doğru gittiler.
Herkes onun kapısında haddi ve hududunda bekler,
İlimleri noktasında ve hikmetler şeklinde.

لما علَّت و بدت فيهم خطورته
 للكل كان به يَصْفُو كُذُورته
 يشفى الورى من ورا الاستقا سورته
 فَهُوَ الَّذِي تَمَّ مَعْنَاهُ وَصُورُهُ
 ثُمَّ اصْطَفَاهُ حَبِيبًا بَارِئُ النَّسَمِ

عالی شد و بدید چو شان خطورتش
 هر دل صفا پذیر شد از وی کدورتش
 بودی شفا جمله مرضی ز سورتش
 چونکه تمام شد همه معنی و صورتش
 خواندندش حبیب حضرت خود باری النسم

Yükselince kadri kıymeti belirdi.

Bütün gönüller kötü düşüncelerden saf hale dönüştü.

Bütün hastalar (yüzü suyu hürmetine) şifa buldu.

O ki mana ve suret yönünden kemale ermiştir.

Her şeyi yoktan var eden Rabbimiz tarafından hazreti Habibi olarak seçilmiştir!

واف بظاهره صاف بباطنه
کاف ببادیه مستکف بکاهنه
مقدس عن شبیه فی میامنه
مُنَزَّةٌ عَنْ شَرِيكِ فِي مُحَاسِنِهِ
فَجَوْهَرُ الْحُسْنِ فِيهِ غَيْرُ مُنْقَسِمٍ

وافی بود بظاهر و صافی بباطنش
کافی بود ببادی و ساعی بکامنش
نی شبهه شبیه بود در میامنش
نی شرکت شریک بود در محاسنش
در مخزنش چو جوهر حسنست منقسم

Zahirde “sâdık” batında (“saf ve pak”) idi.

Evvelde “kâdir” sırrında “kâfî” idi.

Uğur ve berekette eşi benzeri yok idi.

Bütün güzelliklerde ortaktan münezzeh idi.

Ondaki güzellik taksim edilmemiş bir cevher idi.

كل يقولون قولاً في سريهم
 عدلاً من العدل جهلاً من جريهم
 ذر ما اليهود تحفو في صفيهم
 دَعْ مَا ادَّعَتْهُ النَّصَارَى فِي نَبِيِّهِمْ
 وَاحْكُمْ بِمَا شِئْتَ مَدْحًا فِيهِ وَاحْتِكِمْ

هرسو نهاده قاعده وصف هر سري
 عدلست آن ز عدل ولي جهل از جري
 مان در عزيز قول جهودان خيرى
 مان در مسيح قول نصارى مفتري
 در مدح كوش آنچه تو خواهى مگوى دم

Herkes O'nun vasıflarından bir söz söyler.

Adaletli olmakta tam âdil, pervasızlıktan habersizdir.

Yahudilerin Uzeyr'e söylediklerinden kaçın!

Nasara'nın Mesih'e söylediklerinden kaçın!

İstediğin sıfatlarla onu hakîmane medh et!

نت فی وصفه کنها علی طرف
ولن تطیق حقیق المدح من عجب
وضف علی طرف وائعت علی طرف
وَأَنْسُبْ إِلَى ذَاتِهِ مَا شِئْتَ مِنْ شَرَفٍ
وَأَنْسُبْ إِلَى قَدْرِهِ مَا شِئْتَ مِنْ عِظَمٍ

هستی ز شرح وصف کمالش تو بر طرف
هست او قوی سمین و تود رغایت عجب
بر قدر فهم خود ز طرف گوی و از طرف
آن ذات را بدار تو در غایت شرف
وان قدر را شناس تو در غایت عظم

Onun vasıf ve kemalâtını açıklamakta yetersizsin.

Hakikî ve narin övgülerde bulunsan bile güç yetiremezsin.

Her bir taraftan yüce vasıfları söyle!

Diğer taraftan şan ve şereft övgülerini söyle!

Onun yüce mevkiine büyüklükten dilediğin mertebeyi nispet eyle!

فمن یرد وصفه قد علّه العلّه

و من یرد مدحه بله البله

و من یقل نعتّه قد سد الوله

فَإِنَّ فَضْلَ رَسُولِ اللَّهِ لَيْسَ لَهُ

حَدٌّ فَيُعْرَبُ عَنْهُ نَاطِقٌ بِفَمٍ

ای واصفان وصف ترا علت علّه

وی مدعی مدح تو در بِلت بله

بسته زبان بسط نعت ترا وله

روشن ز نور تست رخ آفتاب و مه

قاصر ز شرح فضل تو عقل و زبان و فم

(Her kim onu) en yüce sıfatlarla vasıflandırırса vasıflandırısın,

(Her kim onu) en yüce övgülerle çağırırса çağırısın,

(Her kim ona) akılları baştan alacak naatlar söylerse söylesin,

Sınır yoktur, konuşan ağız onun faziletlerini hakkı ile ifade edebilsin!

Senin yüzün, güneş ve aydan daha nurludur.

Faziletlerini açıklamada akıl, dil ve ağız aciz kalır.

اسم الحبيب مفيض للحياة فما
يغيز في وصفه فهما لنا و فما
فلا اقول كبيت السادس العظما
لَوْ نَاسَبَتْ قَدْرُهُ آيَاتُهُ عِظَمًا
أَحْيَا أَسْمُهُ حِينَ يُدْعَى دَارِسَ الرَّمَمِ

نام حبيب زندگی عقل و جسم و جان
محروم از گمان کمالش دل و زبان
افتاده است مشکلم این قول شاعران
گر معجزان در خور قدرش بدی روان
برخواستی ز قبر بنامش همه رمم

Hayatta her şey, Habiballah ile dolup taşar.

Onun kemaline şüphe duymada dil ve gönül mahrumdur.

Şairler onun övgüsünde müşkül duruma düşmüşler.

Onun mucizati, kadri ve kemali değerinde olsa idi,

Şerefli adı anıldığında kabirde (çürüyüp viran olmuş en küçük) kemikleri bile ihya ederdi!

ایان للخلق ما یرجى الوصول به
توتى الفروع به تدري الاصول به
ایدى طریق الهدی فیها یقول به
لَمْ يَمْتَحِنَّا بِمَا تَعْيَا الْعُقُولُ بِهِ
حِرْصًا عَلَيْنَا فَلَمْ نَرْتَبْ وَلَمْ نَهَم

ای سیدی که کرده بیان ره وصول
از وی گشاده باب فروع و در اصول
بنمود راه راست نشاید از ان عدول
راهی که روشنست و جلی بر همه عقول
خالی ز عیب و عار و شک و ریب و بیش و کم

O Efendi ki mahlûkata vuslat yolunu beyan etti.

Ona temel ve tali hususlar açıldı.

Doğru yolu gösterdi, adaletten şaşmadı.

Akıl sahipleri için yol açık ve aydındır.

O; ayıp, utanç ve şüpheden yoksundur.

ضياء وجه جيبي حيد البصراء
جمال صورته قد نضر النضراء
فمن رآه ينادي ليس ذا بشرا
أَعْيَا الْوَرَى فَهُمْ مَعْنَاهُ فَلَيْسَ يُرَى
الْقُرْبِ وَالْبُعْدِ فِيهِ غَيْرُ مَنْعَجَم

از نور وجه او شده خیره همه بصر
وز حسن صورتش شده تازه ره نظر
هر کس که دید گفت یقین نیست این بشر
خلق جهان ز معنی او جمله بیخبر
عاجز ز درک و فهم بعید و قریب هم

Yüzünün nurundan şaşkına döndü bütün gözler.

Yüzünün güzelliğinden kamaştı bütün bakışlar.

Kim ki onu görmüş ise beşer değildir, diye (nida eder!)

Mahlûkat O'nun mana ve faziletini anlamaktan bihaber.

Yakın ve uzak herkes onu idrak etmede acziyet hisseder.

فكل من ده من ظل في رشد
 وصل مزدركه من ذل في سد
 فليس يدركه بالكنه من احد
 كَالشَّمْسِ تَطْهَرُ لِلْعَيْنَيْنِ مِنْ بُعْدِ
 صَغِيرَةٍ وَتُكِلُ الطَّرْفَ مِنْ أَمَمِ

خیره شده ز لعمه رویش دل رشید
 تیره شده ز فقد ظهورش دل عنید
 چشم خرد ندید کمالات آن وحید
 خورشید بین نمود چسان خرد از بعید
 چشم قریب هم چه شده تیره از امم

Bütün sapkınlıklar dalaletten hak yola erdi.
 Yoksunluğun zuhurundan karardı serkeş gönül.
 O yegânenin kemalatını küçük göz göremedi.
 Güneş gibidir, uzaktan küçük görünür.
 Kamaştırır gözü yakınlaştıkça.

ان تحب الله فاستتبع طريقته

يحببك ربك واستسلم سليقته

نبهتك الأمر فاستقدم خليقته

وَكَيْفَ يُدْرِكُ فِي الدُّنْيَا حَقِيقَتَهُ

قَوْمٌ نِيَامٌ تَسْلَوْنَ عَنْهُ بِالْحُلُمِ

هستی محب حق تو برو بر طریق او

محبوب حق شوی و قرین و رفیق او

بنمودمت بگير طریق خلیق او

کی بیندش حقیقت و کی شد حقیق او

چشمی که بد بدیده او خواب مغنم

Şayet Hakk'ı seviyorsan onun yoluna tabi ol!

Hakk'ın mahbubu olursan onun en yakın dostu olursun.

Onun ahlakının yolunu kendine örnek al!

Uyku halinde olan gözler,

Nasıl onun hakikatini idrak edebilsin?

ترق بالقلب من علم فذا خير
 تعد فر ثم نشاهد ماله خطر
 و فيك يظهر من عرفانه اثر
فَمَبْلَغُ الْعِلْمِ فِيهِ أَنَّهُ بَشَرٌ
وَأَنَّهُ خَيْرُ خَلْقِ اللَّهِ كُلِّهِمْ

از علم در گذر که بود آن همه خبر
 او را چنان شناس که بگشایدت بصر
 پیدا بود ز معرفتش در دلت اثر
در علم این بود که بود سرور بشر
یا بهترین خلق خدا هادی امم

Öğrendiğin bilgileri terk et ki onların hepsi bir haberdir.
 Onu öyle bir tanı ki genişlesin basiretin.
 Belirsin gönlünde onun mafiretinin etkisi.
 O İlim de şöyledir ki beşeriyetin serveri.
 O, Allah'ın yarattıklarının en iyisi ve milletlerin hâdîsi.

ففي مجامع للرسل المقام بها
دار السلام لهم دار السلم بها
عليهم قايـم و هو الامام بها
وَكُلُّ آيٍ أَتَى الرَّسُلُ الْكَرَامُ بِهَا
فَإِنَّمَا اتَّصَلَتْ مِنْ نُورِهِ بِهِم

در مجمعی که بود مقام پیمبران
دار السلام شد ز سلام پیمبران
او بود پیشوا و امام پیمبران
هر آیتی که بد ز کرام پیمبران
بر مستفاد آن همه از فیض آن کرم

Meclislerde peygamberlerin mertebesi var idi.

Peygamberlerin selamından Dârüli-slâm olmuş idi.

O ki Resullere aydın ve önder idi.

Resullerin getirdiği mucizeler;

Onun feyiz ve kereminden sadır olmuş idi.

فكان آية نور هم مراتبها
 وكان راية جود هم مواهبها
 فانه راس ملك هم مواكبها
 فَإِنَّهُ شَمْسُ فَضْلِ هُمْ كَوَاكِبُهَا
 يُظْهِرُونَ أَنْوَارَهَا لِلنَّاسِ فِي الظُّلَمِ

بود او ز نور آیت و جمله مراتبش
 بود او ز جود رایت و جمله مواهبش
 او بود شاه ملک و همه چون مواكبش
 او بود شمس فضل و همه چون کواكبش
 بنموده نور خویش بخلقان گه ظلم

O nurdan bir ayet dedi herkes onun etrafında.

Cömert görüşlü idi herkes ona nimet.

O meliklerin şahı idi herkes onun ordusu.

O (Hz. Muhammed aleyhisselâm) şüphesiz fazilet güneşi gibiydi.

Diğer peygamberler ise o güneşin nurunu karanlıkta mahlûkata aksettiren yıldızlarıydı.

اقسم براس سري زاده عنق

اسلم بدین صفي دانه عتق

ایسرلي قوي لانه طرق

أَكْرَمُ بِخَلْقِ نَبِيِّ زَانَهُ خُلُقٍ

بِأَحْسَنِ مُشْتَمِلٍ بِالْبِشْرِ مُتَّسِمٍ

سوگند اگر خوری بسر سرور سری

اسلام آوری تو بدین دین جرآوری

چه سیر مستقیم و ره راست ایسری

چه خَلق و خُلُق و طینت پاک پیمبری

صد حسن و صد ملاححت و صد طبل و صد علم

Başta gelen Efendi'nin üzerine yemin edersen,

Bu dine korkusuzca selamet getirirsen,

Bu ne doğru gidiş, ne kolay ve doğru yol!

Yaratılışı da ahlakı da batında pak bir peygamber!

Yüz güzellik, yüz letafet, yüz davul ve yüz sancak görkeminde.

لمن هدى الله بالآيات والصحف

جلا بتورية والانجيل في السلف

جلت مناقبه من هذا الظرف

كَالْبَدْرِ فِي تَرْفٍ وَ الرَّهْرِ فِي شَرْفٍ

وَالْبَحْرِ فِي كَرَمٍ وَالْدَّهْرِ فِي هِمَمٍ

آن را که راه یافت ز قرآن بصدر صف

بستود هر کتاب بحر قوم هر طرف

بر تر بود مناقب ذاتش ازین ظرف

چون گل بنازکی و رخ ماه در شرف

چون بحر در سخاوت و چون دهر در همم

(Allahu Teâlâ) suhuf ve ayet ile dilediğine hidayet etmiştir.

Öncekil kavimleri kitap(Tevrat ve İncil) ile aydınlatmıştır.

Zarafetinden dolayı övgüsü yüksektir.

(O Resul) şan ve şerefte de ayın on dördü gibidir.

Kerem ve cömertlikte denizler gibi himmette ise zaman gibidir.

ضل الضلالة في بيده دلالتہ
حق الحقایق في جد وي رسالتہ
له فاستفس من جن الله
كَأَنَّهُ وَهُوَ فَرْدٌ فِي جَلَالَتِهِ
فِي عَسْكَرٍ حِينَ تَلْقَاهُ وَفِي حَشَمٍ

گم گشت گمراهی ز بیان دلالتش
حل حقایق است عیان رسالتش
نفس نفیس او ز ظهور جزالتش
هرگه که بود فرد ز فرط جلالتش
گفتی دلاوریست بصد خیل و صد حشم

Delillerinin beyanı sayesinde yoldan sapmak kayboldu gitti.

Risaletinin belirtisi, hakikatleri ortaya koymaktır.

Onun en fasih şekilde konuşması, (mükemmel) nefisini ortaya koyar.

Görkeminin heybeti olanca azametiyle kendisini gösterince,

Onun için, bu; yüz ordusu ve yüz maiyeti olan bir yiğit, derdin.

وحي من الله لا نطق لمختطف
يحلو و يحلو من كهاته في
احلى شفاه حبيب مترف طرف
كَأَنَّمَا اللَّوْؤُ الْمَكْنُونُ فِي صَدَفٍ
مِنْ مَعْدِنِي مَنْطِقٍ مِنْهُ وَمُبْتَسِمٍ

وحي خدا شناس تو نی نطق مختطف
هر لفظ دلپذیر از آن منبع شرف
یعنی لبان نازک شیرین نابرف
گویى مگر جواهر مکنونست با صدف
لایح ز کان منطق و از کان مبتسم

Allah'tan vahyedildi, konuşmayıp kaçırانلار için.
Çokça gönülleri memnun eden lafızlar o şerefli kaynaktır.
Yani her tarafı nazık ve şirin Habibullah'ın dudaklarından.
Sedef içerisinde korunmakta olan inci.
Adeta onun söz ve tebessümünün madenindendir.

من زار روضته مولا فا و اعظمه

فما اجل و ما اعلی واعظمه

علی لله ان أسعی واعظمه

لَا طِيبَ يَعْدِلُ تُرْبًا ضَمَّ أَعْظَمُهُ

طُوبَى لِمُنْتَشِقٍ مِنْهُ وَمُلْتَمِثٍ

هر کس که خاک طیبه بچشم و بسر بسود

بود آن اجل و اعظم و اعلی ز هرچه بود

بر من خدایر اکه بران در برم سجود

طیبی چو خاک طیبه مشامی کجا شنود

ای خوش شمیم تربت و خوش طیب ملتئم

Her kim ki onun mübarek toprağını.

Yüzüne ve gözüne sürerse en büyük ve en kıymetlidir.

Allah yolunda koşanı yüceltir.

(O Hazret'in) mübarek bedenini kaplayan toprağa muadil güzel koku yoktur.

Ne mutlu o toprağı koklayıp öpene!

فما شرحت مديحا رشح احده

له عجائب اعجاز باعصده

يد اغرايب تترا بداء اشهره

أَبَانَ مَوْلُدُهُ عَنْ طَيْبِ عُنْصُرِهِ

يَا طَيْبِ مُبْتَدَأٍ مِنْهُ وَخُتِّمَ

این شرح هست رشح بحار پیمبری

کش بود بس عجایب اعجاز سروری

ماه و ظهور آن رخ چون ماه خاوری

نبود پس غرایب آثار عنصری

خوش بود ماه مفتح و سال مختتم

Bu şiir peygamberliğin üstün ahlakının şerhidir.

Çünkü onda mükemmel mucizeler vardır.

Onun yüzü ve yanakları sabah açan güneş gibidir.

Ondaki mükemmel hadiselerle başka hiçbir şeyde rastlanmamıştır,ır.

Ay başlangıcından, yıl ise bitişinden ötürü mutludur.

جهم يوم جلا للهدي نور و
ليل غدا للهدي ظل و حنهم
فن الدولتهم والجد ضنهم
يَوْمُ تَفَرَّسَ فِيهِ الْفُرْسُ أَهْمُ
قَدْ أُنْذِرُوا بِحُلُولِ الْبُؤْسِ وَالتَّقَمِ

روزی که بود نور هدایت هدات را
آن روز بود چون شب تاری عدا ت را
دولت نماند و بخت فریق عصا ت را
روزی که بود فارسیان را غلا ت را
در دل همه تفرس باس و غم و نقم

Hidayetin nuru ile hidayete nail oldukları gün sanki,
Düşmanın karanlık gecesi gibiydi.
Kalmamıştı hüküm ve bahtları asi grupların.
Onun doğduğu gün öyle bir gündü ki,
Farisîler gam, keder ve azabın kendilerinde belirmesi ile onun doğduğunu idrak ettiler.

قد جل نور جلال و هو مرتفع

وظل ظل ضلال و هو منقمع

ففات ادوارداد و هو متضع

وَبَاتَ إِيوَانُ كِسْرَى وَهُوَ مُنْصَدِعٌ

كَشْمَلِ أَصْحَابِ كِسْرَى غَيْرِ مُلْتَمِعِ

نور جلال یافت ظوری بارتفاع

ظل ضلال یافت فتوری بانقماع

دارات رفت و دولت دارا بانقطاع

کسری گرفت رفعت کسری بانصداع

زین فتح باز لشکر کسری نگشت ضم

(Yüceler yücesi) (zü'l) Celâl'in'in yüce nuru yükseldi.

Dalâlet'in zulmeti engellendi.

Devlet sahiplerinin hükümranlığı sona erdi.

Kisra'nın sırayı o gece çöktü, perişan oldu.

Darmadağın olan ordusu gibi yerle bir oldu.

قد كان كانواهم مكنونة الخلق
وكان اناهم متلولة السلف
قصار أوضاعهم منكوسة التلف
وَالنَّارُ حَامِدَةٌ الْأَنْفَاسِ مِنْ أَسْفٍ
عَلَيْهِ وَالنَّهْرُ سَاهِي الْعَيْنِ مِنْ سَدَمٍ

نار هزار ساله رسیده بحر خلف
جوي بیدار بمانده ز هر سلف
اوضاع سرنگون همه در معرض تلف
نار مجوس رانفس سرد از اسف
نهر فرات را سدر عین از سدم

Sona ulaştı bin yıllık ateş, sonraki nesilden.

Yadigâr kaldı azıcık, bütün önceki nesilden.

Perişan duruma düştü yok etti hepsini

Kesildi Mecusilerin durmadan yanan ateşinin nefesi, eseften.

Unuttu mecrasını Fırat Nehri üzüntüden.

دار المداین قد دیرت دویر تها

و دار دایرة او غار غیر تها

و آه اوه اوها زاد حیرتھا

وَسَاءَ سَاوَةَ أَنْ غَاضَتْ بُحَيْرُهَا

وَرُدَّ وَارِدُهَا بِالْغَيْظِ حِينَ ظَمِيَ

سرگشته گشته ملک مداین بصد شکست

دایر شدش چو دایرة السوء بلند و پست

آوه کنان شد آوه و یکباره شد ز دست

بد حال گشت ساده چو بحرش فرونشست

برگشت آبَ جو ز لب بحر غرق غم

Kasr-ı Medâin³² yıkılıp viran oldu.

Save³³ gölü suyunu çekip kurudu.

Ah vah eder o gölün kurduğunu görenler!

Susuz ve hiddetle geri döner oraya gidenler!

³² Sasanilerin başşehridir.

³³ Mecusîlerin geleneksel ayinlerinin yapıldığı kutsal bir yerdir.

قد انطفئ نارهم بدا بلا عمل
كما انتفي ما ومم غور ابلا حيل
فالنار باكية والماء ذو شعل
كَأَنَّ بِالنَّارِ مَا بِالمَاءِ مِنْ بَلَلٍ
حُزْنًا وَبِالمَاءِ مَا بِالنَّارِ مِنْ ضَرَمٍ

شد منطفی چو آتش آن قوم بی عمل
شد منتفی چو آب و فرو رفت بی حیل
آتش گریست از غم و شد آب با شعل
آتش گرفت خاصیت آب در بلل
شد آب هم بخاصیت نار در ضرم

O amelsiz kavmin hiç sönmeyen ateşleri söndü.
Öte yandan yeraltındaki suları hilesizce kurudu.
Ateş gamdan ağlar oldu, su ise tutuştu.
Gam ve hüznün öyle bir hal meydana getirdi ki,
Ateş sönüp suya, su kuruyup ateşe dönüştü.

الدين يلمع والا رضوا طالعة
والكفد نفذع والاقذاد قالة
والإنس يانس والاسرار خاشعة
وَالْجِنُّ تَهْتَفُ وَالْأَنْوَارُ سَاطِعَةٌ
وَالْحَقُّ يَظْهَرُ فِي مَعْنَى وَ فِي كَلِمِ

اسلام گشت لامع وایمان ظهور یافت
ظلمات ظلم و کفر بکلی فتور یافت
انسی انیس حق شد و سرش سرور یافت
جنی فغان کنان که همه کون نور یافت
بنمود نور حق ز معنی واز لفظ نیز هم

İslam ıŖık saçıncı zuhur buldu iman.
Zulüm yok olunca ümitsiz oldu küfür.
Samimiyet hak olunca sevinç buldu sırlar.
Kâinat nur buldu diye cinler feryat eder.
Lafız ve mana hakkın nuru ile zuhur eder.

لما رأي الله نور الحق كيف وكم
لم يذعنوا الا الحق فيما قد نهى و حكم
تخير و ابقى ضلال من عمى و بكم
عَمُوا وَصَمُّوا فَاعْلَانُ الْبَشَائِرِ لَمْ
تُسْمَعْ وَ بَارِقَةُ الْإِنذَارِ لَمْ تُشَمَّ

چون نور حق نمود بین تا چرا و چون
ننهاده اند گردن و شد آن همه ز بون
در حیرت و ضلال و عُمَى و بُكْمُ کنون
ماندند از بشارت و انذار سرنگون
ز انعام در عمى و ز احکام در صمم

Hak (Teâlâ'nın) nurunun mahiyeti (Resulallah'ta) görüldüğünde
Boyun eğmediler onun emir ve yasaklarına.
Şaşkın ve sapkın halde kör ve sağır kesilip,
Resulün gelişine sağır,
(Tehdit şimşeklerine)ise kör oldu küffar.

فدار باديهم طوفا و كامنهم
و ساركاهنهم خوفا و باءنهم
من قبل ما أظهر الا حلام داءنهم
مِنْ بَعْدِ مَا أَخْبَرَ الْأَقْوَامَ كَاهِنُهُمْ
بِأَنَّ دِينَهُمُ الْمَعُوجَ لَمْ يُقَمِّ

سرگشته گشته جمله قوی و ضعیفشان
کرده حلا ز خوف عظیم و نحیفشان
هم پیش از آنکه خواب بگوید شریفشان
هم پس از آنکه باز نماید عریفشان
کان دین و ملت کثر ایشان شود درم

Güçlü ve zayıf herkes şaşkına dönmüştü.

Büyük ve küçük herkes korkuya bürünmüştü.

Olacaklar sanki önceden rüyada görülmüştü.

Eğri dinlerinin kâim olmayacağı kâhinlerince haber verilmişsi de,

Usanmadı kafirler, devam etti inkârına.

وبعد ما قراؤا الآيات من كتب

و بعد ما راوا الرايات من سلب

و بعد ما با ينوا بالرفق من رعب

وَبَعْدَمَا عَايَنُوا فِي الْأَفْقِ مِنْ شُهَبٍ

مُنْقَضَةٍ وَفَقَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ صَنَمٍ

آیات عجز خویش چو خواندند از كتب

و آیات عزل خویش جو دیدند از سلب

رو در گریز دیده نه پس دیده از رعب

و آسمان معاینه شد سرنگون شهب

همچون که در زمین شده بد سرنگون صنم

Mucizevî ayetleri kitaptan okuduklarında,

Meydana gelen nişaneleri onda gördüklerinde,

Korku ve dehşete düşüp koşuştular her bir yana!

O gece şeytanların üzerine yıldızların atıldığını,

Putların yere serildiğini gören kafirler, dalalet üzere durup hakikati görmedi.

تصادمت ملك من فوق مزدحم
تتابعت شهب في الاوج مضطرم
حتى بدا من فريق الرحمن مصطدم
حَتَّى غَدَا عَنْ طَرِيقِ الْوَحْيِ مُنْهَزِمٌ
مِنَ الشَّيَاطِينِ يَقْفُوا إِثْرَ مُنْهَزِمٍ

کرده همه ملائکه از چرخ ازدحام
گشته شهب ز اوج سما هم در اضطرام
شد در میان لشکر دیوان بس اصطدام
گشته ز راه وحی شیاطین در انحرام
هریک نهاده بر سر آن دیگری قدم

Gökyüzünde melekler izdiham oluşturunca.

Göklerin zirvesinde ateş topları tutuşunca.

(Rahmanın) ordusu çarpışmaya yüz tutunca.

Kaçıştılar şeytanlar, vahyin geldiği yoldan,

Yenilgiye uğramış iblisi takip edip ardı sıra.

تَقْد قُوا فِي الْفِيَا فِي مَتْوَه
تَحْلَقُوا فِي الْأَقْصَى مَعَ مَشْوَه
كَأَنَّهُمْ رَهَا امْتَال مَعْوَه
كَأَنَّهُمْ هَرَبًا أَبْطَالُ أَبْرَهَه
أَوْ عَسْكَرٍ بِالْحَصَى مِنْ رَاحَتِيهِ رُمِي

سرگشته گشته پریشان و بی مدد
حلقه زده بگوشهء هر پشته زشت و بد
اندر ستیز جمله چو مغبون مال خود
اندر گریز جمله چو بر مه با عد و عدد
یا لشکری که کرد ز دستش بریگ رم

Perişan ve umutsuz halde gelip geçtiler.

Her türlü günahın etrafında dönüp durdular.

Öyle bir çekişme içindeydiler ki,

Aldatmıştı servetleri onları.

(Ebrehe'nin) kaçışan kahramanları yahut (Bedir'de) toplanan orduları.

قد فال بالفيل فيل يخرّب الحراما
 فالطيور له مولاه قد هزما
 والله والله ما في راحتيه رمي
 نَبَذَا بِهِ بَعْدَ تَسْبِيحٍ بِطْنَهُمَا
 نَبَذَ الْمُسَبِّحُ مِنْ أَحْشَاءِ مُلْتَقِمِ

گویی بقصد کعبه بسی فیل کرد صف
 راندش خدا بطیر ابابیل هر طرف
 از حق بدانکه گشت عماگر همه تلف
 افگندن حصا پس تسبیح از دو کف
 چون یونسی که رست بتسبیح از شکم

Kâbe'yi yıkmak için saf tutmuşlardı filler ile.

Hezimete uğrattı Allah onları Ebabil kuşları ile.

(Küfran) telef oldu haktan geçtikleri ile.

Attı iki avucundan peygamber taşları tespih ile,

Balığın karnında yüzen Yunus'u karaya attığı misali.

هداه حق الهدى كي يضمن به
فمن يتابعه طوعا لم يضمن له
فا قبل هدى الحق منه ثم ان له
لا تنكر الوحي من رؤياه ان له
قلبا متى نامت العيان لم ينم

دادش خدا هدايت و تمكين و مهترى
هرکس که گشت پيرو او يافت سرورى
از وى قبول کن حق دين بنده پرورى
منکر مشو که داد بخوابش پيمبرى
چشمش غنوده بود و دلش محرم حرم

Hidayete erdirip kemalat ve riyaset verdi Allah.
Kim ki gönülden itaat etmiş ise kucakladı onu.
Böylelikle günahkâr kulun duası kabul oldu.
İnkâr etme o Peygamber'e rüyada verilen vahyi.
Gözleri uykuda iken gönlü Harem'de idi.

فوا رب القوى من فيض قوته
 اداه ررياه احلا حالامته
 فجاد بالعطف من جدى ابوته
 فذاك حين بلوغ من نبوته
 فليس ينكر فيه حال محتلم

داده خدای قوتی از فیض قوتش
 بنمود خواب او پی اصلاح امتش
 افزود جود و لطف ز عطف اُبُوَّتَش
 بود این همه بوقت ظهور نبوتش
 تن بد بخواب محتلم و روح محترم

Kuvvetinin feyzinden Rabb'i ona kuvvet verdi.

Rüyasını ümmetini ıslah ederek eda etti.

Çokça cömert ve çokça da merhametliydi.

Bütün bunlar nübüvvetinin zuhurunda var idi.

Bedeni ihtilam uykusunda iken ruhu muhterem.

فوحیه هبة لا غیر متهب
و قیل تنزیله ذا غیر مصطحب
و غیر مقترن فی درس و مکتب
تبارک الله ما وحی بمکتسب
و لا نبی علی غیب بمتهم

وحی خدات موهبت غیب بی سبب
پیش از نزول وحی نبودست مصطحب
نی مقترن بدرس و نه مقرو و مکتب
الحق تبارک از این وحی متهب
بر سرّ غیب هیچ نبی نسیت متهم

Hakk'ın vahyi ona gayptan sebebsiz bir hibeydi.

Vahyin nüzulünden önce bir müstehap yok idi.

Ne derse ilgi vardı ne de yazıya.

Hak Teâlâ vahiyle mübarek kıldı seni.

Gaybın sırrına şüphe duymadı hiçbir nebi.

کم من جریح به طابت جی اجته
 کم من کنیب الیه عاد راحتہ
 کم اذہبت سغب الغریبی سماحتہ
 کم ابرات وصبا با للمس راحتہ
 واطلقت اربا من ربقہ المم

چندا جریح گشته ازو خوش جراحتش
 وز وی بسا حزین کہ رسیده براحتش
 چندا[ن] گرسنه سیر شده از سماحتش
 بیمار را بداده شفا لمس راحتش
 محتاج را رهانده وی از ربقهء لم

Yarası ile yaralanmış nice yaralı.

Huzuru ile huzurlanmış nice hüznü.

Cömertliği ile doymuştur, nice açlar.

Şifalı sıvazlaması ile sıhhat buldu nice hasta..

Muhtaç (kimse) kurtuluş buldu günah bağlarından.

من لي مع الله وقت بان جلوته
في غور غار حراء كان خلوته
قد أبدت السنة البيضاء صفوته
احيت السنة الشهباء دعوته
حتى حكت غرة في الاعصر الدهم

بُد «لي مع الله» از روی افشای جلوتش
ماوی غور غار حرا جای خلوتش
اظهار دین و ملت از افشای صفوتش
احیاء سال قحط با یماء دعوتش
زد سال قحط غُرّه اعصار مُدَّهم

Belirince sırlar “Allah benimledir” sözüyle gönülde,
Gizli mağara olan Hira’da çekilirdi halvete.
Din samimi açıklaması ile izhar bulunca,
Aniden o yıllara rahmet gelip,
Yeşerdi kurak yıllar onun daveti ile.

كان الخلاق يرجون الفلاح بها

من الحبيب يرومون السماح بها

دعا الا له وقد اعطي الخجاح بها

بعارض جاد اوخلت البطاح بها

سيبا من اليم او سيلا من العرم

بدسال قحط و خشكى و جمله اميدوار

آورده رو بدرگه او اهل روزگار

تا کرد او دعا و توجه بکردگار

باريد ابرها گر تو گفتى برود بار

سيلي ز كوه آمد و جوى روان ز يم

Kıt kurak yıllarda umutluydu herkes.

Çünkü gelmişti ehl-i zaman olan ay yüzlü onlara.

Teveccüh etti Hâlık olan Allah'a dua ile.

Eğer sen istersen göklerden bulutlar yağar.

Dağdan bir sel gelip ırmak ve denizler su ile dolup taşar.

جدة قامت قريش من الاصنام ها
يرجون معجزة ياتونها جدة
لما دعا الله صار القوم واحدة
جاءت لدَعْوَتِهِ الْأَشْجَارُ سَاجِدَةً
تَمْشِي إِلَيْهِ عَلَى سَاقٍ بِلَا قَدَمٍ

آمد قريش سوی محمد از آن حدود
جستند معجزات نبوت ز هر چه بود
کرد او دعا و معجزه‌هاشان بسی نمود
آمد پی دعاء وی اشجار در سجود
رفتند پیش وی بسر از طوع بی قدم

Geldi Kureyş (putlardan) Muhammad'e.

Bütün nübüvvet mucizelerini gördüler onda.

Kavminin birlik olup onun mucizelerini görmesi için dua etti.

Onun duasıyla ağaçlar secde halinde ayaksız.

Köklerinin üzerinde ayaksız yürüyüp gittiler onun yanına.

رادت فعاتد الي ما اعتادت اذدهبت

للامر ما امثلت بالامر ما انقلبت

فباختلاف حطاها للشرى نقبت

كَأَنَّمَا سَطَرْتُ سَطْرًا لَمَّا كَتَبْتُ

فُرُوعُهَا مِنْ بَدِيعِ الْخَطِّ بِاللَّقَمِ

آمد درخت و باز برفت او روان بجا

از امثال امر و دعاهاى بى وعا

ز آمد شدش درخت خراشید راه را

گویى میان راه نو شند سطرها

چون خط که کاتبان بنگارند از قلم

Geldikten sonra ağaç tekrar gitti yerine.

Sadece duaya değil, boyun eğdi tüm emirlere.

Ağaç yürümesi ile yontulmuş oldu sanki.

(Çağrıya icabet ederken) güya bir satır yazar idi ki.

Dallarının yol ortasında yazdığı yazı, kalem ile (çizilmiş) gibiydi.

فامنت فرقة ياتون زائرة
وانكرت ذهرة يعتوز جائرة
عم الخوارق في الأدوار دائرة
مِثْلُ الْعَمَامَةِ أَنِّي سَارَ سَائِرَةً
تَقِيهِ حَرٌّ وَطَيْسٌ لِلْهَجِيرِ حَمِي

قومی ز معجزات بایمان رسید و خیر
قومی رسیده گشت بانکار و شد بدیر
دایر خوارقش بر اصحاب و نزد غیر
دیدند ابر سایه فکنده بگاه سیر
می داشتش نگه که ز سرما رسد الم

Bir kavim onun mucizelerini görüp hayra ve imana erdi.
Başka bir kavim ise inkâr edip kiliseye gitti.
Onun mucizeleri tanıdık ve yabancı herkes için devam etmekteydi.
O yürürken bulutların onun için gölge yaptığını görüyorlardı.
Bulut, onu sıcaklık incitmesin diye koruyordu.

له روايت اعزاز تداوله
 له عجائب اعجاز تقبله
 لمن يكذب وانشق القمر به
 أَقْسَمْتُ بِالْقَمَرِ الْمُنْشَقِّ إِنَّ لَهُ
 مِنْ قَلْبِهِ نِسْبَةً مَبْرُورَةَ الْقَسَمِ

طاری برو بسی بود اطوار مستطاب
 از معجزات بیحد و دعوات مستجاب
 تکذیب شق شق قمر را زهی عتاب
 سوگند میخورم بجه شق که آن جناب
 دارد بماء نسبت مبرورة القسم

Ansızın git, yeterlidir bu şayeste tavırların.

Mucizlerin ile isticab edilmiş davetlerin.

Kim ki “şakku’l kamer”i inkâr ettiyse ayıplandı.

O (Hz. Peygamber’in) ayı yarması üzerine yemin ederim ki,

O (Hazret’in) kalbinde “inşikâk-ı kamer”e nispet vardı.

لمعجزات حبيب الله ذي الحكم
ليست تعد ولا تحصى على العمم
فما اشير اليه اسمع بلاسام
وَمَا حَوَى الْغَارُ مِنْ خَيْرٍ وَمِنْ كَرَمٍ
وَكُلُّ طَرَفٍ مِنَ الْكُفَّارِ عَنْهُ عَمِي

آيات و معجزات حبيب خدا بسی
بر تر ز حد و عد و ز افهام ما بسی
بشنو بین که هست ز هر یک صفا بسی
خیر و کرم که بود بغار حرا بسی
کفار کور گشته ازان خیر و آن کرم

Habibullah'ın çoktu mucizeleri.

Mana ve sayı bakımından bir hayli yüceydi.

Dinle ve gör ki her biri çokça safâ idi.

Çokça hayır ve kerem vardı o Hira mağarasında.

Ki küffârın gözleri hayır ve keremden kör olmuştu.

فرا الي الله من اعداء فدمي
 في عينهم غيرة من حيرة و عميك
 و سرسر همالما اسد هما
 فَالصِّدْقُ فِي الْغَارِ وَالصِّدِّيقُ لَمْ يَرِ مَا
 وَهُمْ يَقُولُونَ مَا بِالْغَارِ مِنْ أَرْمٍ

در حق گریختند ز اعدا ز قعر غار
 در چشم دشمنان ز غبار و قدر غبار
 اسرارشان شده مسرور از استبار
 در غار مصطفی بد و صدیق یار غار
 گفتند کافران که کسی نیست مکتّم

Düşmandan Allah’a sığınıp mağaraya doğru kaçtıklarında,
 Bulandı toprağa düşmanın gözü.
 (Allah’ın hidayetiyle) muvaffak oldu sırlarında.
 Ki dostu olan (Hz. Ebu Bekr-i) Sıddîk mağarada iken,
 Kâfîrler onları görmeyip “yok” dediler.

أتوا إلى باب غار قرب مكة لا
دا و هما اثر مم لا مماوجلا
بيضا و نسجار اوافي أسفل وعلا
ظَنُّوا الْحَمَامَ وَظَنُّوا الْعَنْكَبُوتَ عَلَى
خَيْرِ الْبَرِيَّةِ لَمْ تَنْسُجْ وَلَمْ تَحْمِ

آمد ز مکه بر در آن غار هر حسود
نی دیدشان کسی و نه آوازشان شنود
جز نسج و بیضها که بران در همی نمود
کس را بعنکبوت و کبوتر گمان نبود
این گونه پرده داری آن سید امم

Mekke'den mağaraya geldi bütün hasetçiler.

Ne onları görebildiler ne de seslerini duyabildiler.

Örümcek ağı ile güvercin yumurtasını gördüklerinde,

güvercin ve örümceğin o efendi (ve dostuna)

Perde olacağını hiç düşünmediler.

اتا مما الله فضلا في محارفة
 في التسبح والحرب.. لا عن مرادفته
 في درع داود في هجا مناققه
 وَقَايَةُ اللَّهِ أَغْنَتْ عَنْ مُضَاعَفَةِ
 مِنَ الدُّرُوعِ وَعَنْ عَالٍ مِنَ الْأُطْمِ

داد آن دو را خدای فضیلت که هر یکی
 مانند ز نسج و حرب بداود اندکی
 نسج دروع و حرب حجرها بتارکی
 حفظ خدا بسست که معنیست بیشکی
 از پوش درع و قلعه عالی مزدحم

Verdi Hüda her birine fazileti.

Yetersiz kaldı Davud'un (a.s) zırh ve dokuma hüneri.

Geriye Davud'un zırhları ve savaş taşları kaldı.

Şüphesiz yeterlidir, Allah'ın hıfzı zırh ve yüksek kalelerden.

فیما بدا من شونی و استخرت به

وجهت وجهی الیه واستجرت به

ما سامنی الدور لیلا واستجرت به

مَا ضَامِنِي الدَّهْرُ يَوْمًا وَ اسْتَجَرْتُ بِهِ

إِلَّا وَنَلْتُ جَوَارًا مِنْهُ لَمْ يُضْمَم

در جمله کارها که مرا پیش افتاد

کردم توجهی و رخی بر زمین نهاد

بر من نگشت بسته دری جز که او گشاد

بر من ستم نکرد زمانه مگر که داد

داد دل من و برهائند از ستم

Bana düşen bütün işlerde,

Bir teveccüh ettim ve yanağını yere koydu.

Bana onun açtığı kapıdan başka hiçbir kapı kapanmadı.

Bana zaman ve adalet zulmetmedi.

Gönül verip kurtuldum sitemden.

توجهي في الزوا ياخذ و مشهده
 تربصي في المزاي فيض مرقده
 و من سواه فما استشفعت من غده
 وَلَا التَّمَسْتُ غَيَّ الدَّارَيْنِ مِنْ يَدِهِ
 إِلَّا اسْتَلَمْتُ النَّدَى مِنْ خَيْرِ مُسْتَلَمٍ

برده توجهم ز زوایا بمشهدش
 بوده امید من بمزایا ز مرقدش
 خواهم ازو شفاعت هر جرم در غدش
 چون داشتم ز جای عطای من از یدش
 بوسیدم آن عطا ز کف خیر مستلم

Köşelerden Ravza'sına doğru teveccüh ettim.

Ravza'sının faziletinden vardır imtiyaz ümidim.

Günahlarım için, Şefaati istemekteyim.

Her ne zaman (Resul'den dünya ve ahiret zenginliği) istemiş isem,

Hayır ve ihsan almadığım olmamıştır elinden.

لا تصر فنن عن إحصاء ما اشتهرت

من معجزات رسول الله وانتشرت

بمدحه عظماء الامة افتحنت

دَعْنِي وَوَصِّفِي آيَاتٍ لَهُ ظَهَرَتْ

ظُهُورَ نَارِ الْقَرَى لَيْلًا عَلَى عِلْمٍ

صرف عنان من مكن از وصف باهرش

از شرح معجزات ز آیات زاهرش

دارند جمله فخر باخلاق فاخرش

مان تا كنم صفت همه آثار ظاهرش

كان بر زده چو نار علم بر سر علم

Görmezden gelme, onun meşhur vasfını.

Yayılmıştır her yere onun bütün mucizâtı.

Herkes onun üstün ahlakını överken,

Bırakın beni vasf edeyim onun zahir mucizatını.

Gece dağda yükselen, (ziyafet) ateşi misali.

فَکُم تَقُولُ وَأَتَى ایَوْمَ مَعْتَصِمٍ
 بِنَشْرِ مَدْحِ حَبِيبِ اللَّهِ مِلْتَزَمٍ
 بِنِظْمِ نَعْتِ رَسُولِ اللَّهِ مَعْتَزَمٍ
 فَالْدُرُّ یَزْدَادُ حُسْنًا وَهُوَ مُنْتَظَمٌ
 وَلَیْسَ یَنْقُصُ قَدْرًا غَیْرَ مُنْتَظَمٍ

منعم مکن کہ من بخدا دارم اعتصام
 نشر مدیح مصطفوی کردم التزام
 دایم بنعت رسولم شد اعتزام
 دُر را بود زیادتى حسن از انتظام
 گرچه نه قدر او شده بی انتظام کم

Men etme beni ki Allah'ın emrindeyim.

Medh-i Mustafayı neşr etmekle görevliyim.

Naat-ı Rasulü düzenlemeye karar kıldım.

İnci muntazam dizilirse güzelliği artar.

Gerçi gayr-ı muntazam olsa da kadri kıymeti eksilmez ki!

فَمَا أَحَاطَ بِهِ شَوْحُ اللِّسَانِ وَلَا
عَلَى ذَرَى وَصْفِهِ دَرْكُ الْجَنَانِ عَلَا
لَمْ نَدْعِ فِيهِ سِوَى اللَّهِ صِلَ عَلَى
فَمَا تَطَاوُلُ آمَالِ الْمَدِيحِ إِلَى
مَا فِيهِ مِنْ كَرَمِ الْأَخْلَاقِ وَالشِّيمِ

هرگز نشد محیط بوصفش زبان عام
نی خاص را بود بمدیحهش بیان تام
در دست ما همین صلواتیست والسلام
هرگز ز بر فراز نشد مدح بر کرام
کوتاه ماند دست بیاتها ازان شیم

Hiçbir lisan onun sıfatını açıklayamadı.

Söylenen methiyeler de eksikti, nâ-tamamdı.

Gelmez elimizden bir şey, salât ve selâmdan başka.

Üstün methini anlatmaya güç yetiremedik asla.

Övmeye eksik kaldık onu hakkıyla.

علیه انزل ما فيه محادثه
 فاطريت قلبه في الحب شنبشة
 احضر فؤادك ها في البين مبحثه
آيَاتُ حَقِّ مِنَ الرَّحْمَنِ مُحَدَّثَةٌ
قَدِيمَةٌ صِفَةُ الْمُوصُوفِ بِالْقَدَمِ

بر وی چو این مکالمه از حق ظهور یافت
 دل را رسید از آن طرب و جان حضور یافت
 در یاب این مباحثه گر قلب نور یافت
کایات بینات ز رحمان نشور یافت
در لفظ آن حدوث و معانی همه قدم

Bu kelam zira Hak (Teala)'dan zuhur buldu.
 Gönlü ise sevinçten bir hayli huzur buldu.
 Kalbi ise bu kelam ile nur buldu.
 Çünkü lafız ve mana olarak apaçık olan ayetler,
 Rahman'dan neşrolundu.

ضاءت تطهرنا جاءت تزكينا
قامت تحدرنا دامت تبشرنا
لم تخصص بمكان وهي تحضرنا
لَمْ تَقْتَرِنْ بِزَمَانٍ وَهِيَ تُخْبِرُنَا
من القرون من عن عال د من الاطم

ما را بنور موعظه تطهير میکند
هم مژده می رساند و تحذیر میکند
بی جا بجایها همه تأثیر میکند
فردا ز زمان و این همه تقریر میکند
از قرنهاى رفته و از عاد و از ارم

Gelip bizi öğütleri ile aydınlatıyor
Hem müjde verip hem de uyarıda bulunuyor.
Mekâna sığmayıp her yere tesir etmekte.
O ayetler ki zamana sığmayıp tekerrür etmekte.
Ad ve İrem gibi geçmiş kavimlerden haber vermekte.

انظر إلى سور للدين محرزة
 للحق مظهرة للشرع مبرزة
 قامت علينا فلاقت اصل مركزة
دَامَتْ لَدَيْنَا فَفَاقَتْ كُلَّ مُعْجَزَةٍ
مِنَ النَّبِيِّينَ إِذْ جَاءَتْ وَلَمْ تَدُم

بنگر بسورهای نگهبان دین ما
 ز اظهار حق و شرع فزوده یقین ما
 ما را نموده راه بکنج مهین ما
 برتر ز معجزات همه شد قرین ما
 ز اعجاز انبیا همه مرفوع و محتشم

Dinimizin korunmuş sûrelerine bak.

Hak'tan tezahür edip şeriatta güvenilirdir.

Alçak köşelerden alıp da bize yol gösterdi.

Devam edip gidecek hüküm ve mucizeleri.

Diğer peygamberlerin mucizeleri, hüküm ve ebediliğini, tesirini yitirdi.

فاعجزت فصحاء الدهر في عمه

واحرزت بلغاء العصر في سفه

منزلات فما بحر جن شفه

مُحْكَمَاتُ فَمَا تُبْقِينَ مِنْ شُبِّهِ

لِذِي شَقَاقٍ وَمَا تَبْغِينَ مِنْ حَكَمٍ

ز اعجاز جمله فصحا کرده در عمه

احراز جمله بلغا کرده در سفه

منزل ز آسمان و منزه ز هر شفه

آیات محکّمات زدایندهء شبّه

نی التجا بحاکم و نی حاجت حکم

Onun mucizesiyle bütün diller işlevini yitirdi.

Asrın belîğ metinleri cehaletten kurtulup mana kazandı.

Göklerden inen bütün harfler mukaddestir.

Muhkemdir ayetleri, şüpheyi yer bırakmaz.

Tartışma kabul etmeyip hâkim ve hakeme ihtiyaç duymaz.

ومن يعار ضهك في ذاك من درب
 وليس في عجم هداو في عرب
 من يدعى فهو في ذلو في ترب
 مَا حُورِبَتْ قَطُّ إِلَّا عَادَ مِنْ حَرْبٍ
 أَعْدَى الْأَعَادِي إِلَيْهَا مُلْقِي السَّلَامِ

که بد معارضش بجز از گول بی ادب
 هرگز مجال این نه عجم داشت نی عرب
 دعوی که کرد ملحد زندیق پرشغب
 هرکس که شد معارض این حرب پر تعب
 مأیوس باز گشت ازان ملقی السلم

(Kim ki) kusur aradı onda ayıplandı.
 Ne Arap'ın gücü yetti ne de Acem'in.
 Zındık putperestler fitne çıkarsalar da,
 Ona karşı çıkanların hepsi bitap düşüp,
 Çaresizce razı oldular sonunda barışa.

فلا إصابتَه فتوى مناقضها
ولا إجابة من طغوى مقارضها
سدت فصاحتها عدوي مراكضها
رَدَّتْ بِلَاغَتِهَا دَعْوَى مُعَارِضِهَا
رَدَّ الْغَيُورُ يَدَ الْجَانِي عَنِ الْحَرَمِ

هرگز صواب نیست طریق مناقضش
اهل جواب نیست فریق معارضش
فصل فصاحتش زده ره بر مراكضش
فضل بلاغتش شده رد معارضش
همچون رد غیور کف جانی از حرم

Ona karşı hiçbir yol müstakim değildir.
Yoktur zalimin ona verecek cevabı.
Tıkadı ayetlerin açıklığı düşmanın yolunu.
Reddetti belagati düşmanın davasını.
Suçlunun elini Harem'den reddettiği misali.

ایات حق تصفی البحر من زبد
 دایات صدق ترقی الروح من جسد
 لها مبان کذر البر فی عدد
لَهَا مَعَانِ كَمَوْجِ الْبَحْرِ فِي مَدَدٍ
وَفَوْقَ جَوْهَرِهِ فِي الْحُسْنِ وَالْقِيمِ

دریای دل بنور کند صاف از زبد
 ارواح را بر آورد از ظلمت جسد
 الفاظ را رموز چو ذرات فوق حد
معنیش چون تموج دریا فزون ز حد
برتر ولی ز گوهر دریاست در قیم

(Hakk'ın ayetleri nuru ile) gönül deryasını sütten daha saf kılar.

Çıkarır ruhları cesedin karanlığından.

Lafızları zerreler gibi bina olmuş adedince.

Ayet-i kerimleri birbirine deniz dalgaları gibidir.

(Güzellikte) güya deniz cevherinin üzerinde.

علت عن الفهم تقد سيا مراتبها

سمت عن الفكر تنزيها مناقبها

فلا تحد ولا يقصى عن ابيها

فَلَا تُعَدُّ وَلَا تُحْصَى عَجَائِبُهَا

وَلَا تُسَامُ عَلَى الْإِكْثَارِ بِالسَّامِ

اعلى بود ز وصف بيان مراتبش

برتر بود ز شرح کمال مناقبش

در حد و در شمار نگنجد غرایبش

در حد و در حساب نیاید عجایبش

هرگز دلی نیافت ز اکثار آن سام

Vasıf ve beyanda sahiptir yüce mevkiye.

Menkıbelerinin şerhi üstündür manada.

Hadd ü hesaba sığmayan şaşılacak şeyleri vardır.

Tanımaz sayı ve sınır, hayat veren manaları.

Usanmaz hiçbir gönül, onu çokça okumaktan.

سمعت صوت مغینا فحلت له
 بما تحیا من طولی فطلت له
 ماسر سرا بروح الروح نلت له
 قَرَّتْ بِهَا عَيْنُ قَارِبِهَا فَقُلْتُ لَهُ
 لَقَدْ ظَفَرْتَ بِحَبْلِ اللَّهِ فَأَعْتَصِمِ

خوش خواند قاری و دل من سرخوشان بدو
 بر قدر وسع خویش شدم در میان بدو
 شد روح گوش سامع و سرش عیان بدو
 شد نور چشم قاری و گفتم روان بدو
 اینست حبل حق تو همی دار معتصم

Güzel okuyan kârî ile gönüllerimiz sarhoş oldu onunla!
 Kadri ve onu işitmekten mutlu oldum onunla!
 Ruhun kulağı işitmekte, sırrı ise ruhumda aşikâr oldu onunla !
 Okuyanın gözü nur buldu, dedim ki yağdır onunla!
 İşte budur Hakk'ın ipi, sımsıkı sarıl, sen!

يا أيها القارئ المحفوظ عين هدى
يا أيها الحافظ المحفوظ بين تقى
لازم تلاوتها آن ترج روح رضا
إِنْ تَتْلُهَا خِيفَةً مِنْ حَرِّ نَارٍ لَطَى
أَطْفَأَتْ نَارَ لَطَى مِنْ وَرْدِهَا الشِّمِّ

ای قاری مجرد و ای بهره مند دین
ای حافظ مروح اطوار متقین
بهر رضای حق بتلاوت بکوش هین
خوانی ز ترس آتش دوزخ اگر تو این
بنشانندی حرارت آتش ازین شِمِّ

Ey hidayetin kaynağına kulak tutan okuyucu!

Ey muttakilerin tavırlarına huzur veren hâfız!

Hakkın rızası için yaptığı tilaveti ile (ruhları) memnun edip titreten...

Cehennem ateşi korkusu ile okursan sen onu,

Söndürür (Kur'an-ı Kerim) o ateşin hararetini virdi ile.

لمن تطيب من القرآن فوه به
 ففي الجنان لعرف عد فوه به
 بدور شرب سقائم شر فوه به
 كَأَنَّهَا الْحَوْضُ تَبَيَّضُ الْوُجُوهُ بِهِ
 مِنَ الْعَصَاةِ وَقَدْ جَاءُوهُ كَالْحُمَمِ

آن را که خوش بود ز قراءت دهان او
 دارند در بهشت بدان بو نشان او
 گردد فیوض دور سقا هم عیان او
 قرآن چو کوثرست و خلائق میان او
 روی عصاة کرده سفید ار چه بل حمم

Onlar hoşnuttu onun Kur'an okuyan ağzından.

Belirir cennet nişaneleri onun (ağzından).

Dönüşür hastalıkların (şerri) onun (ağız) ile ile feyze.

Kevser havuzu gibidir, Kur'an ayetleri.

Pâk eder asi simsiyah yüzleri.

وَالْوَسِيلَةَ يَوْمَ الْفَصْلِ مَوْصِلَةً

وَكاشِفِيعَ لَنَيْلِ الْوَصْلِ أَجَلَةً

وَكَانَ لَجْنَانِ وَضِلَ الْعَرْشِ مَنْزِلَةً

وَالصِّرَاطِ وَالْمِيزَانِ مَعْدِلَةً

فَالْقِسْطُ مِنْ غَيْرِهَا فِي النَّاسِ لَمْ يَقُمْ

آیات چون وسیلهء وصلست متصل

همچون شفیع روز قیامت بود مظل

همچون بهشت و سایهء عرش است روح دل

همچون صراط و همچو ترازوی معتدل

جز در کلام راستیء نیست مبتسم

Vesiledir kıyamet gününde ayetler.

Şefaatçi olarak gölgedir kıyamet gününde (ayetler).

Hem cennete hem de arşa gölgedir (ayetler).

Hem sıratı müstakim hem tartıda adaletli.

Söylemez kelâmda doğruluktan gayrı.

طوبى لتال يغنيها و يكثرها
ويل لوال يوليها و يدبرها
انوارها اشتعلت والعين يبصرها
لَا تَعْجَبَنَّ لِحُسُودِ رَاحٍ يُنْكِرُهَا
تَجَاهُلًا وَهَوَّ عَيْنُ الْحَاذِقِ الْفَهْمِ

خوش حال قاری که خوش الحان و مكثرست
ای وای غافلی که گران خان و مد برست
انوار اوست ظاهر و هر دیده ناظرست
نبود عجب حسود اگر زانکه منکرست
گشتست کر و گنک و بلا وقر و بی بکم

Ne mutlu onu okuyup çokça zengin olana!
Yazıklar olsun onu çok ağır okuyup uzatana!
Onun nuru açıktır, zira görmüştür bütün gözler.
Şaşırma hasetçinin inkarına sakın!
Sağır ve dilsiz kesilir (bilip de bilmezden gelir).

ان الحسود مسيما كان في الحسد

فلا يشم لروح الروح من جسد

ولا يرى العين غير العيب من احد

قَدْ تُنْكِرُ الْعَيْنُ ضَوْءَ الشَّمْسِ مِنْ رَمَدٍ

وَيُنْكِرُ الْفَمُ طَعْمَ الْمَاءِ مِنْ سَقَمٍ

جان حسود آنکه همی میرد از حسد

بویی ز روح و روح نیابد وی از جسد

چشمش بغیر عیب نبیند ز هیچ احد

انکار نور شمس کند دیده از رمَد

انکار آب عذب مزاق از روی سقم

O hasetçiler kibirden kıskanırlar.

Cesetlerinde ruhun kokusunu alamazlar.

Göremezler başkalarının ayıplarından gayrı bir şey.

Çünkü göz ağrıdan güneşi,

Ağız da hastalıktan suyun tadını inkâr eder.

يا من يروم الورى للوصل با حته
 يرجواخليقة يوم الفصل راحته
 يا خير من قبل الصافون راحته
 يَا خَيْرَ مَنْ يَمَّمُ الْعَافُونَ سَاحَتَهُ
 سَعِيًّا وَفَوْقَ مُتُونِ الْأَيْتُقِ الرُّسْمِ

ای آنکه خواستند خالایی شماحتش
 دارند امید روز قیامت شفاعتش
 ای بهترین خلقی که پرستند راحتش
 یار و کنند جمله بدرگاه ساحتش
 گاهی سوار و گاه پیاده ز سر قدم

(Ey Âdemoğlunun) ulaşmak için can attığı!

Ey kıyamet gününün şefaati ümidi!

Ey yaratılmışların en üstünü!

Ey gerek süratle yürüyen yahut suvari (develerle) gelen,

Bütün sevgililerin (uğradığı) (cömert) hacet kapısı!

يامن هو العمدة المثلى لمعتذر

يامن هو العروة الثقى لمتزر

ومن هو الغاية القصوى لمنتظر

وَمَنْ هُوَ الْآيَةُ الْكُبْرَى لِمُعْتَبِرٍ

وَمَنْ هُوَ النِّعْمَةُ الْعُظْمَى لِمُغْتَنِمٍ

ای مرجع امید دل ریش عذر خواه

ای دستگیر بنده درویش پرگناه

ای غایت رجاء مریدان روبراه

ای آیت صفای ضعیفات بی پناه

ای نعمت عظیمه جاوید مغتنم

Ey bağlanmak isteyen yaralı gönüllerin ümit kapısı!

Ey günahkâr derviş kulların elinden tutan!

Ey müritlerin ulaşmak istediği yol!

Ey kadir kıymet bilenler için en büyük mucize!

Ey varlığını sonsuz nimet sayanlar için nimetlerin en üstünü!

وکیف ارقم یا سیدی بذ القلم
 بشرح ای لسان ام بای فم
 قد سرت سیرا علی سیر قبلا قدم
 سَرِیتَ مِنْ حَرَمٍ لَیْلًا إِلَى حَرَمٍ
 کَمَا سَرَى الْبَدْرُ فِي دَاجٍ مِنَ الظُّلَمِ

مدح تو من چه گونه نویسم باین قلم
 قول کدام قایل و نطق کدام فم
 اسری بعبده صفت سیر بی قدم
 رفتی ازین حرم تو شبی سوی آن حرم
 چون ماه چارده بشب تار در ظلم

Senin methini bu kalemle nasıl yazayım (ey Efendim)?

Hangi dil, hangi ağız ile izah edeyim?

Kulunu bir gece ayaksız (Burak üzerinde) götüren!

Gece karanlığında dolunayın ışığını saçıp gittiği gibi,

Gitti bir haremden diğer hareme.

فسرت تعلوا الي اعلي العلي صلة
ومن سماء الي سماء مرحلة
ومن مقام الي اجلاه هدولة
فَظَلْتَ تَرْقَى إِلَى أَنْ نِلْتَ مَنْزِلَةً
مِنْ قَابِ قَوْسَيْنِ لَمْ تُدْرِكْ وَلَمْ تُرَم

کردی تو سیر جانب اعلى العلي همه
بگذشتی از سما سوی اسمی السّما همه
وز جلوئه مقام بأجلی الجلی همه
باشد ترقی تو بأولی الولا همه
قوسین را بماندی و رفتی سوی حرم

Ettin sefer sidretü'l-müntehâya.

Geçtin semadan semâvâta.

Buradan yüceler yücesi makama.

Bu yüce yolculuk “kâbe kevseyn”e!

Kim bu yolu hayal eder, kim sırrını anlar?

قد ابتدأت مقام الانتهاء بها
 وقد وصلت بجض الا صطفاء بها
 فمنا بعثك جميع الاولياء بها
وَقَدَّمْتُكَ جَمِيعُ الْأَنْبِيَاءِ بِهَا
وَالرُّسُلِ تَقْدِيمَ مَخْدُومٍ عَلَى خَدَمٍ

بود انتهای منتهیان ابتداء تو
 وین رتبه هست از اثر اصطفاء تو
 هم اولیا گزیده ره اهتداء تو
هم انبیاء گرفته پی اقتداء تو
رسمی است پیشوای مخدوم بر خدم

Varılacak son mertebe senin başlangıcın oldu.

Bu rütbe senin seçilmişliğinin eseridir.

Hem hidayete erdiren güzide evliyasın.

Hem bütün nebiler ulaştığın o menzilde.

Hizmete layık efendinin hizmetçileri gibi senin öne geçip iktidarının altına girdiler.

رعى الوفاقهم كنت تقصد أنت و
وفي طريق لعروج الارتفاق بهم
فرحت تصعد تلقى الاعتناق بهم
وَأَنْتَ تَخْتَرُقُ السَّبْعَ الطَّبَاقَ بِهِمْ
فِي مَوْكِبٍ كُنْتَ فِيهِ الصَّاحِبَ الْعَلِمَ

کردی رعایتی طرف اتفاقشان
واندر طریق سیر عروج ارتفاقشان
کردی چو تو مصافحه و اعتناقشان
رفتی بشب روان ره سبع الطباقشان
در موکب عظیم و تو خود صاحب علم

Anlaşmalarına sen itaat ettin.

Ve kolayca ender yol olan Mirac'a ulaştın.

Tebrik edip kucaklayıp sarıldılar sana.

(Ey Allah'ın Resulü!) sancak sahibi olarak,

Bir gece yedi kat gökleri yararak ve (her birinde peygamberlerden birine uğrayıp)
ileri geçtin.

سموت كل سماء غير ملتصق
 علوت كل مقام غير ملتحق
 حتي إذ ألم تذر مأوى لمنفق
 حَتَّىٰ إِذَا لَمْ تَدَعْ شَأْوًا لِّمُسْتَبِقٍ
 مِنَ الدُّنْيَا وَلَا مَرَقًا لِّمُسْتَتِمٍ

بگذشتی از همه که ترا همراهی نماند
 کس را در آن مقام دگر رو گهی نماند
 جز جبرئیل خود ز تو هیچ آگهی نماند
 تا لَوْدَ نَوْتُ گفتم و راهم رهی نماند
 شد خاص برکمال تو مرقی و مستقیم

(Semavattan) öyle geçtin ki seninle kimse olmadan.

Öyle bir makam ki kimsenin ulaşamayacağı.

(Öyle bir makam ki) sen ve Cibril hariç kimsenin bilmediği.

(Cibril) dedi ki (Ey Habibullah) eğer daha da yakınlaşırsam yanarım, bunun yapmaktan başka bir seçeneğim yok. Sen o gece öyle bir mertebeye yükseldin ki varılacak nihai yol bırakmadın!

اذ جزمت عزم قواد للاطافة
نصبت كل لواء للاشافة اذ
رفعت كل بناء للضيا فر اذ
خَفَضْتَ كُلَّ مَقَامٍ بِالْإِضَافَةِ إِذْ
نُودِيتَ بِالرَّفْعِ مِثْلَ الْمُفْرَدِ الْعَلَمِ

کردی تو جزم عزم طواف سرادقات
کردی چو فتح نصب لوای مشاهدات
کردی چو ضَمَّ برفع بنای مکارمات
کردی چو حفص و کسر مضافات معربات
چون شد ندای رفع تو چون مفرد علم

Perdelerin tavafına karar verdiğin için,
Müşahedeler sancağını dikip fetih gerçekleştirdiğin için,
Cömertlikler binasını yükseltmede yoldaş olduğun için,
Sonradan konup eklenmiş şeyleri yok edip ortadan kaldırdığın için,
Senin yükselişinin nidası da tek başına dalgalanan sancak gibi oldu.

رَقَاكَ رَبِّكَ مَرْقِي غَيْرِ مُقْتَفِرٍ
 اعْطَاكَ مَثْوًى رَفِيعًا غَيْرِ مُنْتَظَرٍ
 كَيْمَا بَتَحُوزَ بَاصِلٍ اَيِّ مُعْتَبِرٍ
 كَيْمَا تَفُوزَ بِوَصْلِ اَيِّ مُسْتَتِرٍ
 عَنِ الْعُيُونِ وَسِرِّ اَيِّ مُكْتَتِمٍ

برداشت حق ترا بمعاريج مستمر
 بخشید نور فیض مقامات مستقر
 تا ره بری باصل باصلی نهان و سیر
 تا بنگری بوصل بوصلی چه مستتر
 از چشمها نهفته ز اسماع مکتم

Rabbin lutfundan yükseltti seni Mirac'a.

Makamların feyzinin nurunu bahşetti, sana istikrarlıca.

Baştan sona salât u selam ederler sana.

(Ey sen ki) diğer gözlerden ve kulaklardan gizlenmiş sırları

İzlemen için davet olundun (Mirac'a!)

فدرت کل مدار غیر مدرک
وزرت کل مزار غیر معترک
فحمت کل کمال غیر متمسک
فَجُزْتُ كُلَّ فَخَارٍ غَيْرِ مُشْتَرَكٍ
وَجُزْتُ كُلَّ مَقَامٍ غَيْرِ مُزْدَحَمٍ

گشتی بھر مدار کہ کس را مجال نیست
رفتی بھر مزار کہ کس را خیال نیست
تا یافتی کمال کہ آنرا زوال نیست
داری مفاخری کہ بکس آن خصال نیست
نبود معارجی کہ ترا بود مزدحم

Kimsenin güç yetiremeyeceği öyle bir yörüngeden geçtin ki,
Kimsenin hayal bile edemeyeceği öyle kutsal yerleri gezdin ki,
Yok olmaya mümkün olmayacak öyle kemâlât buldun ki,
Kimsenin hâsıl olamayacağı öyle bir iftihara sahiptin ki,
Bütün yüce makamları süratle geçtin!

فتمر انوار ما اولیت من کتب
و هم امر ارما أعطیت من نخب
وجم اطوار ما اهدیت من نخب
وَجَلَّ مِقْدَارُ مَا أُؤْتِيتَ مِنْ رُتَبٍ
وَعَزَّ إِدْرَاكُ مَا أُؤْتِيتَ مِنْ نِعَمٍ

شد کامل و تمام چو نور تو از ازل
زان شامل است و عام فیوض تو بر ملل
باشد کثیر طور هدایای بی خلل
باشد کبیر قدر مزایای بی زلل
باشد عزیز و فضل عطایای آن نعم

Tamamlanıp kâmil oldu nurun ezelden.

Kapsadı feyzin bütün milletleri.

Bu halleri noksansız bir hediye idi ona.

Sana bahşedilen imtiyazların kıymeti öyle muazzam ki!

Sana verilen nimetlerin büyüklüğünü idrak etmek ne mümkün!

روحہ کی یطمئن لنا روحوا الی ء
فما یفاض الیہ لن یضن لنا
فاستمسکوا بکیم ان یحن لنا
بُشْرَى لَنَا مَعَشَرَ الْإِسْلَامِ إِنَّ لَنَا
مِنَ الْعِنَايَةِ رُكْنًا غَيْرَ مُنْهَدِمٍ

خیزید تا همه بسر کوی او رویم
یابیم ازو فتوح چو بر بوی او رویم
در وی ز نیم دست و پی خوی او رویم
اسلامیان بشارت اگر سوی او رویم
داریم ما بنای عنایات بی هدم

Kalkıp hepimiz onun bulunduğu dağa gidelim.

Fetihler yapıp onun kokusuna gidelim.

Onunla beraber bu çaresizlik ve esaretten çıkalım.

Eğer onun tarafına gidersek bize müjdeler olsun Müslümanlar!

(İlahî) inayetten yıkılmaz bir sütuna sahibiz.

فيا بشارة في بشرى شفاعته
و يا إشارة في يسدي اطاعته
و يا كدامة فينا من رفاعته
لَمَّا دَعَا اللَّهُ دَاعِينَا لِبَطَاعَتِهِ
بِأَكْرَمِ الرُّسُلِ كُنَّا أَكْرَمَ الْأُمَمِ

داريم ما بشارت بشرای مصطفی
در طاعتش اشارت صد نور و صد صفا
ياييم از کرامش اکرام از خدا
اکرم چو داشت سيد ما را از انبياء
او اکرم الرسل شد و ما اکرم الامم

Müjdeler müjdesi Mustafa'nın (şefaatine) sahibiz.

Belirir ona itaatte yüz nur yüz safa!

Ümmet vardır kerametinde Allah'tan ikram.

(Hak Teâlâ) kereminden ötürü onu nebilerin efendisi kıldı.

O Resul-i Ekrem olduğundan ötürü, biz de olduk Ümmet-i Ekrem.

صاعت مموه الهوي ابناء ملته
طاعت هجوم الهدى أراء امته
لاعت صدور الورى ا هواء خدمته
رَاعَتْ قُلُوبَ الْعِدَا أَنْبَاءُ بَعْثِهِ
كَنْبَاءُ أَجْفَلَتْ غُفْلًا مِنَ الْغَنَمِ

بگذشته از هوا همه ابنای ملتش
فرمان بر هدی شده آرای امتش
احباب شیفته از بحر خدمتش
اعدا رمیده دل همه از صیّت بعثش
چون صوت ناگهان که ماند ز هم غنم

Vazgeçti bütün millet hevâ ve hevesinden.

Erdi ümmet hidayete, onun düşüncelerine itaatten.

Sevenleri hayranlıktan hizmetine âmâde.

(Peygamber) olarak gönderilişi korkuttu düşmanları.

Ansızın çıkan sedası ürküttü koyunları.

ففي الفيا في هم في كل مهتلك
 و في المهابة مم في كل متبكر
 متى ترم ترهم في كل مدرك
 مَا زَالَ يَلْقَاهُمْ فِي كُلِّ مَعْرَكٍ
 حَتَّىٰ حَكَّوْا بِالْقَنَاطِئِ خِذَاً عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ

اعدا همه به مهلك ها در گريخته
 خاشاك و خار و خس بسر جمله ريخته
 بينى چو ايشان همه از هم بريخته
 اعضا ز هم به تيغ و نيزه گسيخته
 چون گوشتى كه آن زده قصاب بر وضم

Firar etti helaka yüz tutmuş düşmanları.

Bulandılar toprağa ölüm korkusu ve çaresizlikten.

Görseniz saçıldılar sanki her bir yana.

Düşmanın bedenleri kılıç ve oklarla parçalanıyor.

Kasabın kütükte parçaladığı etler misali (her yöne saçılıyor.)

شدوا الجريح وكانوا يسقطون به
سدوا القريح و جاؤا يهبطون نه
ودوا القرار و خافوا بقسطون به
وَدُّوا الْفِرَارَ فَكَادُوا يَغِيْطُوْنَ بِهِ
أَشْلَاءَ شَالَتْ مَعَ الْعِقْبَانِ وَالرَّحِمِ

برسته دست و پای به هر سو می خزند
مجروح پشت و سینه به هر کوی می روند
دل از قرار کننده به خوفند و پر غمند
بهر فرار بین بچه رشک می برند
اعضا که برده گاه عقاب و گهی رحم

Elleri ve ayakları bağlı her yöne sürünüyorlar.

Sırt ve göğüsleri yaralı, bir yerlere sığmıyorlar.

Korku, keder ve çaresizlik doldurmuş kalplerini.

Yönlerini bilmeden hepsi her bir yöne firar ediyor.

Azaları gâh kartallar gâh akbabalarca kapışılıyor.

هابوا الغداة وهم يخشون شدتها
 خافوا القراة و هم يلقون عدتها
 يفنى الشهور ولا يحصون مدتها
 تَمْضِي اللَّيَالِي وَلَا يَدْرُونَ عِدَّتَهَا
 مَا لَمْ تَكُنْ مِنْ لَيَالِي الْأَشْهُرِ الْحُرْمِ

هر شب بصد هراس ز فردا و شدتش
 خایف ز غازیان و گریزان ز عدتش
 بگذشته ماهها که ندانند مدتتش
 شبها و روزها همه هایم ز عدتش
 إلا مه حرام که حرست محترم

Yarının kaygısıyla geceleri korkuludur.

Geride kalanların ve kaçanların korkusu sarmıştı onları.

Aylar geçer sürelerini bilmezler.

Şaşırmıştı herkes gece ve gündüzlerini.

Haram aylar gelmese bilmezlerdi sayısını.

مدعم نور الهدى ابدي اجاحتهم
مدتم ظل الندى اندي سياحتهم
كأنا الشرع سيف قل راحتهم
كَأَمَّا الدِّينُ ضَيْفٌ حَلَّ سَاحَتَهُمْ
بِكُلِّ قَرْمٍ إِلَى حَمِّ الْعِدَا قَرِمَ

نور هدی رسید و ضلالت افول کرد
فضل خدا فضیحت قوم فضول کرد
محو فریق غی سر تیغ رسول کرد
گویی که دین چو ضیف بھر جا حلول کرد
مهمانیش رسید ز لحم عدو بهم

Hidayetin nuru yetişip batırdı dalaleti.
Rüsva etti rezil kavmi Allah'ın fazileti.
Mahvetti Rasulullah kılıcıyla yoldan çıkmış grupları.
İslam, güya (küffarın) etrafına yetişen bir misafir misali.
İştahla bekliyor yemek için etlerini.

بجر حد و طیس عند صاحبة
 یدر کل نفیس در راجحة
 یضر کل خسیس تحت ناححة
 یجرُّ بجرِّ خَمِیسِ فَوْقَ سَاجِحَةٍ
 یَرْمِی بَمَوْجٍ مِنَ الْأَبْطَالِ مُلْتَطِمٍ

زو هر فسرده رو بجرور و طیس کرد
 صد خیر و عون او بنفوس نفیس کرد
 صد طعن و صد ضرر بعدو خسیس کرد
 بر فوق ساجحه جر بجر خمیس کرد
 وان بجر را تموجش ابطال ملتطم

Bütün zorluklar onun sayesinde kolaylaştı.

Yüzlerce hayır ve iyiliği nefse nüfuz etti.

Bütün kötülükleri başarı ile sonlandırıldı.

Sevk eder orduları yüzen atlar üstünde.

Denizdeki dalga misali atarlar okları.

من كل مقتدر الدين محترَب
من كل منتهب للرب مضطرب
من كل منتحب للحق مرتعب
مِنْ كُلِّ مُنْتَدِبٍ لِلَّهِ مُحْتَسِبٍ
يَسْطُوْ بِمُسْتَأْصِلٍ لِلْكَفْرِ مُضْطَلِمٍ

مردان جان سپار وفادار پهلوان
یعنی مبارزان غزا دان پر توان
دشمن کشان دوست نوازن جانفشان
ایمان امان کفر گدازان دین بیان
مستاصل است کفر ازیشان و مضطلم

Canlarını feda eden yiğit, muktedir pehlivanlar.
Onlar ki cihadın kudretli askerleri,
Düşmanı öldürmek için feda ederler canlarını, dost seven yiğitler.
Çalışırlar yiğitler, Hak rızası için.
Atarlar hamlelerini, küfrü yeryüzünden silmek için.

حتى بدت دولة الايام وسبيهم
 حتى علت صولة الإعلام وسبيهم
 حتى سمت حكمة الأحكام وهنهم
 حَتَّى غَدَتْ مِلَّةُ الْإِسْلَامِ وَهِيَ يَمُّ
 مِنْ بَعْدِ غُرْبَتِهَا مَوْصُولَةُ الرَّحِمِ

تا شد پدید دولت و ایام زان همه
 تا شد بلند رفعت اعلام زان همه
 تا شد ظهور حکمت احکام زان همه
 تا شد بروز ملت اسلام زان همه
 بعد از فتور فاصله موصول و ملتزم

Devlet zamanı onlar ile var oldu.

Sancak göklere onlar ile yükseldi.

Hakk'ın hükümleri onlar ile zuhur buldu.

İslam günleri onlar ile yaşandı.

Uzun ayrılıktan sonra yaşadılar sıla-i rahimi.

محسوبة دائما من احسب الحسب

منسوبة سرمدًا في انسب النسب

موصولة ازلا في اشرف عرب

مَكْفُولَةٌ أَبَدًا مِنْهُمْ بِخَيْرِ أَبٍ

وَحَيْرٍ بَعْلٍ فَلَمْ تَيْتَمْ وَلَمْ تَيْتَمْ

محسوب دائمی شد باحسب الحسب

منسوب سرمدی شده با انسب النسب

موصول از ازل شده با اشرف العرب

مکفول از ابد شده از خیر بعل و اب

بیوه نماند هرگز و شد ایمن از یتیم

Faziletlerin faziletlisi ebedi olarak seçildi.

Mensup olduğu mükemmel nesebi ebedileşti.

Bağlıydı ezelden Arapların en şereflişine.

(Resul-i Ekrem) en şefkatli bir baba en hayırlı bir eştir.

(Millet-i İslam) ise asla olmadı ne yetim ne de dul.

هم الرجال فلو ان كنت خادمهم
 رأيت سائرهم جيذا وقادمهم
 هم القصور وليس الدهر هادمهم
 هُم الْجِبَالُ فَسَلَّ عَنْهُمْ مُصَادِمُهُمْ
 مَاذَا رَأَى مِنْهُمْ فِي كُلِّ مُصْطَدَمٍ

مردان مرد اگر تو بخدمت رسیده
 هم سیر و هم سکونت ایشان گزیده
 چون کوشکها که در بنیه آن خریده
 چون کوه کز مصادم ایشان شنیده
 آنچه رسیده است بایشان بمضطرم

Yiğitler yiğidi onların hizmetine gittiğinde,
 Onları güzelce seyir ve sükunet halinde gelirken gördün.
 (Yıkma zamanı değil), onlara köşkler vardır.
 Sanki dağlar gibidir, (sor küffara onları!)
 Neler gördüler onlarda, gaza meydanında.

سَلِّ الْمَطَارِحَ وَالرَّمِي لَهْمُ عَدَدَا
فَسَلِّ بَوَاطَا وَ سَلِّ سَهْلَا وَ سَلِّ صَعَدَا
وَسَلِّ بَتُوكَا وَ ابْوَا ثَمَّ سَلِّ فَرْدَا
وَسَلِّ حُنَيْنًا وَسَلِّ بَدْرًا وَسَلِّ أُحُدًا
فُصُولَ حَتَفٍ لَهْمُ أَذْهَى مِنَ الْوَحْمِ

پرس از مطارح وز مرامی هر چه شد
پرس از همه مصارع سهل و هم از صعد
پرس از تبوک و خیبر و احزاب تا چه دید
پرس از حنین و بدر و ابوا و از احد
بین فصل فصل مملکت مهلک از وَحْمِ

Atılanların ve atılan yerlerin sayısını sor!

Bütün pehlivanlara yükselmenin kolay mı zor mu olduğunu sor!

Tebük'te, Ahzab'ta ve Hayber'de neler gördüklerini sor!

Huneyn'e, Bedir'e ve bir de Uhud'a sor!

Vebadan beterdi, düşmana o zamanlar.

المظفر البيض سود احيثما اجتهدت

المطهر الحمر صفرا حين مارشهدت

المظهري سود بيضا

المُصْدِرِي الْبَيْضِ حُمْرًا بَعْدَ مَا وَرَدَتْ

مِنْ الْعِدَا كُلِّ مُسَوِّدٍ مِنَ اللَّمَمِ

بر نفسشان که روح نبود و ظهور یافت

شد سرخ روی زرد شهید و ظهور یافت

موی سیاهشان یکی شیب نور یافت

تیغ سفیدشان چو ورود و صدور یافت

شد سرخ در میان سیاهی هر لم

Nefislerinde ruh yoktu, zuhur buldu.

Şehidin sararıp solmuş yüzü mutluluktan kızarıp pâk oldu.

Perişanlıktan kararmıştı saçları tel tel nur buldu.

Beyaz kılıçları, (küffarın) göğüslerinde yer buldu.

Döndü siyahlıktan kırmızıya saç lüleleri.

بَرَكْتَ وَالكَاتِبِينَ سَبِمِرِ الْخَطِّ مَا
وَالكَاتِبِينَ سَبِمِرِ الْخَطِّ مَا بَرَكْتَ
وَالكَاتِبِينَ بِشَمِرِ الْخَطِّ مَا نَزَكْتَ
وَالكَاتِبِينَ بِشَمِرِ الْخَطِّ مَا تَرَكَتْ
أَقْلَامُهُمْ حَرْفَ جِسْمٍ غَيْرِ مُنْعَجِمٍ

آن جامعان بجمع دواب جنود را
آن کافلان بترک خیانت نقود را
آن کاتبان مخالف حق در نود را
آن کاتبان بخانه نیزه غنود را
بر حرف جسم نقطه زده از سر قلم

Orduları için zorla hayvan ve ganimet toplayanların,
Hıyanet edip kaçmaya göz yumanların,
Hakka ve gerçeğe muhalif olan rezillerin,
Mızrak kalemiyle savaşmak yerine uyku yazanların,
Vücut harfleri kalemin ucuyla noktasız yazıldı.

ناكي الجماح لهم قريي تجهزم
 حاكي الجراح لهم بشري تبرهم
 راكى الجناح لهم مولى يعزهم
 شَاكِي السِّلَاحِ لَهُمْ سِيْمَا تُمَيِّزُهُمْ
 وَالْوَرْدُ يَمْتَّازُ بِالسِّيْمَا مِنَ السَّلَمِ

دشمن كشان بنصرت قری مجهزند
 احوال حرب گفته بشری تبرزند
 اصلاح جیش کرده بمولی معززند
 بسته سلاح جنگ بسیما ممیزند
 ممتاز روی گل چو بسیمات از سلم

(Allah'ın) yardımını ile kuşattılar düşmanları.

Savaştan ahval verip yaydılar müjdeleri.

Orduları düzenledikleri için efendilikle şereflendiler.

Gül güzelliğinden ötürü Selem'den seçilip mümtaz olunmuş ise,

(O Ashab-ı Kiram) da hüsn ü sima vasfı silahları ile (küffardan mümtaz kılındı).

كفاك للفوز في الهجاء حشرهم
فمنهم الفرد والاعداء عشرهم
يكفي لديك رماح الحرب بشرهم
تُهْدِي إِلَيْكَ رِيَا حُ النَّصْرِ نَشْرُهُمْ
فَتَحْسَبُ الزَّهْرَ فِي الْأَكْمَامِ كُلَّ كَمِي

باشد برای فوز پسند ره احشان
زیشان یکی و ده ز عد و اصطلاحشان
صوب بشیر کنده ز اعدا جناحشان
بشنو که بوی نصر دهد از سلاحشان
گویی که غنچه اند در اکمام مقتحم

Mızrakları zafer için yeterliydi.

Düşmana karşı savaş ve barışta bire on idiler.

Silahlarından zafer kokusu alınır ki,

Dinle zafer müjdesi taşır onların silahlarının kokusu.

Sanki kılıflarında çiçek demetleriydiler.

لهم شجاعة إيمان ليوم غي
 لهم مناعة إيقان لحرب عدي
 كأنهم في ظُهُورِ الذيلِ ثبت هدى
 كأنهم في ظُهُورِ الخيلِ نَبَتْ رَبًّا
 مِنْ شِدَّةِ الْحَزْمِ لَا مِنْ شِدَّةِ الْحَزْمِ

مرد شجاعتند بروز و غا همه
 فرد مناعتند بحرب عدی همه
 در پاک دامنی شده ثبت هدی همه
 چابک سوار سخت چو نَبَتْ ربي همه
 از اسب و زین نه لیک ز عزم و دل همه

Savaş günlerinin cesur (imanlı) yiğitleri.

Düşmana karşı savaşta yakinen korunmuşlar idi.

İffet ve dürüstlüklerinden ispat olundular hidayet ile.

Sanki yüksek tepelerde bitip sabit duran gibiydiler.

Ancak bu sebatlık atlarından dolayı değil, güçlü irade ve kararlılıklarından dolayı idi.

جارت عيون الورى من فوقهم امرقا
تارت صدور العلي في جوفهم شرقا
دارت شون الوغى في طوفهم فرقا
طَارَتْ قُلُوبُ الْعِدَا مِنْ بَأْسِهِمْ فَرَقًا
فَمَا تُفَرِّقُ بَيْنَ الْبِهِمِ وَالْبِهِمِ

حیران همه عیون که چه عالی و آگهند
پر غصه و حسد شده قومی که ابلهند
دایر شیون حرب بھر سو و هر رهند
پران دل عدو و همه در ترس و آوهند
ناشناخته ز وهم بھم را هم از بھم

Yüceliklerinden ve fehimlerinden ötürü hayran idi bütün gözler.

Üzüntü ve hasetten şursuz idi bütün kavimler.

Savaşın dehşetinden her bir yana yönelirler.

Düşmanın kalbi öyle korku ile doldu ki,

Tanıyamaz oldular koyun yavrularını.

وَاها لمن في جناب الحق فطرته
 طوبى لمن في الأرض الدين نصرته
 ومن يكن برسول الله قدرته
 وَمَنْ تَكُنْ بِرَسُولِ اللَّهِ نُصْرَتُهُ
 إِنَّ تَلْقَاهُ الْأُسْدُ فِي آجَامِهَا تَجِم

خوش حال آن که لطف خدا دولتش دهد
 خوش حال آنکه فیض هدی نصرتش دهد
 آن را که از قبول دعا قدرتش دهد
 و آنرا که از رسول خدا نصرتش دهد
 از وی گریزدار همه شیرى بود دژم

Ne mutlu ona ki Allah'ın lütfu ile devlet sahibi olana!

Ne mutlu ona ki hidayetini feyzine nail olana!

Kim ki dualarının kabulü ile kudret almışsa,

Kim ki Allah resulünün inayeti ile (Hakk'ın) yardımını edinmişse,

Çalılılardaki kızgın aslanlar bile ürküp gider ondan.

عم الوری لطفه فی کل مفتقد
غم العدی قهره فی کل مفتخر
فلا تخیه منه عین منتظر
وَلَنْ تَرَى مِنْ وَلِيٍّ غَيْرٍ مُنْتَصِرٍ
بِهِ وَلَا مِنْ عَدُوٍّ غَيْرٍ مُنْقَصِمٍ

علم است لطف او همه را وقت افتقار
خاصست قهر و غم بعد و بعد افتخار
نومید نیست از نظرش چشم انتظار
هرگز نبود هیچ ولی را جز انتصار
هرگز نبود هیچ عدو غیر منقصم

İlimdir onun lütfü, mahlûkatı derviş etmiş.

Onca dert ve üzüntüden sonra kıvanç duydular.

Ümitsiz değil.bekleyen göz onu görmek için.

Göremezsın dostlarında (Hakk'ın) yardımına mazhar olmayanı.

Göremezsın düşmanlarında gazap ve cezaya çarptırılmayı.

اظل زمرة في ظل عزته
 اعز فرقة من ذل فرقة
 اجل أمة من فيض جلته
 أَحَلَّ أُمَّتَهُ فِي حِرْزِ مِلَّتِهِ
 كَاللَّيْثِ حَلَّ مَعَ الْأَشْبَالِ فِي أَجْمِ

امت پناه یافته در ظل دولتش
 گشته عزیز فرقتش از ذل فرقتش
 چون شد جلیل ملتش از فیض جلّش
 کرد او مقام امت خود حزر ملتش
 چون شیر جا گرفته باولاد در اجم

Gölgesinin izzetine sığındı ümmet.

Hakirlikten azizliğe yükseldi ümmet.

Onun feyzinden celîl oldu ümmet.

Çünkü koydu ümmetini, İslam'ın hıfzına.

Sanki yavrularını ormanda koruyan arslan misali.

کم من حیاة صارت بمبتدل
کم من صناید قد عادت بممثل
کم عدلت سجات الله من عتل
کَمْ جَدَلْتُ کَلِمَاتُ اللَّهِ مِنْ جَدَلٍ
فِيهِ وَکَمْ خَصَمَ الْبُرْهَانُ مِنْ خَصَمٍ

ای بس جبابری که فرو شد از ابتدال
ای بس اکابری که برآمد ز امثال
بس کس که نور حق برهانید از اختلال
بگرفت صولت کلماتش ره جدال
برهان حق بیست مجاری مختصم

Nice zorba rüsvalık içinde yerin dibine geçti.
Nice büyük, emre uyarak yükseldi.
Nice kimseyi sapkınlıktan hakkın nuru kurtardı.
Onun sözünün heybeti kavga ve dövüşün yolunu kesti.
İlahî delil, hasımların yollarını kapadı.

فان ترم لك في الاكو ان مكنزة

فقد كفأك من القرآن محرزة

وان ترد لطريق الحق مبتزة

كَفَاكَ بِالْعِلْمِ فِي الْأُمِّيِّ مُعْجَزَةً

فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَالْتَأْدِيبِ فِي الْيَتِمِ

ای آنکه داشتی طلب گنج در خیال

کافی بود کلام حقت حرز جاه و مال

خواهی اگر دلیل بدرگاه لایزال

بس امتی بمعرفت علم و ذوق و حال

در فترت نبوت و تادیب در یتیم

Hayallerinde hazine taleb etmek var ise,

Mal, mülk yerine Hakk'ın kelamı kâfidir.

Hak yolunda ebedi olmak ister isen,

Cahiliye devrinde ilim ve kemal sahibi ümmî nebi;

Yetim halinde ise güzel ahlaklı nebi mucize olarak yeter sana.

ارید عرض قواف لواطیل به
ولن اطیق بیاننا استمیل به
مدحتہ بصحیح استطیل به
خَدَمْتُهُ بِمَدِیْحٍ اَسْتَقِیْلُ بِهِ
ذُنُوبَ عُمْرٍ مَضَىٰ فِی الشَّعْرِ وَالْخِدَمِ

گفتم به عرض رسانم قصیده ای
قدرت نیافتم که نویسم جریده ای
گفتم بنعت من دو سه بیتی جدیده ای
بردم پی کفارت عمری رسیده ای
اندر طمع ز خلق در اشعار و در خدم

Bir kaside arz edeyim dedim.

Ceride yazmaya güç kuvvet yetiremedim.

Bundan dolayı en sahih beyitlerle naat yazıp nebî'yi övmek istedim.

Ömrümü halka hizmet ve şairlikle geçirdim.

Bu şiirimin gelip geçen ömrüme kefarete olmasını isterim.

ضيعت عمري مصروفا رواتبه

في المدح والذم او فيما يجاوبه

إذ كلفاني ما ينهي مذاهبه

إِذْ قَلَّدَانِي مَا تُخْشَى عَوَاقِبُهُ

كَأَنَّنِي بِمَا هَدَيْتَنِي مِنَ النَّعَمِ

تضييع کرده ام همه اوقات عمر خوش

در مدح و ذم خلق چه بیگانه و چه خویش

تکلیف آن دو کار دلم کرده زار و ریش

در گردنم فگنده نشانی ز پس و بیش

همچون نشان که از پی قربان بود نعم

Ömrümü nafiye işlerle zayı ettim.

Mahlûkatı övme ve yermede ne yakındım ne de uzak.

Mükellef olduğum bu iki iş, gönlümü kahrı perişan etti.

(Şairlik ve dünyaya meyletme) boynuma akıbeti hayırsız olan bir iz bıraktı.

Bu izden sebep benzedim kurbanlık koyuna.

صرفت نضرة او فاتي شغلها
فتبت لا نشولي في نشاتي و نما
بقيت مرتهنا في غفلة و عمي
أَطَعْتُ غَيَّ الصَّبَا فِي الْحَالَتَيْنِ وَمَا
حَصَلْتُ إِلَّا عَلَى الْآثَامِ وَالنَّدَمِ

کردم همه جوانی عمرم درین دو کار
گشتم براه لهو و لعب پیر و خوار و زار
در غفلت و عمی سپری شد چو روزگار
ماندم بگمراهی صبا پست و شرمسار
حاصل نشد ز عمر جز آثام و جز ندم

Bütün gençliğimi bu iki işi yaparak geçirdim,
Geçtim yollardan oyun eğlence ile âh u zâr ederek.
Gafletle ve körlükle gelip geçti ömür.
(Şairlik ve dünyaya meyletmekte) utangaç çocuk gibi cahildim.
Günah ve pişmanlıktan başka bir şeye hâsıl olamadım ömrümde.

ففرت النفس بالدنيا نضارتها
وابصر القلب نقصا في بصارتها
فيا تجارة قلبي في خسارتها
فَيَا خَسَارَةَ نَفْسٍ فِي تِجَارَتِهَا
لَمْ تَشْتَرِ الدِّينَ بِالدُّنْيَا وَلَمْ تَسْمِ

بگزیده نفس شوم ز دنیا نضارتش
تا دیده چشم دل همه نقص بصارتش
یا رب بین تجارت قلب از خسارتش
یا رب زهی خسارت نفس از تجارتش
دین را نمیخورد نه بدنیا و نی درم

Dünyanın cazibesinden nefsim güzidem oldu.

Karardı kalp gözüm göremedi nakıs oldu.

Ya Rab, kalbimin hüsranlıktaki ticaretini gör!

Ya Rab, nefsimin ticaretteki zarar ve aldanışını gör!

Dünya zevkini terk edip (ebedî saadet olan) dini satın almıyor.

طوبی لراکب دین دون داجله

نجابیا جله من طغن ناجله

فمن یدع عاجلا یرح باجله

وَمَنْ يَبِيعُ أَجْلاً مِنْهُ بِعَاجِلِهِ

يَبِئْ لَهُ الْغَبْنُ فِي بَيْعٍ وَفِي سَلَمٍ

خوش حال آنکه صاحب دین نه ذاهلش

دست او ز طعنها همه با دین کاملش

هرکس بماند عاجلش آسود از آجلش

هرکس فروخت آجل خود را بعاجلش

غبن و زیان بود همه در بیع و در سلم

Ne mutlu riyasız din sahibine!

Her kim onu karalasa da o kamil dini ile beraberdir.

Kim ki dünyayı terk ederse asudedir ahirette.

Kim ki dünya için ahiretini satarsa ziyandadır ticarete.

فالحمد لله ما علمي بمنقرض
 والشكر لله ما عيني بمنغمض
 آن فات شيء فما ذيل منتقض
 إِنَّ آتِ ذَنْبًا فَمَا عَهْدِي بِمُنْتَقِضٍ
 مِنَ النَّبِيِّ وَلَا حَبْلِي بِمُنْصَرَمٍ

حمد و سپاس حق که نشد علم منقرض
 شکر و سپاس رب که نشد جسم منغمض
 چیزی اگر برفت نشد ذیل منتقض
 کردم اگر گناه نشد عهد منتقض
 دست و دلم بچنگ حبیب است معتصم

Hamd ve sena olsun Hakka olmadım ilimde telef.
 Şükür ve sena olsun Rabbe olmadı bedenim heder.
 Her şeyimi yitirip günahlar işlemiş olsam da dönmem ahdimden.
 Bağlarım gönlümü Habibullah'ın kopmayan şefaati ipine.

اللَّهُ يَرْحَمُ آبَاءَ بَتْرِينِي
فِي شَانِ تَسْمِيَّتِي بِأَسْمَى وَتَكْنِيَّتِي
فَلِي رِخَاءٌ رِجَاءٌ فِيهِ تَسْلِيَّتِي
فَإِنَّ لِي ذِمَّةً مِنْهُ بِتَسْمِيَّتِي
مُحَمَّدًا وَهُوَ أَوْفَى الْخَلْقِ بِالذِّمَمِ

صد رحمت خدای بر آبا مجد دست
از وجه تسمیت که شریف و مجد دست
اینم همه امید و امید مؤید دست
عهدم همین و ذمه که نامم محمد دست
و او هست با وفاتر هر عهد و هر ذمم

Ey Allah'ım! Beni yetiştiren atalarım sonsuz rahmet eyle.
Şereflelendirdiler künyemi bu güzel isimle.
Bütün ümit ve taahhüdüm budur ki (ismim Muhammed'dir.)
Emandayım Muhammed olarak isimlendirilmekle,
Zira odur ahd ve misakında mahlûkatın en vefalısı.

محمد حامد محمود مقتضدى
 واحمد و حميد سيدى سندي
 فمنه من ازال ارجو الي ابدى
 إِنَّ لَمْ يَكُنْ فِي مَعَادِي آخِذًا بِيَدِي
 فَضْلًا وَإِلَّا فَقُلْ يَا زَلَّةَ الْقَدَمِ

هم احمدست و حامد و محمود مقتضد
 هم او حميد و سيد و بوالقاسم وسند
 ما را باوست از ازل اميد تا ابد
 روز قيامت ار کند از فضل اخذ ید
 رستيم جمله ورنه زهی زَلَّتْ الْقَدَمِ

(O ki) hem Ahmed hem Hâmid hem de Mahmud'dur.

Hem Hamîd hem de efendilerin efendisi künyesi Ebu'l-Kâsım'dır.

O ki ezelden ebede ümidimizin yegâne temeli,

Kıyamet gününde faziletinden ötürü elimden tutan o Efendimiz olmaz ise,

Ayağı kaymış biçare gibi eyvahlar olsun halime.

هو الشفيع لمن يا تبيي ماثمه
هو المغيث لمن يخشى مغارمه
هو الكريم من يرجو مراحمه
حَاشَاهُ أَنْ يَحْرِمَ الرَّاجِي مَكَارِمَهُ
أَوْ يَرْجِعَ الْجَارُ مِنْهُ غَيْرَ مُحْتَرَمٍ

هست او شفيع هر كه فتد در ماثمش
فرياد رس دل خبه را از مغارمش
هست او كريم و هست اميد مراحمش
محروم نيست راجيء او از مكارمش
هر چاره جو كه هست ازو هست محترم

Günahlarından dolayı biçare olana şefaattçidir o!

Borçlarından dolayı sıkıntılı gönüllerin imdadına yetişendir o!

Mağfiret ümit edenlere kerimdir o!

Kereminden şefaatt umanları mahrum etmemiştir, (Hâşâ!)

Muhtacım diyen komşunu mahrum eder mi o!

اني امتثلت با قبالي نصاحه
 اصلحت من قلبي القاسي فضايحه
 فقد انظرت انظاري لوايحه
 وَمُنْذُ أَلَزَمْتُ أَفْكَارِي مَدَائِحَهُ
 وَجَدْتُهُ خِلَاصِي خَيْرَ مُلْتَزِم

کردم چو امتثال امور نصایحش
 شد پاک لوح سینه ز لوث فضایحش
 تا نور چشم داشته‌ام از لوائحش
 وین فکر خود گماشته‌ام بر لوائحش
 بمر خلاص یافته‌ام خیر ملتزم

Emir ve nasihatlerine (kalben) imtisal ettim.

Rezillikten kararmış kalbimi pâk ve ıslah ettim.

Bedenindeki mührü gördüğümünden beri gözlerimde nur oluştu.

Efkârım onun medhi ile uğraşır oldu.

Kurtuluşuma çare olarak buldum onu.

يخضر يا سبة البستان إذ شريت
و تعمر الداد دور ما إذا خرجت
و من تكاب نفسار بما طربت
وَلَنْ يَفُوتَ الْغِنَى مِنْهُ يَدًا تَرَبَّتْ
إِنَّ الْحَيَا يُنَبِّتُ الْأَزْهَارَ فِي الْأَكَمِّ

بستان خشک سبز شود باز در بهار
گردد خرابها بید عامری ببار
یابد دل حزین طریی هم ز روزگار
یابد غنا ز برکت او دست افتقار
گردد شکوفه تازه چو از ابر دید نم

Kurumuş bostan baharda yeniden yeşerir.

Harabeler, imar edenin eliyle imar edilir.

Hüzünlü gönül bu devranda az da olsa bir mutluluk bulur.

Onun elinden yokluk eli, zenginliğe kavuşur.

Buluttan yağmur gören taze çiçekler açılır taşlarda.

اتيت عد قواف ربما ردفت
 شعار شعر لنا في نعته سلفت
 ارجو شفاعه نفسي كلما عسقت
 وَلَمْ أُرِدْ زَهْرَةَ الدُّنْيَا الَّتِي اقْتَطَفْتُ
 يَدَا زُهَيْرٍ بِمَا أَثْنَى عَلَى هَرَمٍ

بيتي دو سه بمدح ز غيم رسیده بود
 بسیارم ارچه نعت بشعر و قصیده بود
 مقصود از این شفاعت نفس رمیده بود
 نی میل نیل سبز دنیا که چیده بود
 دست زهیر مدح و ثنا گفته بر هرم

Gıyabımda birkaç medih beyti ulaşmış idi.

Naatlarımın çoğu şiir ve kaside idi.

Bundan maksat kendim için şefa'at talep etmektir.

Ne meylim dünya nimeti toplamada,

Ne de Zühre'nin, Harem için medh ü senâ ile söylediği gibi.

فدعي لي مركب السير المحوذ به

ففي الفيافي من الملجا. ملوذ به

يا سيد الرسل أرني من الوذ به

يَا أَكْرَمَ الْخَلْقِ مَالِي مَنْ أَلُوذُ بِهِ

سَوَاكَ عِنْدَ حُلُولِ الْحَادِثِ الْعَمِيمِ

پس مانده است مرکب سیرم میان راه

کو کس که در میان بیابان بود پناه

ای سرور رسل بکرم کن یکی نگاه

ای اکرم خلائق و پیغمبر اله

کو دستگیر غیر تو در ورطه عمم

Seyir halindeki bineğim yolun ortasında kala kaldı.

Çölde beni koruyacak kişi hani nerede?

Ey Peygamberlerin Efendisi, kereminden bir nigâh eyle!

Ey Yaratılmışların en Kerîmi, Hak Teâlâ'nın Peygamberi!

Senden başka elimden tutacak yoktur, mahşer gününde!

اتي بسدتك العليا الهك بي
 و جاء عدوتك القصوى و جاهك بي
 ارجو يحرك في المولى شفاهد بي
 وَلَنْ يَضِيقَ رَسُولَ اللَّهِ جَاهُكَ بِي
 إِذَا الْكَرِيمُ تَجَلَّى بِاسْمِ مُنْتَقِمِ

آورده بر در تو مرا هم خدای تو
 کردم توجهی که رسیدم بجای تو
 دارم امید لطف شفاعت ز رای تو
 هرگز نگشته تنگ ز امت دعای تو
 گرچه کند کریم تجلی قهر هم

Hak Teâlâ'nın rahmetinden geldim senin kapına.

Teveccüh edip ulaştım senin yanına.

Lutfundan şefaât umarım senin yolunda.

Kerem sahibi Hak Teâlâ ismi müntakim ile tecellî ettiği gün.

Ümmete şefaât etsen daralmaz ki makamın asla.

لست تضمن النور ذرتها الشمس
فمنك تنظر عين القلب قوتها
و منك تأمل وجه النفس غرتها
فَإِنَّ مِنْ جُودِكَ الدُّنْيَا وَصَرَّتْهَا
وَمِنْ عُلُومِكَ عِلْمُ اللَّوْحِ وَالْقَلَمِ

خورشید نور باز نگیرد ز ذره اش
ای نور چشم من ز تو هم چشم قره اش
از تست امید وجه مرا نور و غره اش
از فیض جود تست چه دنیا و صرَّتْش
عکس علوم تو همه بر لوح و بر قلم

Kaybetmedi güneş yine nurunun zerrelerini.

Kalp gözümlen senin gücünden alır kuvvetini.

Aydın, nur ümit eder onun yüzünden.

Dünya ve ahiret onun cömertliğinden feyzini alır.

Levh-i mahfuz ve kalem onun ilminden ilmini alır.

من ليلة الهجر اصباح الهدى انتسمت
 في روضته الوصل ريحان الندى انبتمت
 من جلوة اللطف اذ قام الجدي ارنسمت
 يَا نَفْسُ لَا تَقْنَطِي مِنْ زَلَّةٍ عَظُمَتْ
 إِنَّ الْكَبَائِرَ فِي الْغُفْرَانِ كَاللَّمَمِ

شبهای هجر یافت دمی صبح خوش نسیم
 در باغ وصل رسته ریاحین پر شمیم
 در جلوه های لطف عنایات بس جسیم
 نومید چون شوی تو ز هر زلت عظیم
 در بحر عفو هست کبایر کم از لم

Hicret gecelerinde esti nesim-i nevbahar.

Vuslat bağında yeşerdi reyhan çiçekleri,

O çok güzel olanın inayetlerinin tecellisinde.

(Ey nefis!) Günahlarının büyüklüğünden ötürü ümitsizsen.

Büyük günahların affı, küçük günahlar gibidir, onun mağfiret deryasında.

النفس عاصية فالله يعصمها
في الجهل غالية فالعلم يعصمها
من فضل ربي ارجوها فيرحمها
لَعَلَّ رَحْمَةَ رَبِّي حِينَ يَقْسِمُهَا
تَأْتِي عَلَى حَسَبِ الْعَصِيَانِ فِي الْقِسْمِ

این نفس عاصیم ز خدا باد عصمتش
هر جهل را ز علم بود کسر سورتش
دارم ز فضل و جود حق امید رحمتش
شاید بود که رحمت حق روز قسمتش
آید بقدر کثرت آثام در قسم

Günahkâr nefsimi bağışla Allah'ım!

Cehalette aşırıya kaçtım, ilimle arındır.

Hak olan fazilet ve cömertliğinden rahmet umuyorum.

Taksim ettiğin gün rahmetini,

Kullarının günahı miktarınca olmasını ümit ederim.

إليك تبت إلهي غير مرتكس
إليك عبد بقلب منك ملتمس
فذاك مقتسم أرجو لمنتكس
يَا رَبِّ وَاجْعَلْ رَجَائِي غَيْرَ مُنْعَكِسٍ
لَدَيْكَ وَاجْعَلْ حِسَابِي غَيْرَ مُنْخَرِمٍ

يا رب پذیر توبه پاک نصوح من
فرما قبول این ز تو قلب و ز روح من
دارد بتو امید چو نفس جموح من
یارب مکن تو عکس رجای فتوح من
از جود خود و جود امیدم مکن عدم

Ya Rabbi, kabul eyle bu pak samimi tövbemi!
Senden kalp ve ruhum ile isterim kabul etmeni.
Çünkü ümit eder senden serkeş nefsim.
Ya Rabbi, ümidimi reddedilmiş ümitlerden eyleme!
Cömertliğinden ve ümidimin çokluğundan beni mahrum eyleme!

انظر إلى بعين العون اشمله
وأفضل على بفيض الفضل افضله
ارحم على من له الحرمان حاوله
وَالطُّفُ بِعَبْدِكَ فِي الدَّارَيْنِ إِنَّ لَهُ
صَبْرًا مَتَى تَدْعُهُ الْأَهْوَالُ يَنْهَزِمِ

يا رب بعين عون عنايت بمن به بين
و ز فیض فضل خویش بیفزا مرا یقین
رحمی نمای بر دل مجروح هر حزین
لطفی بکن به بنده مسکین مستکین
بی صبر و بی شکیب در اوقات هول و غم

Ya Rabbi, avn ve inayetine şamil et bizleri!

En mükemmel feyzine sun ki takdir edelim onu.

Yaralı ve hüzünlü gönüllere merhamet eyle.

Miskin ve itaatkâr kuluna lutf eyle.

Ki o gam ve musibet vaktinde sabırsız ve takatsizdir.

حقق رجائي لا تمنع للائمة
 واسمع دعائي لا تردد بذامة
 ارسل لصحب صلاة منك دائمة
 وَأُذِّنْ لِسُحْبِ صَلَاةٍ مِنْكَ دَائِمَةً
 عَلَى النَّبِيِّ بُمْنَهْلٍ وَمُنْسَجِمٍ

تحقیق کن امید و مکن در بحر م سد
 بپذیر این دعا و مفرما بعیب رد
 بفرست روح جمع صلات فزون ز حد
 فرما که فیض ابر درودت برون ز حد
 باران شود بروضهء هادی مختتم

Ümidimi gerçekleştir, umut deryamı kapama!
 Duamı kabul et, isteğimi ayıp olarak reddetme!
 Dostlarının ruhuna ulaştır, salât ve selamımı!
 Salât bulutlarına emir ve ferman buyur ki,
 Yağsın yağmur gibi son Hâdî'nin Ravza'sına!

والال والصحب ثم التابعين الي
كل الامة من ذي عصمة والي
ما روت نفحات الدهر روح الا
مَا رَنَحَتْ عَذَبَاتِ الْبَانِ رِيحُ صَبَا
وَأَطْرَبَ الْعَيْسَ حَادِي الْعَيْسِ بِالنَّعَمِ

بر آل و صحب و جمله اتباع با صفا
بر جمله ائمه و ارباب اهتدا
تا نفحهای دهر دمد روح روحها
تا هست جنبش سر هر شاخ از صبا
تا در طرب شود نعم از هادی نعم

Safa olsun ehline, ashabına, tabiînlere!
Bütün imam ve hidayet ehline,
Hayat veren zamana, en yüce ruha,
Saba rüzgârı, (Ban ağacı) dallarını sallandığı vakit,
Deveciler sürüyü nağmelerle neşelendirdiğinde.

فأله احمد رب العالمين علي
 تخميس برده إذ با لمولوي علا
 نظمت من سبحي في ذر ما جملا
 لحفت من خزف الفكر الى
 ما فيه جوهر اللطف والقيم

شكر خدای عالم و پروردگار ما
 تصویر یافت شعر مخمس شعار ما
 در رشته در رشبہ شد انجسار ما
 شد مهرها میان جواهر نثار ما
 بپذیر این ز مولوی یا مولی النعیم

Şükürler olsun âlemlerin Rabbi yüce Allah'a!
 Tahmisim tamamlanıp buldu tasavvur.
 Dizildi şiirde kelimeler tespih taneleri gibi güya.
 Ey nimetlerin mevlası Allah'ım!
 Bu (hediyemi) kabul eyle kendi katında!

بخدمته يا رب فاقبله موصلا
يا رب فاجعله مقبولا بحضرته
اشرف شفاهي على تقبيل سديه
شرف جبینی لدی تحقیق حرمتہ
من بعد توفیق طوفی حول ذا الحرم

يارب کنی قبول و رسانی بخدمتش
گر دانی ای کریم تو مقبول حضرتش
بخشی دهی مرا ز زمین سیدش
بخشی تو عون سجدهء تعظیم تربتش
بعد از ادای طوف حوالی آن حرم

Ya Rabbi! Katına kabul edip ulaştır hizmetine.

Ya Rabbi! Makbul görüp kabul et huzuruna.

Mağfiret et mukaddes toprakların hürmetine.

Müşerref kıldı alnımı makamına yaptığım tazim secdesi.

Müyesser oldu bundan sonra yapacağım Harem tavafı.

بك افتتحت إلهي فيك خاتمتي

فارفع بنورك ضلي واهج مظلمتي

وانظر بلطفك في ذلي و مسمنتي

واغفر كبائر عصياني وسيئتي

وارحم بفضلک يا ذا الجود والكرم

فتحتم همه بتست خدايا و ختم هم

این سایه ها بنور تو کم ساز کم ز کم

بنگر ز روی لطف بفقر و مدلتم

عفوم کن این کبایر و عصیان دمبدم

بر من ببخش جمله تو از فضل و از کرم

Senin isminle başlayıp yine isminle bitiririm (Ya Rabb'im)!

Nurun ile münevver kıl karanlık gölgeleri!

Lutfun ile mazur gör bu sefil rezilliğimi!

Günah ve isyanlarıma mağfiret eyle!

Cümle fazilet ve kereminden bana da bahş eyle!

قد وفق بتشريف هذه القصيدة الميمونة المباركة العبد المذنب المحتاج إلى رحمة الله الملك الباري؛ يوسف بن علي بن محمد البخاري

كتبه العبد المذنب علي رضا الكاتب غفر ذنوبه سنة ثمان وسبعين وتسعمائة من الهجرة النبوية عليه السلام والتحية

[Günahkâr ve Allah'ın rahmetine muhtaç kul Yusuf Âli Muhammed Buhârî bu mübarek kasideyi yazmada muvaffak oldu. Günahkâr kul katip Âli Rıza bu kasîdeyi hicri 978 senesinde yazdı.]

SONUÇ

Kasîde-i Bürde üzerine yapılan araştırmalar neticesinde bu eserin İslam milletlerinin edebiyatını derinden etkilediğini görmekteyiz. Diğer İslam coğrafyalarında bu şaheser üzerine kendi dilleri ile çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Türkiye’deki Yazma Eser Kütüphanelerinde yaptığımız araştırmalar neticesinde *Bürde*’ye Arapçadan sonra en çok Türkçe ve Farsça şerh, tahmis ve tercüme yazıldığını tespit ettik. Farsça eserlerin çoğunun da dönemin hükümdarına sunulduğunu eserlerin temmet kayıtlarından hareketle gördük. Buradan hareketle, yapılan tercümelerin büyük önem arz ettiği ve devrin idarecileri tarafından tercümenin teşvik edilip ödüllendirildiğini söyleyebiliriz. Bu çalışmayla ilk defa Osmanlı dönemi Farsça *Kasîde-i Bürde* literatürünün eldeki verilerden hareketle ortaya konulduğu söylenebilir. Yapılacak farklı çalışmalarla eser sayısının artacağı muhakkaktır.

Söz konusu eserler arasında, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesinde tespit ettiğimiz Horasan tasavvuf ekolüne mensup ve Hüseyin-i Baykara ile Ali Şir Nevâî gibi Türk edebiyatının iki önemli hâmîsi ve müellifinin koruması altında eserlerini telif eden büyük Türk müellifi Mevlânâ Şemseddin Muhammed Tebâdekânî’nin Farsça *Kasîde-i Bürde Tahmisini* tespit ettik. Bu eseri ortaya koymakla ve günümüz Türkçesine aktararak incelemekle Türk İslam edebiyatı çalışmalarına katkı sunmaya gayret ettik.

Tebâdekânî, Bûsîrî’nin *Bürde* kasidesini ilk önce Arapça ardından Farsça olarak tahmis etmiştir. Tahmisin verdiği edebî rahatlıkla Tebâdekânî’nin hem kaynak metni tercüme etmeye hem de edebî gücünü sergilemeye imkan bulduğu anlaşılmıştır. Müellif bu eseri oluştururken kaynak beyitler ile diğer mısralar arasında bağlantıyı uyumlu kelimelerle âhenkli bir şekilde sağlamıştır. Müellifin bu tahmis metninde kullandığı söz sanatları ve üslubundan hareketle Arapça ve Farsçanın edebiyatlarına son derece hakim olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmadan hareketle Osmanlı kültür muhiti içinde yer alan farklı Farsça *Bürde* tercüme ve şerhlerinin çalışılmasına, böylece Türk İslam edebiyatına dair çalışmalara fırsat tanınmasına katkı sunulabilirse çalışma gayesine ulaşmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- ALBAYRAK SAK, Vesile : “Said Paşanın Kasîde-i Bürde Tahmini”, Turkish Studies İnternational Periodical For The Languages, **Literature And History Of Turkish Or Türki**, Volume 8/9 Sümer, Ankara 2013, s. 529.
- ATASOY, Nurhan : Hırka-i Saâdet, **TDV**, Cilt 7, 1998.
- AYÇİÇEĞİ, Bünyamin : “Bûsîrî (ö. 696/1297 ?)’nin Kasîdetü’l-Bürde’sinin Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa (ö. 1308/1892) Tarafından Yapılan Mensur ve Manzum Tercümesi”, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi** 15, İstanbul 2015, s. 28
- AYÇİÇEĞİ, Bünyamin : “Busîrî’nin Kasîde-i Bürde’sinin Geçmişten Günümüze Türkiye Toplumu Üzerindeki Akademik, Sosyal ve Dini Etkileri”, 215K398 Numaralı Proje, **TÜBİTAK**, 2018
- AYÇİÇEĞİ, Bünyamin : Necîb Efendi’nin Kasîde-i Bürde Şerhi Muhtasar Tevessül İnceleme-Tevessül’le Karşılaştırma-Metin, **DBY Yayınları**, İstanbul 2020
- CEYLAN, Ömür : Tasavvufî Şiir Serileri, **Kitabevi Yayınları**, İstanbul 2000
- GÜNAYDIN, Yusuf Turan : “İbn-i Kemal Edebi Kişiliği ve Kasîde-i Bürde Tercümesi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995
- KAYA, Mahmut : Kasîdetü’l-Bürde, **TDV**, Cilt 24, 2001.
- KAYA, Mahmut : Kasîde-i Bürde’yi Türkçe Söyleyiş, **Damla Yay**, İstanbul 2011

- KESKİNSOY, Haşim : “Mekkî ve Nahîfî’nin Kasîde-i Bürde Tahmisleri (Tenkitli Metin-İnceleme)”, **Yüksek Lisans Tezi**, Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş 2001
- ÖZEL, Ahmet : MEVLİD, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, (çevrimiçi) <https://islamsiklopedisi.org.tr/mevlid#1> [Erişim Tarihi: 06.02.2021]
- PAŞA, Abidin : Kasîde-i Bürde Tercüme ve Şerhi, Haz. Ömer Faruk Harman, **Kalem Yayınevi**, İstanbul 2004
- PAŞA, Abidin : Sekiz Yüzyıldır Okunan Şiir Kasîde-i Bürde, Çev. M.Sait.Karaçorlu, **Türkiye Dil ve Edebiyat Derneği Kocaeli Şubesi Yay.**, 1, 2013
- SEZER, İsmail Hakkı : “İmam Busirî ve Bürde’si”, **Öğretim Üyeliği Tezi**, Yüksek İslam Enstitüsü, s. V+278, Konya 1980
- ŞAHİN, Ebubekir Sıddık : “Kasîde-i Bürde’nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri”, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997, s. 151
- TEBÂTEBÂYYÎ, Seyyid Muhammed Mansur : “Mevlana Şemseddin Muhammed Tebâdekânî Tûsî’nin Hayatı ve Eserleri”, **Fasılname-i Sebk Şinasi Nazım ve Nesir Farsî Bahar Edebiyatı Araştırma Dergisi** 2, s. 382-394
- YAZAR, Sadık : “Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği”, **Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul 2011